INSTITUTIONES JURIS ECCLESIASTICI

MAXIME PRIVATI

ORDINE DECRETALIUM.

AUCTORE

JAC. ANT. ZALLINGER

AD TURRIM

SS. THEOLOGIAE AC JURIS UTRIUSQUE

DOCTORE

ET IN LYCEO CATHOLICO AUGUSTANO

AD S. SALVATOREM SS. CANONUM

PROFESSORE PUBLICO ORDINARIO

LIBER IV. DECRETALIUM.

ROMÆ MDCCCXXIII.

TYPIS ANTONII BOULZALER

Impii homines hujus seculi de venerabili Sacramento Matrimonii -- multa ab Ecclesiæ Catholicæ sensu, et ab Apostolorum temporibus probata consuetudine alieno scripto et verbo asserunt, non sine magna Christi fidelium jactura.

SS. Concilium Tridentinum Sess. XXIV. Doctrin. de Sacramento Matrimonii.

PRÆFATIO

Doctrinam Catholicæ Ecclesiæ de Sacramento Matrimonii, sacrosque et saluberrimos Canones, quibus eadem conjugiorum tuetur honestatem, amplecterentur profecto homines lubentibus animis, maximoque commendarent opere Doctores, si et rationis humanæ infirmitatem, et sexcenta in re lubrica labendi, errandique pericula, unaque divinæ Justitiæ in vindicandis flagitiosis complexibus incredibilem severitatem expenderent, fideique cœlestis luce contuerentur. Ultus est Deus primorum jam temporum infausta conjugia, inter filios Dei inita, filiosque hominum, et pejorem parentibus sobolem diluvio suffocavit: ultus est execrandas civitatum libidines, atque in eas gehennam de cœlo misit: ultus est gentem adulteram, in qua sanguis sanguinem tetigit, et unusquisque ad uxorem proximi sui hinniebat. *Auferte* (dixit per Prophetam) *propagines ejus; quia non sunt Domini.* Hæc nempe sunt, *propter quae venit ira Dei in filios diffidentiae.*

Posteaquam dein divinus Servator, ut humanæ opitularetur fragilitati, oneraque levaret conjugiorum, mysterii cœ-

lestis significationem, gratiamque Sacramenti iisdem annexuit, dici non potest, quantum negotii Ecclesiæ Pastoribus fecerint profanæ Ethnicorum leges, et inveteratæ consuetudinum pravitates, donec integritati suæ restituerent Christianorum matrimonia, atque ad eam conformarent honestatem, quæ Sanctos decet. Clamabat Paulus: *Honorabile connubium in omnibus. Quae conventio Christi ad Belial?* Clamabat Hyeronimus: *Aliae sunt leges Caesarum, aliae Christi; aliud Papinianus, aliud Paulus noster praecipit.* Clamabat Ambrosius: *Nemo sibi blandiatur de legibus hominum - - Tolerabilior est, si lateat culpa, quam si culpae usurpetur auctoritas. - - Lex humana non prohibet: sed divina prohibet.* Clamabant Summi Pontifices, Innocentius I. et Leo I., *ne separet homo, quod Deus junxit.*

Factum est divina favente gratia, ut legibus seculi prævalerent Ecclesiæ leges, et generales iique sanctissimi Canones de matrimoniis recte ineundis ubique haberentur in honore, et colerentur multis ætatibus; cum seculo sexto decimo novum et fidei divinæ, et Ecclesiasticæ disciplinæ indictum est bellum; quo religionis dogmata ad privatas cujusque opinationes detorta, deformataque, et conjugiorum le-

ges magnam partem abjectæ, et conculcatæ sunt; abscissa veluti radice sacrarum legum, nempe ratione veri, propriique Sacramenti fidelium matrimoniis detracta. Unde SS. Concilium Tridentinum Sess. XXIV. in Doctrina de Sacramento Matr.: *Cum Matrimonium*, inquit, *in lege Evangelica veteribus connubiis per Christum gratia praestet; merito inter novae legis Sacramenta annumerandum, sancti Patres nostri, Concilia, et universalis Ecclesiae Traditio semper docuerunt: adversus quam impii homines hujus seculi insanientes, non solum perperam de hoc venerabili Sacramento senserunt, sed de more suo praetextu Evangelii libertatem carnis introducentes, multa ab Ecclesiae Catholicae sensu, et ab Apostolorum temporibus probata consuetudine aliena scripto et verbo asserunt, non sine magna Christi fidelium jactura.* In hunc modum præfata sancta Synodus de Sacramento Matrimonii, ejusmodi et Canones fidei, et reformationis Decreta edidit, ut conjugiorum sanctitas firmitasque contra Novatorum errores, aliorumque pravos usus in tuto collocata omnibus Catholicis visa sit.

At postremis hisce temporibus nova fidelium matrimoniis pericula imminue-

runt ab hominibus temerariis, qui multa ab Ecclesiæ Catholicæ sensu, atque ab Apostolorum temporibus probata consuetudine aliena protruserunt in lucem, non Evangelii, quod Protestantes fecerant, sed rationis humanæ, quam jactitant, jurisque naturalis itidem ratione cogniti obtentu, quasi heri primum, aut nudius tertius puræ rationis lumen nescio quis Prometheus devexisset in terras. Atque hi quidem, etsi Sacramenti dignitatem non omnibus auferant Catholicorum conjugiis; tamen eandem a contractu matrimonii penitus separari, scindique posse, atque ita separari et scindi posse asserunt, ut totum id, quod contractum efficit, indeque provenientia jura, tum contrahentium arbitrio, tum magistratuum politicorum legibus subjaceant. Nec verentur Protestantium invidere sortem, et palam conqueri eos melioris, ac Catholicos, conditionis esse; cùm variis ex causis scindant conjugiorum vincula, et excutiendi jugi libertatem præbeant; quod nefas haberetur apud Catholicos, et incassum tentaretur. Fingunt dein, aut certe stolide sibi persuadent, totius humani generis, cum de nuptiis tractant, causam se agere, atque optime mereri de republica, et civitate, in qua degunt, si nuptiarum testum in-

citent; unde fit, ut quam acerbe stomachari solent hominum sacrorum continentiam; tam cito, facileque veniam dent meretricibus, de partuum multitudine multo plus, quam honestate nuptiarum solliciti: neque enim multum interesse putant, qua ratione civium numerus augeatur, fornicatione, adulterio, incestu, sacrilegio, an legitimo matrimonio. Nolim addere, quanta procacitate, bonorumque offensione de re matrimoniali disserant cæci homines, vere *despumantes confusiones suas*. Hæc ob eam causam commemoravi, ut intelligeret unusquisque, quanta reverentia in re gravissima, eaque summe periculosa excipiendi sint, quantoque studio colendi sacri Canones, divino nempe Spiritu conditi, et totius mundi reverentia consecrati. De ordine ac methodo hujus libri dicere nihil attinet. Totus enim de sponsalibus agit et matrimoniis rite contrahendis; tum de effectibus ac juribus, de firmitate item, aut dissolutione eorumdum; quemadmodum Titulorum series satis jam per se ordinata exhibet.

SERIES TITULORUM

LIBRI IV. DECRETALIUM.

TITULUS I.

De Sponsalibus et Matrimoniis.

ARGUMENTUM.

I. Matrimonii notio ac finis. §. 1. II. Sponsalia de futuro. §. 9. III. Matrimoniis fidelium inest ratio Sacramenti, quæ separari non potest a contractu. §. 15. IV. De impedimentis matrimonii generatim. §. 23. V. In specie de impedimento erroris, vis, raptus, disparitatis cultus. §. 38.

§. 1.

Sponsalia sunt via ad matrimonium, et ipsa tractatione passim præmitti a Scriptoribus solent. Sed quoniam via nec recte investigari, nec arripi potest, nisi præmonstrata, quantum necesse est, meta; videntur generales de Matrimonio notiones primo exponendæ. Jus omne matrimoniale nititur legibus *divinis*, naturalibus et positivis: legibus *Ecclesiasticis* ratione Sacramenti: legibus *Civilibus* ob jura maritorum, uxorum, prolium iisdem constituta (*a*).

(*a*) S. Thomas contra Gentes. l. 4. c. 78. de Sacramento matrimonii ita disserit: *Quando aliquid ad diversos fines ordinatur, indiget habere diversa dirigentia in finem; quia finis est proportionatus agenti. Generatio autem humana ad multa ordinatur, scilicet ad perpetuitatem speciei, et ad perpetuitatem alicujus boni politici, puta populi in aliqua civitate: ordinatur etiam ad perpetuitatem Ecclesiæ; quæ in fidelium collectione consistit. Unde oportet, quod hujusmodi generatio a diversis dirigatur.*

§. 2. I. *Natura*, ejusque auctor legitimam conjunctionem maris et feminæ instituit tanquam unicum medium humani generis conservandi ac propagandi: pro mutuo item solatio ac subsidio conjugum; ex quo etiam concupiscentiæ remedium provenit (*b*). In hos fines inditi sunt hominibus stimuli, bestiis communes (*c*), qui, nisi ratione et legibus regantur, facile eos obcæcant, atque ad turpissima incitant flagitia; si præsertim ad depravationem naturæ prava aliorum exempla, atque etiam nefariæ et impiæ doctrinæ accedant; quæ justissima fuit Patrum Concilii Tridentini querela, pari jure ingeminanda hoc ævo. Sess. XXIV. princ. Doctrina de Sacramento Matrimonii.

(*b*) Gen. II. 18. seq. I. Corinth. VII. 2. seq. S. Thomas in IV. dist. 26. q. 2. a. 2. et 3.

(*c*) L. 1. §. 3. D. de I. et I.

§. 3. In lege Evangelica Christus matrimonium ad primævum statum, eumque indissolubilem reduxit, abrogato libello repudii; idemque signum esse voluit conjuctionis suæ cum Ecclesia, addita veri, propriique Sacramenti gratia; ac proposito præterea virginitatis, cœlibatus, et perpetuæ castitatis consilio (*d*). Unde genuina theoriæ et praxeos principia de matrimonio ex Ss. Concilio Trid. Sess. XXIV. petenda sunt, recepta in foro etiam politico Catholicorum. Hactenus dictum est de legibus *divinis*.

(*d*) Matth. XIX. 5. usque ad v. 13. Marci X. 2. seq. Ephes. V. 31. I. Cor. VI. 16.

§. 4. II. *Ecclesiasticæ leges* de matrimoniis ab ipso Ecclesiæ principio latæ sunt variæ, per quas non modo conservatum ac declaratum fuit jus divinum de iisdem recte contrahendis, fe-

rendisque, sed præterea honestati consultum, ut matrimonium esset *honorabile in omnibus*, *et thorus immaculatus* (*e*). Christus enim eo ipso, quod illud ad rationem et dignitatem Sacramenti elevarit, Ecclesiæ jurisdictioni idem subjecit, ratione vinculi potissimum, ob quod sacram significationem, atque indissolubilem nexum matrimonia acceperunt; uti docet Concil. Trid. l. c. princ. Præterea necesse omnino est, ut Ecclesia illum præcipue contractum, qui plurimis animæ periculis expositus est, inter fideles ad honestatis leges exigeret; cum is ad prolem non tantum generandam, sed etiam sancte educandam, adeoque ad amplificandam spiritualem civitatem Dei sit institutus, et ob id ad dignitatem Sacramenti elevatus.

(*e*) Hebr. XIII. 4.

§. 5. III. *Leges civiles* matrimoniis etiam infidelium, qui Ecclesiæ subjecti non sunt, providerunt: divinas dein, et Ecclesiasticas leges addita sanctione firmarunt: multa de juribus conjugum etiam fidelium, de statu et conditione prolium, de contubernio servorum, de disparagiis sive matrimoniis inter personas disparis fortunæ, quoad civiles effectus ordinarunt.

§. 6. Per leges divinas, ecclesiasticas, civiles prohibentur in primis ea, quæ fini, aut honestati matrimonii repugnant: dein genuina ejusdem notio definitur. Ac I. gravissime interdictus est quivis libidinis actus, qui per se ad generationem prolis est ineptus, uti contingit in peccatis contra naturam. II. Interdictus est quivis concubitus inter personas diversi sexus, qui per naturam, vel leges *inhabiles* sunt ad validum inter se matrimonium contrahendum. Quo perti-

nent impedimenta *dirimentia* matrimonii. III. Item interdictus concubitus inter personas diversi sexus, quæ, etsi habiles sint, et legitimo matrimonio copulari possent, tamen actu copulatæ nondum sunt; quod fit in vaga scortatione, fornicatione, stupro, concubinatu. IV. Quæ personæ legitimo matrimonio copulatæ sunt, non possunt, eo durante ac permanente, aliam personam in matrimonium superinducere. V. Matrimonium autem inter fideles, postquam id carnali copula consummatum est, eo usque durat ac permanet, donec morte alterius conjugis solvatur. De delictis hic indicatis distincte agitur L. V. Decretal. Tit. 16. *de adulteriis et stupro.*

§. 7. Notio matrimonii ex legibus conflatur hæ: Matrimonium est *legitima conjunctio maris et feminæ, individuam vitæ consuetudinem continens, divinitus instituta in signum conjunctionis Christi cum Ecclesia, habens promissionem gratiæ ad uniendos simul conjugum animos, et prolem pie ac sancte educandam in fide christiana.* Sumitur matrimonium tum pro *actuali conventione*, qua mas et femina mutuo sibi tradunt jus in corpora, ad actus ex se aptos ad generationem prolium, atque ad individuam vitæ societatem se obligant (*f*). Talis conventio proprie appellatur *Connubium*, aut *Nuptiæ*. Can. *Nec illud.* 8. XXX. q. 5. Tum pro *statu permanente*, nexu aut vinculo, quod per hanc conventionem inducitur. Unde *Conjugium* aut *Consortium* nuncupatur. Præterea spectatur matrimonium ut *contractus* naturalis aut civilis, vel ut *Sacramentum.*

(*f*) I. Cor. VII. 4. *Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir: similiter autem et vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier.* In hac translatione juris ad actus conjugales, non ipso juris

usu, essentia matrimonii sita est. Nam utroque Jure recepta est regula: *Nuptias non concubitus, sed consensus facit.* l. 30. D. de R. J. Can. 5. XXVII. q. 2.

§. 8. Proposita notione matrimonii, per *Sponsalia* (de futuro) intelligenda est *mutua promissio futuri matrimonii*, ita, ut mas et femina ad contrahendum matrimonium habiles, uterque matrimonium promittant, et alterius promissionem acceptent (*g*). Sponsalia dicta sunt a spondendo. *Nam moris fuit Veteribus, stipulari et spondere sibi uxores futuras.* l. 2. D. de Sponsalib. Hinc appellantur Sponsalia *de futuro*: ipsum autem matrimonium, antequam copula carnali consummetur, sive nuptiæ, *Sponsalia de præsenti*, sive matrimonium *ratum*: postea *consummatum.* Distinctio recte fit: quia sponsalia de futuro, sponsalia de præsenti, seu matrimonium ratum; et demum matrimonium consummatum effectu differunt. Sponsalia de futuro sunt actus *promissorius*, qui mutuo dissensu dissolvi potest, etsi juramento fuerit firmatus; quique conditionem in se continet: *si potero*: aut, *rebus sic stantibus* et notabiliter non mutatis. At Sponsalia de præsenti sunt actus *executivus*, quo jus ad actus conjugales jam translatum, traditumque est cum omni periculo et commodo. Idcirco censentur vinculum fortius, quam sponsalia de futuro; sic tamen, ut hæc ipsa sponsalia de præsenti, antequam matrimonium consummetur, solvi possint professione religiosa: at matrimonium consummatum inter fideles solvi non possit, nisi per mortem unius conjugis (*h*). Neque nova est re ipsa distinctio. Nam c. 1. de sponsa duor. S. Augustinus distinguit inter *fidem pactionis*, et *fidem consensus.* Illa

denotat sponsalia de futuro : hæc vero sponsalia de præsenti.

(*g*) L. 1. D. de Spons. *Mentio et repromissio nuptiarum futurarum*. can. *Nostrates* 3. XXX. q. 5. ibi : *Sponsalia sunt futurarum nuptiarum promissa , fædera quoque consensu eorum , qui hæc contrahunt etc.* Qui *repromittit*, hoc est , promittenti vicissim promittit, eo ipso *acceptare* alterius promissum , actumque sponsalitium complere censetur ; at qui factam promissionem acceptat , nec tamen repromittit , non tam vera sponsalia complet , quam spatium deliberandi sibi reservat. Est id pactum alterius generis, non sponsalitium ; neque effectum habet sponsalibus proprium.

(*h*) Ad matrimonium consummatum pertinet dictum Christi Matth. XIX. 5. 6. *Erunt duo in carne una . . Quod ergo Deus conjunxit, homo non separet.* Conf. Concil. Trid. can. 6. de Sacram. Matrim. et c. 7. de convers. conjug. adde c. ult. de Sponsal. c. 2. et ult. de Sponsa duorum.

§. 9. Sponsalia de futuro, ac de præsenti continent rationem contractus, aut certe pacti in genere (*i*). Quæ ergo de pactis et contractibus generatim decisa sunt, ac expendi debent, huc pertinent. I. *Requisita voluntatis*, ac consensus. II. *Jus*, et libera facultas ineundi sponsalia. III. *Objectum*. IV. *Obligatio*, *aliique effectus* proprii sponsalium. Conf. dicta L. I. tit. 35. de Pactis.

(*i*) Matrimonium certe , quatenus pro actu , aut conventione sumitur: passim adnumeratur contractibus. Si indissolubile est , et inter duas tantum personas diversi sexus iniri potest , non sequitur , id pro contractu habendum non esse , sed multa in hoc contractu esse propria ex natura ipsius , et legibus quæ in aliis contractibus aliter se habent.

§. 10. I. *Agendum de consensu*, qui *in sponsalibus de futuro* tendit ad futuras nuptias: *in matrimonio* exhibetur *de præsenti*, ita, ut ab illo tempore, quo consensus præstatur, vir

mulierem habere velit pro uxore, et mulier virum pro marito c. 9. Utroque casu is consensus debet esse 1. *personalis*, qui nulla humana auctoritate suppleri potest c. 26. in fin. De matrimonio id patet ex ratione Sacramenti; et quia fundatur in amore, et conjunctione animorum. 2. *Internus*, ut absit fictio, et interna voluntatis repugnantia, qua quis obligari nolit. c. 26. de Spons. Pro foro externo, nisi quis fictionem probet, consensus verus et internus præsumitur ex verbis, et signis externis. l. 7. §. 2. D. de suppell. legat. ibi: *Nemo existimandus est dixisse, quod non mente agitaverit.* 3. *Deliberatus*, et a compote rationis præstitus. A furioso, aut ebrio nec sponsalia, nec matrimonium valide contrahitur. c. 24. h. t. nec ab infantibus c. 25. in fin. 4. *Satis expressus* et externe declaratus; quod per signa fieri potest etiam a muto et surdo c. 23. In dubio, si verba aut signa obscura sunt (quod usuvenit aliquando in sponsalibus de futuro) ea secundum communem intelligentiam, et locorum consuetudines sunt accipienda c. 7. In sponsalibus de futuro ex singulari Juris dispositione liberi censentur loqui per os patris; et matris; ita ut ea valida sint, si parentes consensum exhibeant præsente et tacente filio, aut filia. c. un. §. 2. in 6. Ab hoc casu differt is, quo sponsalia, vel matrimonium contrahuntur per procuratorem, qui habeat speciale mandatum, determinatum ad certam personam, non revocatum eo tempore, quo procurator mandatum exequitur; qui exequi illud, saltem quoad matrimonium, per se ipsum debet. c. fin. de Procurat. in 6. adde Clem. un. de Renunt. et l. 4. 5. 6. D. de Spons. Consensui expresso opponitur præsumtus, qui non sufficit. Olim tamen, ante Decretum Concilii

Tridentini de matrimoniis clandestinis, et nunc etiam in locis, ubi illud Decretum non viget, siquis post sponsalia de futuro sponsam carnaliter cognorat, præsumebatur consensum de præsenti in matrimonium præstitisse, et quidem præsumtione juris et de jure, contra quam non admittebatur probatio. c. 15. et 30. Similiter si post sponsalia conditionata secuta est copula carnalis inter sponsos, hi præsumebantur a conditione recessisse, et consensum de præsenti exhibuisse. c. 6. de conditionibus appos. Solus tamen nisus ad copulam, effectu non secuto, haud sufficiebat. c. fin. de spons. 5. *Liber ab errore* substantiali, ac gravi et injusto *metu*. De qua re dicendum infra est, quando agetur de impedimentis (*k*).

(*k*) In pactis et contractibus consensus voluntatis non semper est absolutus, sed aliquando alligatur ad certas conditiones, ad modos, ad diem etc. Quod idem obtinet in sponsalibus, uti declarabitur tit. 5. *de conditionibus appositis in desponsatione.*

§. 11. II. *De jure et facultate contrahendi sponsalia vel matrimonium* decidendum est: 1. Facultas ineundi matrimonii cuivis competit, qui non prohibetur. Fieri enim potest, ut quis prohibeatur lege naturali, ecclesiastica, aut politica: et absolute quidem prohibeatur relate ad quamvis personam, quacum conjungi vult: vel limitate ad certam personam, aliave adjuncta: præterea ut prohibeatur cum clausula irritante, vel sine ea; quia hoc in negotio sæpe locum habet effatum Pontificis c. 16. de Regul. *Multa prohibentur quæ si facta fuerint, roboris obtinent firmitatem* 2. Libera facultas matrimonii transferenda non est ad necessitatem juris, seu obligationem, præsertim proposito Evangelico

consilio castitatis et cœlibatus. Conf. Jus Nat. Sociale §. 173. pag. 355. et dicta de Cœlibatu L. III. tit. 3. Necessitas matrimonii pro conservando humano genere universos afficit, non singulos: estque id jus affirmativum, quod multa poscit corporis, animi et fortunæ adminicula, ut in usum deduci queat. 3. Non obstante consilio Evangelico, matrimonium dicitur *favorabile*; quod quidem maxime pertinet ad matrimonium jam contractum, ne sine certa ratione dissolvatur: dein etiam ad contrahendum relate ad eos, qui in cœlibatu degunt non sacro (Lib. III. §. 12. not.), et ob certos favores legibus concessos iis, qui nuptias contrahunt (*l*). 4. Usus istius juris, uti aliorum jurium, in statu adventitio Ecclesiæ et civitatis sæpe alligatus est consensui aliorum, et solemnitatibus tum substantialibus, sine quibus contractus sponsalium vel matrimonii non valet, tum accidentalibus, quibus omissis actus fit malus, non item nullus; quod explicatur tit. 3. hujus libri *de clandestina desponsatione*. 5. Gravissima hoc loco quæstio est de consensu parentum in nuptias liberorum, separatim decidenda.

(*l*) L. 22. D. de cond. et dem. ibi: *Quoties sub conditione mulieri legatur*: si non nupserit; et *ejusdem fidei commissum sit*. *ut* Titio restituat, si nubat; *commode statuitur*, *etsi nupserit*, *legatum eam petere posse*, *et non esse cogendam*, *fideicommissum præstare*. L. 72. §. 5. ibid. Mæviæ, si nupserit; fundum; cum morietur lego; *potest dici*, *etsi nupserit*, *eam statim ad legatum admitti* L. 100. *ibid. Titiæ*, si non nupserit, *ducenta*, si nupserit, *centum legavit*, *nupsit mulier*; *ducenta*, *non etiam centum residua petat*. Duo animadverte; 1. Hic favor primis, non etiam secundis nuptis indulgetur; uti ostenditur tit. ult. hujus libri *de secundis nuptiis*. 2. Neque is favor derogat consilio Evangelico; nam si cui sub conditione nuptiarum vel liberorum pro

dote vel donatione propter nuptias aliquid relinquatur, vel legetur: et ejusmodi persona honorata monasterium ingrediatur; tamen relictum ei debetur. Auth. *Nisi rogati.* C. ad Sct. Trebell. ex Nov. 123. c. 37. item c. 8. de Probat.

§. 12. *De consensu parentum in nuptias liberorum* decidendum est: 1. Eum non requiri ad *valorem* matrimonii. Concil. Trid. Sess. XXIV. c. 1. de ref. matrim. eos *anathemate domnat, qui falso affirmant, matrimonia a filiis familias sine consensu parentum contracta, irrita esse, et parentes ea rata vel irrita facere posse* (m). Sponsalia de futuro insciis parentibus contracta, si justa eorum præsumitur indignatio, certe illicita sunt. Nam 2. Liberi in negotio tam gravi tenentur exquirere consilium parentum, eorumque consensum petere; hunc enim honorem debent parentibus, præsertim quod ii contemni se putent, justeque et graviter doleant, si prætereantur. 3. Parentes justiores habere causas possunt, ut dissuadeant certas nuptias, quam ut certas invitis liberis obtrudant. Priori casu citius contingit ut liberi *teneantur* sequi consilium parentum, quam posteriore can. *de neptis* 3. XXXI. q. 2. ibi. *Quorum enim unum corpus est, debet esse et animus.* Arg. c. 12. de Regular. ibi: *Quæ in ætatem nubili noscitur constituta; tunc enim, quia liberum habet arbitrium, in electione propositi sequi parentum non cogitur voluntatem.* can. *præsens.* 4. XX. q. 3. ibi: quod enim *quis non eligit, nec optat; profecto non diligit; quod autem non diligit, facile contemnit.*

(m) Leges Romanae, quae veteri rigore paetriae potestatis maxime nituntur, in Germania receptae non sunt, uti patet ex R. I. an. 1548. §. 9. de Sacr. Matrimonii.

§. 13. III. *Objectum* sponsalium *de futuro*, in quod tendit consensus; sunt *futuræ nuptiæ*; si ergo inter sponsos nuptiæ irritæ, aut prohibitæ essent, sponsalia nulla sunt, qui non potest concipi obligatio ad actum illicitum, vel irritum. l. 15. et 16. D. de Spons. l. 60. §. 5. D. de ritu nuptiar. Exceptio est l. 10. §. 1. D. de his, qui notantur infamia. Ibi: *Quæ virum eluget, intra id tempus sponsam fuisse non nocet.* Similis videtur casus sponsalium, quando quis impedimento impediente ad certum tempus restricto arcetur a nuptiis. In sponsalibus *de præsenti* consensus pro objecto habet actualem translationem mutui juris ad actus conjugales. In utroque genere sponsalium persona, sive determinatum individuum, quocum contrahuntur, pertinet ad substantiam actus et consensus, quia fundantur in mutuo amore, et conjunctione animorum; atque ad individuam vitæ societatem tendunt; quæ omnino *personalia* sunt. Hinc siqua persona per leges vel naturam inhabilis est ad ineundum matrimonium; actus sponsalitius vel matrimonialis, censetur objecto destitui, ac de jure penitus nullus est.

§. 14. IV. *Effectus* sponsalium *de futuro* præcipuus, est obligatio contrahendi matrimonii, quando altera pars rationabiliter exigit. Ea obligatio, perinde ut in aliis contractibus, firmari potest addito juramento, arrha, aliisque pactis, de quibus agitur tit. 5. *de conditionibus appos. in desponsat.* Estque obligatio gravis pro foro interno, utpote in re gravi; quia sine gravi injuria, justoque mœrore pars altera repudiari ab altera non potest. Judex ecclesiasticus eum, qui promissum sine justa causa servare

detrectat, etiam intentatis minis ad implendam obligationem adigit. c. 10. h. t. Cum tamen *coactiones difficiles soleant exitus frequenter habere* c. 17. eod.; provide utendum est gladio spirituali, si ob animi aversionem magna immineant scandala (*n*). sponsalium *de præsenti* effectus est, ut inducant statum conjugis, qui per sese in complexione jurium et obligationum matrimonialium est situs. Alius sponsalium effectus consistit in *justitia publicæ honestatis*, vi cujus post sponsalia valida de futuro neuter sponsus alia sponsalia vel matrimonum valide contrahere potest cum alterius partis consanguineis in primo gradu lineæ rectæ vel obliquæ; post matrimonium autem ratum contrahere non potest cum prioris partis consanguineis usque ad quartum gradum; etsi prius matrimonium invalidum fuisset, modo non ex defectu consensus. De hac justitia publicæ honestatis agitur ad tit. *de consanguinitate et affinitate.*

(*n*) Dicunt 1. A sponsalitia promissione impune licet recedere etiam invita parte altera, adhibendo formulam: *conditione tua non utor.* l. 1. C. de Sponsal. l. 2. in f. C. de repudiis. et l. 2. §. 2. D. de divortiis. R. His legibus usque ad nostra tempora adversari credebatur æquitas naturalis; certe adversatur æquitas canonica, quæ ante leges Romanas in Germania recepta fuit. Dicunt 2. Matrimonia esse libera, non ex tristi sponsalium necessitate iniri debere. R. *primo* debent esse libera nempe ea libertate, quæ in aliis etiam contractibus, gravibusque negotiis requiritur, in quibus id, quod initio est voluntatis, postea fit necessitatis. l. 5. C. de O. et A. l. 17. §. 3. D. commodati. Libertati matrimoniorum satis provisum est per jus resiliendi utrique parti concessum, ex nova emergente, aut explorata causa, quæ ante cognita absterruisset a sponsalibus. *Secundo.* Matrimonia libera esse debent; at etiam provide et secundum canones contrahi; providentia requirit praeparationes variasque expensas ad nuptias: canones praescribunt pa-

blicas denuntiationes ante matrimonium. Neutrum fieri potest sine periculo damni, et honoris, si executio propositi inconstantiae et mutabilitati hominum relinquatur. Hinc. c. 28. decidit. Pontifex *quod mulieres, quæ veniunt ad valvas Ecclesiæ benedicendæ cum sponsis, et ibi reclamantes affirmant, se nunquam in eorum matrimonium consensisse, audire (sponsis legitime probantibus contrarium) non oportet.*

§. 15. Dictum est de sponsalibus et matrimonio, tanquam *contractu.* Agendum nunc est *de ratione Sacramenti*; utroque enim modo spectari potest matrimonium §. 7. in fin. Sponsalia de futuro nec Sacramentum sunt, nec actus spiritualis aut sacer. Cum tamen via sint, et præparatio proxima ad matrimonium, ac præterea impedimentum publicæ honestatis, indeque lites de valore matrimonii postea initi sæpe producant; expedit sane, longoque et generali usu receptum est, ut de causis sponsalium, perinde ac matrimonii Ecclesia judicet. Matrimonium indubitato Sacramentum est, nempe inter fideles, seu *baptizatos.* Cum enim Baptismus fundamentum et janua sit aliorum Sacramentorum; qui baptizati non sunt, aliud Sacramentum suscipere non possunt. Hinc matrimonia infidelium secundum leges naturæ inita appellantur *vera* quidem, seu *legitima*; at matrimonia fidelium *vera et rata.* c. 7. de divort. ibi: *Etsi matrimonium verum inter infideles existat, non tamen est ratum: inter fideles autem verum et ratum existit; quia Sacramentum fidei, quod semel est admissum, nunquam amittitur, sed ratum efficit conjugii Sacramentum, ut ipsum in conjugibus illo durante perduret.* Sacramentum ergo fidei, id est, Baptismus effectum hunc habet in baptizatis, ut eorum vera matrimonia efficiat *rata*, et efficiat *Sacramen-*

ta; qui effectus ex divina institutione, non humana pendet voluntate; ut ipsa significatio sacra matrimonii, quæ repræsentat conjunctionem Christi cum Ecclesia, divinitus indita est, nec voluntate hominum detrahi aut mutari potest (*o*).

(*o*) Tria hic adnotanda veniunt. 1. Matrimonia fidelium appellantur *rata* tum relate ad matrimonia *legitima* infidelium, tum etiam, quando carnali copula nondum consummata sunt, relate ad matrimonia *consummata* fidelium. 2. Matrimonia haec consummata fidelium illam conjunctionem seu *illud conjugium designant, quod inter Christum et Ecclesiam per incarnationis mysterium est contractum.* At matrimonia fidelium rata, id est, non consummata significant *caritatem, quæ consistit in spiritu inter Deum et animam justam*; uti eleganter exponitur ab Innocentio III. c. 5. de Bigamis. Hinc non par firmitas et indissolubilitas est in matrimonio fidelium rato, et consummato. 3. Quia in conjunctione Christi cum Ecclesia est sponsa unica *unici*, et sponsus *unus unius* (cit. c. 5.); hinc in Bigamis deest perfecta significatio Sacramenti, vel mysterii.

§. 16. Ex ratione Sacramenti duæ emergunt quæstiones. *Prima*, utrum ea separari possit a contractu, ita, ut a fidelibus iniri possit matrimonium tanquam contractus naturalis aut civilis, quin sit Sacramentum? *Secunda*, quid sentiendum sit de matrimonio fidelis cum infideli e. g. a christiano cum muliere hebræa inito. Hæc quæstio refertur ad impedimentum dirimens ex *disparitate cultus*; de quo agetur infra a §. 48. ubi opportune etiam examinantur matrimonia Catholicorum cum Acatholicis contracta. De prima ergo quæstione animadverte, Doctores catholicos, qui contractum matrimonii a ratione Sacramenti separari posse censuerunt, illud tamen affirmasse constanter,

quod sine gravi peccato, ac contemtu Sacramenti ea separatio studio fieri non possit: et quod matrimonium inter fideles, etiam ut contractus, sit indissolubile. §. 3. Concil. Trid. Princip. de Sacr. Matrim. et can. 7. ibid. Qui ministrum Sacramenti matrimonii presbyterum esse putant, matrimonia clandestina et sine ministro contracta olim valuisse in vim contractus, non Sacramenti, consequenter asserere coguntur.

§. 17. Propositio. *Quando inter fideles validum celebratur matrimonium, contractus a ratione Sacramenti separari non potest*: Prob. 1. Christus validum matrimonii contractum inter fideles initum, signum esse voluit conjunctionis suæ cum Ecclesia, et quidem signum practicum, ut Theologi dicunt, quod præter sacram significationem haberet annexam promissionem gratiæ; nihil autem præterea de forma, de ministro, de requisitis validi contractus definivit. Ecclesia item in Concilio Florentino §. 5. et 7. ac in Tridentino can. 1. de Sacr. matr. simpliciter, et indefinite absque ulla exceptione docuit, matrimonium inter fideles esse vere ac proprie Sacramentum (p). Ergo jure divino ac publico, contractui matrimonii annexa est significatio sacra et promissio gratiæ sacramentalis. Quæ autem jure publico, ac divino præsertim constituta sunt, privatorum arbitrio mutari non possunt (q), etsi ipsi gratiæ ab idigne suscipiente Sacramentum, possit poni obex.

(p) Conf. Bellarmin. de Matrim. Sacr. l. 1. c. 7. et 8.

(q) Qui Baptismum vere petit, ac suscipit, intentione sua efficere non potest, ut is signum non sit mortis, ac resurrectionis Christi Rom. VI. 3. 4. Postquam Deus in signum nunquam deinceps futuri di-

luvii elegit caelestem arcum in nubibus Gen. IX. 13. haec significatio hominum voluntate mutari vel auferri non potest. Similiter privatorum arbitrio separari non possunt quae jure publico etiam humano sunt connexa. Non potest is, qui in minoribus constitutus matrimonium contrahit, dicere: Volo contrahere; sed nolo renuntiare beneficio. Nec aliquis ita dicere potest: Volo suscipere ordines majores, sed nolo obligari ad caelibatum: volo emere reditus beneficii; sed nolo emere officium spirituale, quod reditus annexos habet.

§. 18. Prob. 2. Secundum Canones c. 7. de Divort. (§. 15.) matrimonia fidelium non tantum vera sunt et legitima, uti infidelium, sed *rata*, id est, jure approbata, confirmata, seu firma; ob hanc causam, quia ob Baptismum habent significationem sacram, et quia Sacramenta sunt. cit. c. 7. ibi: *quia Sacramentum fidei - - ratum efficit conjugii Sacramentum.* Præterea matrimonia etiam clandestina, inter solos sponsos nulla Presbyteri adhibita benedictione, secundum Concilium Trid. c. 1. de ref. matrim. antequam irritarentur a Concilio, fuerunt *vera et rata*. Ergo secundum Canones fuere itidem Sacramenta; ex quo ipso infertur, ministrum hujus Sacramenti non esse presbyterum.

§. 19. Contra conclusionem objiciunt 1. Nulla est ratio, cur a contractu matrimonii separari non possit qualitas Sacramenti; sane in veteri lege matrimonia etiam in populo fideli non erant Sacramenta. R. n. a. Ratio indicata est §. 17. quia in nova lege matrimonia fidelium habent significationem sacram, et promissionem gratiæ jure publico ac divino annexam, quæ a privatis mutari non possunt. Sunt hæc *signa ad placitum*, non humanum, sed divinum. Di-

cant adversarii, cur matrimonium suscipi non possit, ut Sacramentum, quin sit contractus; ac dein dicetur, cur iniri non possit, ut contractus, quin sit Sacramentum. Ratio prioris est, quia a voluntate contrahentium pendet: ratio posterioris; quia pendet a voluntate Dei.

§. 20. Objic. 2. Ad Sacramenta perficienda requiritur intentio tum in ministro, qui ea administrat, tum in suscipiente adulto; quod patet ex Concil. Florent. in Decreto Unionis §. 5. et ex Concil. Trid. Sess. VII. can. 11. de Sacr. in genere. At talis intentio sæpissime deest in contrahendis matrimoniis; etsi ipsi contrahentes dicantur ministri ejus Sacramenti. Nam 1. eam intentionem non habent Protestantes, qui matrimonium non habent in numero Sacramentorum. 2. Neque ii Catholici, qui, etsi velint matrimonium contrahere, tamen contraria intentione non volunt, ut id Sacramentum sit, sed merus contractus; quæ intentio sane haberi potest. R. d. a. Ad perficienda Sacramenta requiritur intentio explicita et distincta, n. intentio saltem implicita et generalis, qua quis facere vult, quod Deus instituit: quod alii faciunt fideles, validum matrimonium contrahentes. c. Talis intentio etiam in Protestantibus præsto est, qui non concubinatum, sed matrimonium secundum Dei ordinationem inire volunt; quod etiam ipsi, non pro Sacramento quidem secundum catholicam doctrinam, sed tamen pro ritu sacro habent, cui sacra inest significatio. Error privatus, quo matrimonium in numero Sacramentorum esse negant tam parum obest Sacramento, quam parum indissolubilitati matrimonii officit error, quo illud ex causa adulterii solvi posse opinantur, modo conditionem solubilitatis in pactum non deducant.

Exemplum istiusmodi intentionis implicitæ ex legibus videtur afferendum istiusmodi. Qui servum instituit heredem, *etsi sine libertate*, tamen habebit eundem heredem, simulque efficiet liberum. §. 2. Inst. Qui, et ex quibus caus. manumitt. non poss. In iis, qui a contractu matrimonii rationem Sacramenti positive excludunt, duæ habentur intentiones pugnantes, inter quas ea prævalet, quæ est efficax, seu appretiative major, ut Theologi docent de Sacramentis in genere; haud secus ac contingit in eo, qui peccatum efficaciter vult ut delectabile vel utile; etsi expresse diceret, se nolle offensam Dei.

§. 21. Objic. 3. In Baptismo præter voluntatem abluendi, necessaria est intentio faciendi ritum ut sacrum, aut faciendi, quod facit Ecclesia: ergo pariter in matrimonio præter voluntatem id contrahendi, necessaria est intentio faciendi ritum sacrum. R. 1. Christus non quamvis ablutionem pro Baptismo instituit, ac pro signo mortis et resurrectionis suæ esse voluit, sed sacram, qualis fit in Ecclesia: ergo concipi potest, quomodo ablutio profana aut indifferens per intentionem determinari, ut sacra, debeat. At vero quivis validus contractus matrimonii inter fideles initus sacram significationem ex Christi institutione habet; neque etiam in eo implicita illa et generalis intentio deficit, ut declaratum est §. præc.

§. 22. Objic. 4. Auctores sat multi ac graves docent, ministrum matrimonii esse sacerdotem, non ipsos contrahentes: ergo qui sine sacerdote valide contrahunt, matrimonii contractum celebrant; Sacramentum non perficiunt. R. tr. a. Est tamen ea sententia ante Melchiorem Canum vix cognita. Adversarii sic ajunt: Minister matrimo-

nii est sacerdos, non ipsi contrahentes: ergo contractus separari potest a Sacramento. E contrario nos sic disserimus: Contractus matrimonii separari non potest a ratione Sacramenti: ergo minister non est sacerdos, sed contrahentes. Cum utrinque ex eo, quod certum penitus ac definitum non est, inferatur incertum; nec conveniat inter litigantes, utrum utro certius sit: nihil hac argumentandi forma confici utrinque potest; sed argumenta opinionum ponderanda sunt.

§. 23. Exposita notione matrimonii, quatenus contractus et Sacramentum est, de ejusdem *Impedimentis* maxime agitur in Jure sacro. Ex his enim legitima pendent matrimonia, id est, legibus divinis, ecclesiasticis, civilibus consentanea. Præfigenda est recepta distinctio impedimentorum, quorum alia nuncupantur *impedientia*, quæ matrimonium certis personis, aut temporibus reddunt illicitum, sic tamen, ut contractum sit habendum pro valido. §. 11. n. 1. Alia *dirimentia*, quæ matrimonium non modo illicitum, sed etiam invalidum ac nullum efficiunt (*r*).

(*r*) Impedimenta impedientia jure hodierno comprehenduntur his versiculis:

Sacratum tempus, Vetitum, Sponsalia, Votum
Impediunt fieri, permittunt facta teneri.

De tempore sacrato, quo generaliter interdictæ sunt solemnitates nuptiarum, ac de Vetito, seu interdicto speciali, ecclesiastica auctoritate imposito quibusdam personis contrahere volentibus, agitur tit. 16. *de Matrimonio contracto contra interdictum Ecclesiæ.* De Sponsalibus, quæ impediunt matrimonium, tractatur tit. 4. *de Sponsa duorum*: De Voto, quatenus nuptias impedit. tit. 6. *Qui Clerici vel voventes matrimonium contrahere possunt.*

Impedimenta dirimentia:

Error, Conditio, Votum, Cognatio, Crimen
Cultus disparitas, Vis, Ordo, Ligamen, Honestas;
Si sis affinis, si forte coire nequibis,
Si Parochi, et duplicis desit præsentia testis;
Si mulier sit rapta, loco nec reddita tuto.
Hæc facienda vetant connubia, facta retraetant.

§. 24. Impedimenta dirimentia, quæ sunt momenti maximi, reduci possunt ad classes tres. I. Si in ipsam conventionem, qua matrimonii contractus initur, aut in reverentiam Sacramenti vitium incidit, quo matrimonium per leges dirimitur. In conventionem incidere potest *error* circa personam, *vis* injusta et gravis; quo etiam pertinet *raptus* sponsæ, vel sponsi, matrimonii contrahendi causa. Ob reverentiam Sacramenti matrimonium dirimit *disparitas cultus*. II. Cor. VI. 14. seq. De hisce impedimentis dirimentibus infra agetur hoc titulo, cum alius specialis non extet. Conventioni præterea obsunt 1. unicus qualitatis error, nempe *conditio servilis* Tit. 9. *de conjugio Servorum*. 2. Omissio solemnitatis substantialis. Tit. 3. *de clandestina desponsatione*. 3. Conditiones contractui appositæ, quæ naturæ matrimonii repugnant. Tit. 5. *de Conditionibus appositis in desponsatione.*

§. 25. II. Alia impedimenta dirimentia proveniunnt ex qualitate personæ, quæ eam absolute inhabilem nunc reddit ad omne matrimonium. Ea qualitas vel est *naturalis*, ceu defectus pubertis tam naturalis, quam legalis tit. 2. *De desponsatione impuberum*: Impotentia ad actus conjugales. Tit. 15. *De frigidis et maleficiatis, et impotentia coeundi*. Quamvis hæc impotentia, si est respectiva, ad sequentem classem referri possit.

Aut est qualitas *ex statu adventitio* proveniens, qui matrimonium dirimit; uti est status conjugalis prior, et adhuc perdurans; quod est impedimentum ligaminis Tit. 4. *Sponsa duorum*, aut status clericalis sacer vel status religiosus Tit. 6. *Qui Clerici vel voventes matrimonium contrahere possunt.*

§. 26. III. Denique nonnulla sunt impedimenta dirimentia, quæ personas non absolute inhabiles reddunt ad ineundum matrimonium, sed relate ad quasdam alias personas; ceu 1. cognatio spiritualis. Tit. 11. *de cognatione spirituali.* 2. cognatio legalis. Tit. 12. *de cognatione legali.* 3. Cognatio naturalis intra certos gradus. 4. Affinitas item ex copula licita vel illicita proveniens. Tit. 13. *De eo, qui cognovit consanguineam uxoris suæ, vel sponsæ.* Tit. 14. *de Consanguinitate et Affinitate.* 5. Justitia publicæ honestatis ex sponsalibus et matrimonio rato proveniens (§. 14.), cum per modum affinitatis sit constituta, ad impedimentum affinitatis referenda est. 6. Aliquando personæ, quæ contrahere volunt, delicto inhabiles se effecerunt, quo minus valide contrahant inter se; quod appellatur *impedimentum criminis.* Tit. 7. *De eo, qui duxit, quam polluit per adulterium.* Ceterum impedimenta hæc omnia, undelibet profecta sint, per modum *inhabilitatis* absolutæ aut respectivæ, censentur constituta.

§. 27. De Impedimentis dirimentibus hactenus enumeratis variæ agitantur disputationes. I. Quænam eorum ex jure naturali, et divino, quæ ex jure mere humano proveniant? In his mutatio, aut dispensatio locum habet, non item in illis. II. Quæ humana potestas, ecclesiastica, an politica, an utraque, jure proprio gaudeat con-

stituendi impedimenta dirimentia matrimonii. Cum jure ferendi leges impedimentorum per se connexum est jus, eas leges mutandi, abrogandi, in iis dispensandi. Atque hæ sunt quæstiones Juris Ecclesiastici publici. III. Utrum impedimentis dirimentibus apud Catholicos receptis, pariter obligentur Acatholici? IV. Utrumne exorto dubio de impedimento dirimente matrimonium contrahi, aut in eo perdurari possit? Sed hæc est quæstio, Theologiæ moralis propria; in qua fit distinctio inter dubium facti et juris. In *dubio facti* matrimonia jam contracta Ecclesia non quidem statim dissolvi permittit, sed tamen pro certis non probat, uti patet ex c. 44. de Sent. excomm. Aliter sentiendum est *de dubio juris*; quando sententiæ juris probabilis accedit stylus curiæ, et praxis Ecclesiæ.

§. 28. I. *Jure naturali, aut certe divino* positivo matrimonium dirimit 1. Error circa personam. 2. Admodum probabiliter vis injusta et gravis. 3. Conditiones contractui appositæ, quæ repugnant substantiæ matrimonii, quatenus ex divina institutione est. 4. Impotentia antecedens et perpetua. 5. Ligamen. Concil. Trid. Can. 2. et 7. de Sacr. Matr. 6. Primus consanguinitatis gradus lineæ rectæ (*s*). Reliqua omnia Jure Ecclesiastico scripto aut consuetudinario sunt introducta vel confirmata et assumta, ex legibus nempe divinis V. T. aut politicis aut moribus cultarum gentium.

(*s*) Idem videtur dicendum de quovis ulteriore gradu lineae rectae. Conf. Jus Nat. Sociale §. 179. ubi etiam de primo gradu lineae obliquae disserui.

§. 29. II. Quæstio Juris Ecclesiastici publici *de jure statuendi impedimenta dirimentia* matri-

monium examinata a me fuit in Jur. Eccl. Publ. C. X. §. 394. ubi binas posui decisiones : 1. Penes Ecclesiam est, jure proprio et intrinseco statuere impedimenta matrimonium dirimentia. 2. Penes potestatem politicam est, statuere quæcunque impedimenta matrimonii pro subditis infidelibus, quorum conjugiis inesse non potest ratio Secramenti : pro fidelibus item subditis impedimenta quæcunque relate ad effectus civiles, non autem relate ad vinculum matrimonii sine accedente auctoritate, vel approbatione Ecclesiæ. Ratio petitur tum ex vi Secramenti matrimoniis fidelium inhærentis (*t*), tum ex perpetua traditione, qua constat, Ecclesiam semper auctoritatem suam, approbationem, et jurisdictionem exercuisse in approbandis vel rejiciendis matrimoniis etiam contra politicas leges. Patet hoc ex Concil. Trid. c. 1. de ref. matr. circa matrimonia clandestina, aut contracta sine consensu parentum ; quæ declarantur pro ratis et veris, *quamdiu Ecclesia irrita non fecit.* Jus igitur statuendi impedimenta irritantia *privative* Ecclesia sibi vindicat. Idem patet ex Can. *Quædam lex.* 20. XXXV. q. 2. et 3. Patet denique ex recepta et antiquissima praxi in foro ecclesiastico recepta, qua matrimonia, quæ a legibus politicis habentur incesta et irrita, non solvuntur, si ante Baptismum fuere contracta ; quo tempore contrahentes, etsi subjecti fuerint foro politico, non tamen subjecti erant legibus Ecclesiæ ; quia nimirum leges politicæ non censebantur attingere ipsum vinculum matrimonii sine auctoritate Ecclesiæ. Patet hoc ex Concil. Agathensi an. 506. Can. 61. apud Gratian. Can. *de incestis.* 8. XXXV. q. 2. et 3. Ex Concil. Epaonensi an. 517. Can. 30. Ex Concil. Aurelianensi an. 538. Can. 10. ibi : *De incestis conjunctionibus ita, quae sunt statuta, serventur.*

ut his, qui aut modo ad Baptismum veniunt, aut quibus Patrum statuta sacerdotali prædicatione in notitiam antea non venerunt, ita pro novitate conversionis ac fidei suæ credidimus consulendum, ut contracta hucusque hujusmodi conjugia non solvantur, sed in futurum etc. Hac eadem praxi et sententia nititur decisio Decretalium c. 8. de Divort. de paganis, qui uxores in secundo, vel tertio, vel ulteriore gradu sibi conjunctas acceperant. Ibi: *Cum in præmissis gradibus a paganis quaod eos matrimonium licite sit contractum, qui constitutionibus Canonicis non arctantur --- in favorem præsertim christianæ religionis et fidei -- fideles hujusmodi matrimonialiter copulati libere possunt et licite remanere conjuncti; cum per Sacramentum Baptismi non solvantur conjugia, sed crimina dimittantur.* Similis decisio extat c. ult. de Divortiis.

(*t*) Instar principii illud habendum est: Sacramenti ratio in eo sita est, ut res externa, seu signum visibile ex Christi institutione et significet, et efficiat gratiam internam, seu invisibilem. Hanc gratiam matrimonium significat, et efficit, ratione vinculi, seu conjunctionis, quam inter conjuges producit, id est, ratione contractus validi. Igitur matrimonium ratione vinculi, seu contractus validi significationem Sacramenti a Christo accepit, proindeque ratione vinculi seu contractus validi jurisdictioni ecclesiasticae a Christo subjectum fuit, quoad ea quae ipso jure divino non determinata, sed pro temporum ratione determinanda Ecclesiæ relicta sunt.

§. 30. Quæ contra hoc jus Ecclesiæ in favorem politicæ potestatis, vel potius assentationis causa, atque odio ecclesiasticæ potestatis solent objici, vix nova sunt (*u*), si sophismata excipias, quibus rem de se planam et expedi-

tam nonnulli implicare atque obscurare nituntur. Ac primo, quod alias faciunt, opiniones quasdam Auctorum, etsi a plurimis rejiciantur, consiliis suis accomodatas, tanquam certas arripiunt, et extra controversiam positas; quibus dein suas conclusiunculas audacter inædificant. Sic pro certo habent hoc loco, contractum a Sacramento in matrimoniis fidelium quoque separari posse, Dein materiam hujus Sacramenti esse contractum *civilem* docent, politicæ potestati et dispositioni subjectum: huic contractui civili Christum addidisse dignitatem Sacramenti, nihil imminuta politica potestate; quia, ut ajunt, Evangelium non abolet politiam, neque Christus de Principum potestate quidquam detraxit. Principes, inquiunt, de quovis contractu boni publici causa possunt statuere, contrahentes inhabilitare, præscribere solemnitates, quibus prætermissis contractus nullus sit. Ergo, inferunt, idem de contractu matrimonii existimari debet. Ad hæc jam concise et presse respondendum est.

(*u*) Pleraque erudite, solideque confutata sunt ab Henrico Canisio Noviomago. Jcto et Ss. Canonum Professore in Academia Ingolstadiensi, in Opusculo: quod inscribitur: *Refutatio trium tractatuum nuper editorum a quodam JC. Heidelbergensi, sub Marsilii de Padua, et Guilhelmi Occami nomine. Ingolstad.* a. 1600.

§. 31. Dicunt 1. Contractus civilis est materia Sacramenti: quivis autem contractus civilis præscriptis a politica potestate solemnitatibus, aut qualitatibus personarum contrahentium, validus aut invalidus effici potest Ergo etiam contractus matrimonii validus aut invalidus potest politica potestate; in quo ipso consistit jus statuendi impedimenta matrimonium dirimentia. R. n. M. aut d. Contractus civilis est materia Sacramenti, quatenus Ecclesia eum contractum pro efficiendo

matrimonii vinculo, ac Sacramento approbat, ratumque habet, c. independenter ab Ecclesiæ approbatione, n.

§. 32. Dicunt. 2. Alii contractus civiles, ut pro validis aut nullis habeantur, non pendent ab approbatione et auctoritate Ecclesiæ: ergo neque contractus civilis in Sacramento matrimonii. R. d. a. Alii contractus mere temporales, iidemque justi, ab Ecclesiæ approbatione non pendent: c. a. contractus, qui ratione vinculi seu interni valoris est spiritualis, et ratione Sacramenti Ecclesiæ jurisdictioni subjectus, ab Ecclesiæ approbatione non pendet, n. a et c.

§. 33. Dicunt 3. Si Christus contractum *civilem* pro materia Sacramenti instituit, Ecclesia nihil potest in eo mutare, neque circa eum jurisdictionem exercere: at vero Christus contractum civilem pro materia Sacramenti instituit. Ergo. R. d. M. Si Christus contractum civilem pro materia Sacramenti ita instituit, ut quivis contractus matrimonii potestate politica ordinatus, simul esset Sacramentum; tunc certe Ecclesia nihil potest mutare, c. M. Si Christus contractum civilem non aliter instituit pro materia Sacramenti, nisi quatenus is approbatione et auctoritate Ecclesiæ esset idoneus efficiendo matrimonii vinculo, n. M. et sic d. m. n. C. Nego, quod Christus matrimonium sic elevarit ad Sacramentum, ut quivis contractus civilis, politica potestate ordinatus, mox signum esset rei sacræ, et Sacramentum. Quem enim contractum civilem a Christo sic designatum dicent? 1. Non *contractum Judæorum*, in quo et jus repudii et impedimenta nuptiarum Levit. XVIII. continebantur; atqui libellus repudii a

Christo rescissus est, et Ecclesia in quibusdam impedimentis, quæ in Levitico exprimuntur, dispensare potest, et alia nova impedimenta constituere. Concil. Trid. Can. 3. de Sacr. Matrimon. 2. Non *contractum Romanorum*, 3. nec *contractum Barbarorum*; cum multis uterque fuerit superstitionibus fœdatus, sæpe iniquus, perpetuo variabilis, et paulo post per religionem christianam abrogandus.

§. 34. Dicunt 4. Si contractus civilis non est materia Sacramenti, explicari omnino nequit, quæ sit istius Sacramenti materia, quæ forma? R. Contractus matrimonii dicitur *mere naturalis*, qui spectato consensu et habilitate personarum contrahentium nihil continet neque positivum, neque negativum, nisi quod immediate ex jure naturali aut divino ad validum matrimonium requiritur; atque is spectatur in infidelibus, qui Ecclesiæ legibus non obligantur. Contractus *civilis* appellatur, qui præter requisita contractus naturalis ad valorem requirit solemnitates, aut positivas vel negativas personarum qualitates non naturalibus, sed *civilibus* legibus præscriptas. Ac talis contractus, etsi naturalia requisita positiva continere debeat, non est *mere* naturalis. Christus pro materia matrimonii neque naturalem, neque civilem contractum instituit *hoc sensu*, ut quivis contractus vel mere naturalis, vel civilis illico haberi *debeat* pro signo rei sacræ, et pro Sacramento. Nam Ecclesiæ suæ potestatem dedit, præscribendi tum solemnitates, tum determinandi qualitates personarum, quibus neglectis matrimonii vinculum non coalesceret, consequenter nec signum conjunctionis suæ cum Ecclesia existeret. Nec sane potuit Christus matrimonii materiam, cum id pro tota Ecclesia si

institutum, legibus civilibus tam difformibus, variabilibus, sæpe iniquis et superstitiosis determinandam relinquere. Dicendum ergo restat: *Materia matrimonii* ex Christi institutione est is contractus, quo ex approbatione Ecclesiæ matrimonii vinculum coalescit, atque is contractus situs est tum in traditione juris ad actus conjugales mutuo facta inter personas habiles; circa hoc enim *jus* tamquam *materiam* contractus versatur: tum in mutua acceptione ejus juris secundum Ecclesiæ leges expressa, tanquam *forma.* Nam cujusvis contractus forma, sive is sit consensualis, realis, verbalis, aut literalis, censetur esse id, quo contractus in suo genere perficitur; ac continet etiam solemnitates externas, si ad perfectionem actus, tanquam necessariæ, legibus præscriptæ sint (x).

(x) Materia et forma in iis Sacramentis maxime conspicua est, in quibus verbum accedit ad elementum, indeque fit Sacramentum. Eugenius IV. in Decreto pro Armenis catholicam de Sacramentis doctrinam exponens, primo generatim, Sacramenta novae legis tribus perfici ait, *rebus tanquam materia, verbis tanquam forma, et persona ministri conferentis Sacramentum cum intentione faciendi, quod facit Ecclesia.* Dein explicat speciatim materiam et formam Baptismi, Confirmationis, Eucharistiæ, Ordinis, extremae Unctionis. De Sacramento pœnitentiæ, tradit in hunc modum: *Quartum Sacramentum est pœnitentia, cujus QUASI MATERIA sunt actus pœnitentis... Forma hujus Sacramenti sunt verba absolutionis.* At de Sacramento matrimonii nec materiam, nec quasi materiam, nec formam, nec ministrum a contrahentibus diversum exprimit, sed ita docet: „*Septimum est Sacramentum Matrimonii, quod est* „*signum conjunctionis Christi et Ecclesiæ, secundum* „*Apostolum dicentem*: Sacramentum hoc magnum „est; ego autem dico, in Christo et Ecclesia. *Causa* „*efficiens matrimonii, regulariter est mutuus con-*

„ *sensus per verba de præsenti expressus.* „ Plura non addit Pontifex huc pertinentia ; sed mox ad triplex matrimonii bonum explicandum progreditur , nempe bonum prolis , fidei , et Sacramenti , de quo infra dicam tit. de Conditionibus appos. in desponsatione. Ob hanc igitur causam , cum in matrimonio non aeque appareat elementum ac verbum , uti in aliis Sacramentis , neque in Conciliis aut Pontificum Decretis materia et forma singillatim exprimatur , contigit, ut Theologi in diversissimas hac in re abirent sententias. Conf. Melch. Canus l. 8. de Locis Theol. c. 5. Tournelius de Sacr. Matr. Q. III. Ludov. Habert T. VII. Theol. Dogmat. et Mor. Analogia non ex Physica , quod veteres Scholastici de materia et forma reliquorum Sacramentorum fecerunt, sed potius ex Jurisprudentia petenda est, quae de materia et forma pactorum et contractuum disserit. Sed hodierni Novatores, quando de materia matrimonii in favorem civilium Magistratuum disputant, rem totam nimis ruditer et crasse , sibi proponunt aliisque. Contractum civilem tanquam materiam Sacramenti sumunt , quæ instar ceræ aut luti solo Principum arbitrio componi , ac fingi possit ; cui dein voluntate contrahentium ratio Sacramenti tanquam forma superveniret , aut , si nollent , non superveniret , perinde uti ceræ signum imprimi potest , non item debet. At enim quando personæ habiles legitime contrahunt , unus peragitur, isque indivisibilis actus, quem Christus illius mysterii signum esse voluit , quo sibi Ecclesiam desponsavit.

§. 35. Dicunt 4. Christus Evangelio suo non derogavit potestati politicæ: ergo matrimonium, etsi rationem Sacramenti acceperit , eidem potestati etiam quoad valorem et vinculum subjacet nunc , uti antea , cum Sacramentum non esset. R. 1. d. a. Christus non derogavit politicæ potestati iis in rebus , et negotiis, quæ a Christo ejusque Evangelio intra sphæram rerum et et negotiorum civilium relicta sunt , c. a. Iis etiam in rebus et negotiis , quæ a Christo et Evangelio qualitatem , et naturam sacram , et

spiritualem acceperunt; n. a. et c. Leges civiles inter servos non matrimonium, ejusque jura agnoscebant, sed contubernium dominorum potestati subjectum. At quia teste Apostolo quoad divinam religionem nulla est inter servos et liberos distinctio, Ecclesia inter servos vera matrimonia habere locum docuit, quæ, etsi invitis Dominis essent inita, solvi non possent. C. 1. de Conjugio Servorum. Nihil tamen per hoc aliis Dominorum juribus detractum est. Huc etiam pertinet C. 1. h. t. Cum lege civili Saxonibus et Francis non liceret matrimonium contrahere cum alienigena (quod de Saxonibus testatur Adamus Bremensis l. 1. Hist. Eccl. c. 5.); Synodus tamen Triburiensis matrimonium inter virum Francum, et mulierem de Saxonia validum declaravit in ratione vinculi et Sacramenti, salvis effectibus, qui a civilibus legibus pendebant. R. 2. Si Christus Evangelio suo non derogavit politicæ potestati: tamen Evangelium etiam politicis Magistratibus et Principibus promulgatum est; qui iidem Ecclesiæ et legibus Ecclesiæ, si Christiani sint, actu subjacent. Aeque certum est, quod Christus rem omnem sacramentariam non politicis magistratibus, sed Præsulibus Ecclesiæ subjecerit. R. 3. Falsitatem ejus asserti: *Christus non derogavit politicæ potestati*, in sensu a Novatoribus intento enucleate ostendi in libro Isagogico §. 187. et tribus sequentibus. Quando res vel actus qualitatem sacram et spiritualem induit, per se fit juris divini, et ecclesiastici, neque tunc speciali derogatione opus est. Arg. §. 7. Inst. de rerum divisione.

§. 36. Cum jure statuendi impedimenta matrimonium dirimentia, connexum est *jus eadem*

mutandi aut imminuendi generaliter, quod a Concilio Lateranensi circa gradus consanguinitatis et affinitatis, et a Tridentino circa impedimentum publicæ honestatis et cognationis spiritualis factum est: jus itidem in iisdem justa ex causa *dispensandi*. Decidendum est: I. Quando *Ecclesiæ* tribuitur jus statuendi impedimenta matrimonium dirimentia, nomine *Ecclesiæ* non veniunt singuli Episcopi, sed Concilia generalia, Summus Pontifex, et inveterata consuetudo, quæ vim legis habet. C. 1. de cognat. spir. Nam post disciplinam Ecclesiæ jam generaliter constitutam, in causa Sacramentorum præcipue, ad conservandam uniformitatem hoc negotium juste annumeratur causis majoribus. II. Inferiores Prælati aut Synodi in generalibus Ecclesiæ legibus dispensare non possunt; de qua re conf. L. I. Decret. §. 190, et seq. et §. 518. et seq. Exceptiones sunt: nisi dispensatio per ipsos Canones Episcopo concedatur (y); aut Papa det facultatem, uti constat de facultatibus quinquennalibus Episcoporum Germaniæ; aut denique indubitata et inveterata consuetudo tale jus dispensandi quibusdam Episcopis vindicet (z). III. Ex tali consuetudine Episcopi dispensant in impedimentis mere impedientibus, nisi provenerint ex votis perpetuæ castitatis, aut ingrediendæ religionis, Summo Pontifici reservatis, vel ex Sponsalibus cum altero initis, quæ hoc invito sine injuria relaxari nequeunt. IV. Quando non agitur de matrimonio contrahendo inter impeditos impedimento dirimente, sed jam contracto cum ejusmodi impedimento, tunc, ut docet Cabassutius in Theor. et Praxi Jur. Can. cum aliis l. 3. c. 27. n. 3. et 7. dispensationis potestas est penes Ordinarios, *concurrentibus si-*

mul sex conditionibus sequentibus. 1. *Ut jam fuerit contractum matrimonium.* 2. *Ut contractum fuerit ignoranter quoad impedimentum.* 3. *Ut sit consummatum.* 4. *Ut impedimentum sit occultum.* 5. *Ut partes sint adeo inopes, ut non possint ire vel mittere ad Papam vel Legatum.* 6. *Ut si fieret separatio, scandalum versimiliter oriretur. Si vero aliqua absit ex præfatis circumstantiis, et personæ sint pauperes, aut rudes ac rusticæ, officium erit Ordinarii, prosequi hanc dispensationem in forma pauperum ad Sedem Apostolicam, ut plene gratis, ac sine compositione obtineatur.* V. Alium dispensationis Episcopalis casum memorat, non approbat Benedictus XIV. de Syn. Diœces. l. 7. c. 31. n. 2. quando agitur de matrimonio non contracto, sed *proxime* contrahendo, sive quando tales urgent rerum circumstantiæ, ut nec Summus Pontifex consuli, nec matrimonii contractus, ad quem omnia sunt disposita, differri possit sine scandalo, et paratorum ad nuptias infamia. Tum, putant nonnulli Auctores, Episcopum dispensare posse *ex* præsumta voluntate Summi Pontificis. At enim præsumtio ex urgente causa sive Epiikia licitum facere potest, quod per se licitum non est, non autem confert jurisdictionem, quæ et necessaria est ad actum, et quæ pro casu urgentis necessitatis non fulcitur vi legitimæ consuetudinis. Conf. dicta l. 1. Decr. §. 185. n. II. de Epiikia. l. III. §. 177. de consensu *præsumto.* Aliud est, si pro casu necessitatis jurisdictio tribuitur ipso jure. Exemplum extat in Concil. Trid. Sess. XIV. c. 7. de casuum reservatione; ibi: *Ut nulla sit reservatio in articulo mortis: atque ideo omnes sacerdotes quoslibet pœnitentes a quibusvis peccatis et censuris absolvere possunt.* Aliud exemplum suppedi-

tat Rituale Augustanum Tit. 38. de Sacr. Matr. n. 19. ibi: *Quodsi vel a Confessario vel a Parocho ita sero inter contrahentes deprehendatur impedimentum occultum dirimens ab Episcopo dispensabile, ut ante diem nuptiarum non possit obtineri dispensatio, ad evitandam omnem confusionem, delegamus omnibus Confessariis et Parochis potestatem in tali casu dispensandi in foro interno ad valorem matrimonii, et ad effectum licite reddendi vel petendi debitum; dummodo statim requiratur dispensatio per literas ab Ordinario in ordine ad alios effectus matrimonii validi.*

(y) Exempla complura hujusmodi concessionis extant in Concilio Trid. et in causa Matrimonii Sess. XXIV. c. 1. de ref. Matr. circa prævias denuntiationes lege præscriptas. Ibi: *Nisi Ordinarius ipse expedire judicaverit, ut prædictæ denuntiationes remittantur: quod illius prudentiæ et judicio sancta Synodus relinquit.* De dispensandi jure in impedimentis dirimentibus multa agitata sunt, scriptaque occasione Punctationis Emsensis. Conf. dissertatio inscripta: *Expostulatio cum Bonnoso Reschampio.* Cap. III.

(z) Natalis Alexander Theol. Dogmat et Moral. de Matr. l. 2. art. 13. Reg. 12. ait: *Si dubitet, aut merito dubitare debeat Episcopus, an dispensationes a suis decessoribus concessæ, sint ex privilegio reali et perpetuo, an ex privilegio personali, dispensare non potest, nisi et ipse dispensandi privilegium a Summo Pontifice obtineat. In re enim Sacramenta spectante, non licet minus probabilem, ac minus tutam opinionem sequi, relicta probabiliore, atque tutiore.*

§. 37. III. Inter quæstiones de impedimentis dimentibus §. 27. propositas, tertia erat hæc, utrum iisdem etiam ligentur Protestantes in locis ubi vi pacis westphalicæ tolerantur? De qua re I. distingui oportet *inter forum externum*,

in quo matrimonia secundum principia et consuetudines cujusvis sectæ inita habentur pro validis, et liberi legitimi: et inter *forum internum, ac canonicum*, quod spectatur pro casu, quo Acatholici conjugati, qui cum impedimento contraxerunt, aut pars alterutra ad suum veræ Ecclesiæ revertuntur, aut quo ipsi causas suas matrimoniales ad forum catholicum deferunt; quod sæpe factum est ab ipsis Principibus Protestanticis. II. in foro canonico liberi Catholicorum habentur legitimi, si matrimonium inter affectos impedimento dirimente initum fuit bona fide, saltem partis unius, quando de solemnitatibus ab Ecclesia catholica præscriptis in ipso contractu nihil ab ipsis prætermissum fuit. Ob hanc clausulam valde dubium est, utrum hic favor æque pertineat ad Acatholicos, qui bona etiam fide, id est, cum ignorantia impedimenti matrimonium cum impedimento dirimente ineunt. III. His prænotatis decidendum: Impedimentis matrimonii ab Ecclesia catholica statutis ligantur etiam Acatholici. Prob. 1. Acatholici per defectionem ab unitate Ecclesiæ pro foro interno et canonico non liberantur a jurisdictione, et legibus Ecclesiæ: imo cum subjectio erga hierarchicam Ecclesiæ potestatem sit juris divini, nulla contra eam præscriptio, nulla consuetudo, nullum privati, publicive pacti genus habere locum pro foro interno potest. Si ea *suspensa* dicitur, aut quiescere cogitur necessitate temporum, totum id ad forum externum spectat. Prob. 2. Dici non potest, quod ipsa Ecclesia leges impedimentorum relate ad Acatholicos revocarit, aut eorum matrimonia contra leges inita pro validis habeat in foro suo. Nam contrarium patet *primo*, quia Episcopis catholicis singulariter con-

ceditur potestas (quæ continetur inter facultates quinquennales), dispensandi cum Acatholicis reversis , in contractis matrimoniis , etiam in secundo gradu. *Secundo* constat plurimis exemplis , matrimonia Acatholicorum ob interveniens impedimentum , declarata fuisse invalida tum ab Episcopis , tum etiam a Summis Pontificibus (*aa*). *Tertio* Benedictus XIV. Tom. III. Bullar. Constit. 2. quæ incipit: *Singulari Nobis.* recenset matrimonium Judæi cum muliere hæretica initum , adeoque cum impedimento dirimente , quod vocatur *disparitas cultus* ; ac decidit , Judæo baptizato et muliere ad fidem Ecclesiæ reversa debuisse revalidari matrimonium ; quippe quod antea non valuisset ; quia mulier hæretica tenebatur lege (*bb*)

(*aa*) Exempla toti Germaniæ nota , et a Scriptoribus etiam Protestanticis commemorata circa matrimonia illustrissimorum Acatholicorum recenset Zech. de Matrimonio §. 302.

(*bb*) Contraria Acatholicorum consuetudo objici non potest pro foro interno et canonico. Nam vis consuetudinis non nititur factis agentium contra leges, sed consensu saltem legali; qui deest in hac re; quia Romanus Pontifex Acatholicos legibus impedimentorum ligatos censet. Dein cum Catholici cum Acatholicis mixti, atque in una communitate degant , dicendum esset , consuetudine sublatas esse leges pro una parte communitatis , pro altera ejusdem communitatis parte non esse sublatas; quod abhorrere videtur a ratione juris, nisi singularia adsint argumenta, qualia de matrimoniis in Hollandia contractis suppeditavit declaratio Benedicti XIV. edita 4. Nov. 1741. ex qua colligitur, Catholicos et Acatholicos una etiam in civitate degentes duas veluti communitates constituere.

§. 38. A generali impedimentorum doctrina descenditur ad particularia impedimenta *Er-*

roris, *Vis*, et *Raptus*; quæ in ipso actu sponsalium de futuro aut præsenti intervenire possunt, eaque reddunt nulla: ad impedimentum item *disparis cultus*, quod refertur ad rationem Sacramenti. *De Errore* decidendum est: I. Error aliquis sponsalia et matrimonium reddere potest irritum, adeoque est impedimentum dirimens et jure quidem naturali. Nam utrinque requiritur consensus, sine quo non fit conventio. At *nullus est consensus errantis*: et *errantis nulla voluntas est.* l. 8. et 9. C. de juris et facti ignorantia. Dein Nuptias non concubitus, sed *consensus* facit. l. 30. D. de R. J. At vero *non consentiunt*, *qui errant*. *Quid enim tam contrarium consensui*, *quam error*? l. 15. D. de jurisd. Hoc jam præstabilito, quærendum est, *qualis* error sit impedimentum dirimens Sponsalium vel matrimonii. Nam error contingere potest in *persona*, siquis duo individua nota habet, et *intentionem* contrahendi affigit uni, reipsa autem ex errore contrahit cum alio: *in qualitate*, siquis unum individuum notum habet, quocum et *vult* contrahere, et reipsa contrahit; sic tamen, ut ex errore putet, in eo inesse qualitatem e. g. opes, nobilitatem, quæ non inest.

§. 39. Decidendum est II. Error in persona reddit nulla et irrita sponsalia ac matrimonium, et jure quidem naturali. Nam individuum personæ ingreditur substantiam consensus, et contractus. §. 13. Error autem circa substantiam jure naturali irritum reddit omnem contractum; quod per se ex Jurisprudentia naturali evidens est.

§. 40. III. Error in qualitate sponsalia et matrimonium non reddit irrita, nisi 1. sit qualitas

conditionis servilis a contrahente ignorata, de qua agitur Tit. *De conjugio Servorum*; aut nisi 2. certæ qualitati expresse alligetur intentio contrahentis, ita, ut nisi hæc qualitas positiva aut negativa in subjecto insit, positive nolit aliquis contrahere, vel actu suo obligari. Sed in matrimoniis contrahendis id nec præsumitur, neque facile permittitur; quia in matrimonio utraque pars contrahens absolute dicere censetur: *Accipio te in meam, et in meum.* Sola dispositio habitualis, ob quam contrahentes perfecte jam negotio sæpe in ejusmodi gemitus erumpunt: *Si scivissem, non contraxissem*; contractum non reddit irritum; quia in contractibus non id spectatur, quid facturus quis fuisset in certa hypothesi, sed quid actu fecerit (*cc*). Si per qualitates designatur certum individuum personæ cognitæ, error qualitatis dicitur redundare in substantiam, efficitque errorem personæ, Exemplum ejusmodi qualitatum extat Gen. XXIV. 14. Obvium illud est, siquis contrahere velit cum primogenita, eique substituatur secundogenita; modo constet, utramque reipsa existere.

(*cc*) Alia est quæstio de obligatione manifestandi certas qualitates; vel defectum earundem, si pars altera circa eas versari in errore cernitur; uti si sponsus reputaret sponsam nobilem, divitem, virginem, cum tamen non sit: tenetur sponsa vel patefacere hoc defectus, vel abstinere a contractu, si possit præsumere futuram sponsi gravem indignationem. Si error in sponsalibus de futuro ex dolo alterius provenit, is deprehensus justam præbet resiliendi causam. Ceterum ut pateat, datas notiones erroris circa personam et qualitatem recte conceptas esse, eaedem exemplis celebrium casuum sunt declarandæ.

§. 41. Summæ Tabienæ Parte II. Impedimento I. n. 4. narratur hæc species: „ Quid es-

„ set dicendum ad casum, qui contingit Mutinæ „ tempore, quo hæc scribebam Bononiæ, sci- „ licet an. 1513. de quo fui interrogatus; videli- „ cet erat quidam habens duas filias, quarum pri- „ ma non erat multum sana, neque pulchra: „ secunda vero erat pulchra et sana. Quidam ve- „ ro juvenis videns hanc secundam dixit pa- „ tri, quod illam acciperet in uxorem. Pater „ respondit, quod non erat consuetudo, ut se- „ cunda prius nuptui tradatur ante primam, et „ quod, si volebat primam, quæ æque bona „ erat, sibi eam traderet. Iste juvenis, qui nun- „ quam viderat primam, misit quemdam ami- „ cum suum, ut videret eam; cui amico osten- „ derunt secundam, dicentes, eam esse primam. „ Ille vero amicus retulit illi juveni, quod es- „ set pulchra, et fortis, et bona pro eo. Venit „ igitur iste juvenis ad domum istarum, et præ- „ sentaverunt sibi primam, cum qua contraxit „ per verba de præsenti, credens quod esset il- „ la quæ fuerat ostensa amico suo. Cognita autem „ deceptione voluit dimittere eam, allegando, „ quod fuisset error personæ. Respondi, quod „ matrimonium teneret, et non fuit error per- „ sonæ, sed qualitatis. „ Hanc decisionem passim sequuntur Auctores; quia intentio contrahendi non poterat a juvene alligari ad primam, quæ expresse ipsi negata fuerat a patre earum filiarum. Cum ergo et intentio contrahendi, et executio contractus respexerint idem individuum, error in persona non contigit. *Dices*: Intentio contrahendi tendebat in illam, quæ fuerat ostensa amico, et executio contractus facta est cum alia. R. d. hoc est, habens intentionem contrahendi cum prima, putavit, hanc eandem fuisse ostensam amico; et hoc in facto, seu qualitate erravit. c. ipsa intentio unice ad eam fuit alligata, quæ amico ostensa fuerat n. Non poterat

is intentionem habere contrahendi cum secunda; quia hanc pater jam negarat; et ipse amico mandarat, ut primam viseret, et primam ab amico visam credidit: semper ergo intentio contrahendi in primam tendebat, quacum postea re ipsa contraxit. Quid? si effigiem primogenitæ petiisset, et pater imaginem misisset secundogenitæ; etiamne tunc in persona erratum fuisse dicemus? Aliter decidendum esset, si de illa, quacum re ipsa contraxit, nullam animo informasset ideam, nisi ex eo, quod fuerit ostensa amico.

§. 42. Navarrus Consiliorum L. IV. Consil. 49. narrat istiusmodi factum. Quidam A. homo plebejus toties, tamque asseveranter confirmavit Domino B. octogenario seni ex illustrissima familia, se esse nobilem, primogenitum, et divitem (cum tamen nihil horum in eo reperiretur), ut ei nuptui daret suam neptem, penitissime jam, et dolosissime persuasam, ipsum alto sanguine esse cretum. Celebrato matrimonio, priusquam consummaretur; detecta est fraus, et ex causa erroris de valore ejusdem interrogatum. Respondit Navarrus, valuisse matrimonium, spectato solo errore circa nobilitatem. At spectata primogenitura, cum hæc redundet in personam, probabiliter non valuisse. Addit: Etsi matrimonium valuerit, adesse causas, quia consummatum nondum erat, ut Pontifex dispensatione illud dirimat. Sed istuc ad hunc locum non pertinet. Videtur absolute dicendum, matrimonium valuisse: quia prima idea hujus sponsi ex ejus præsentia, ac notis in sensus cadentibus orta est: nulla aliorum fratrum, inter quos primogenitum se jactabat, aderat cognitio; sed tam intentio contrahendi, quam executio contractus in idem

tendebat individuum. Erratum ergo in qualitatibus fuit: in persona, aut individuo personæ erratum non fuit. Sane error personæ id involvit, ut, qui errat, duplicis individui cognitionem habeat, in quorum alterum tendat intentio contrahendi, in alterum executio contractus.

§. 43. Alius est Caramuelis casus narrante Gobat in Alphabeto matrimoniali de impedimento erroris. Homo Germanus dives, sed non nobilis Romæ incidit in quandam meretriculam, quæ nobilis et castæ virginis speciem sumserat, dicens, se esse filiam comitis a Libenstein: fugisse parentum tyrannidem, velle nubere. Norat homo Germanus Comitem, sciebat, eum habere filiam, quæ austeritatem parentum pertæsa ad Monialium asceterium confugerat. Credit, hanc esse, et in uxorem ducit. Revertitur in patriam, opinione sua jam pene Comes factus. At ibi reperit, Comitis filiam adhuc apud Moniales hærere, et hanc esse vaferrimam meretricem. Igitur matrimonium esse nullum, vociferatur, ac pro nullo declarari petit. Caramuel matrimonium habuit pro invalido, dissentientibus aliis. Caramuelis decisionem sequor; nam prædicatum, in quo error contigit, fuit hæc nota individualis: *esse filiam Comitis a Libenstein*: norat sponsus Comitem: norat ejus filiam asperitatem parentum fugisse. Ex hisce notis ideam certi individui concepit, eique intentionem contrahendi affixit; sed contractum executus est cum alio individuo. Erravit ergo in persona. *Dices.* Intentio contrahendi tendebat in personam præsentem; quam ex visu, familiaritate, aliisque notis singularibus designavit: et cum hac ipsa contraxit postea: ergo circa qualitates personæ præsentis, non

in persona ipsa erravit. R. n. a. Hoc enim semper posset objici; et sic nullus omnino error matrimonium dirimeret; quod est contra I. decisionem §. 38. Aperte autem iu hunc casum notio erroris circa personam ibidem allata incidit. Dixi, me *decisionem* Caramuelis sequi: rationem enim, quam attulit, non sequor. Putat enim, nullum esse matrimonium etiam ob errorem qualitatis, si qualitas e. g. opulentia, nobilitas, assumitur tanquam unica ratio matrimonii ineundi, et tanquam purum medium obtinendi præfixum finem commodæ sustentationis; affinitatis cum familia nobili etc. Unde aliqui Doctores statuunt regulam: Qualitas redundat in substantiam matrimonii, ejusque defectus contractum reddit irritum tunc, quando ea spectatur tanquam unicus finis matrimonii cum certa persona contrahendi. Verum ejusmodi propositiones indeterminatæ sæpe fallunt. Nam. 1. alius est finis ipsius *operis*, status assumti, vel contractus initi e. g. venditionis, ut quis dato pretio rem faciat suam: alius est *finis operantis*, aut causæ *impulsivæ*, per quam ad finem operis intendendum aliquis impellitur, e. g. ut quis emat equos, quia eos, quos domi habet, interiisse, ex nuntio vero aut falso comperit. Ejusmodi causæ impulsivæ in eodem genere contractus, aut status admodum variabiles sunt, nec attenduntur in contractibus, nisi consensus iisdem expresse alligetur, aut dolus partis alterius intercesserit. Tales causæ impulsivæ in matrimonio sæpe sunt, ut, qui officio publico aut privato distentus est, negotia domestica, et rem familiarem uxori relinquat: ut affinis fiat familiæ nobili aut per uxorem officium, mercaturam etc. obtineat: ut provideat liberis ex priori matrimonio genitis: ut puel-

lam, quam ducit, a vita abducat luxuriosa, uti indicatur c. 20. h. t. In his, si proposito, et expectationi eventus non respondeat, aut qualitas in uxore spectata non insit, nemo matrimonium nullitatis arguet, modo finis proximus et intrinsecus ipsius matrimonii, quem contrahens ob varias causas impulsivas minime excludit; imo primario intendere censetur, non deficiat *(dd)*.

(dd) Confer Principia generalia in Jure Nat. privato exposita §. 27. pag. 68. et §. 56. pag. 113. Exemplum causae impulsivae, cujus defectus actum non fecit irritum, extat c. 14. de convers. conjug. Similis casus recensetur a Gratiano pr. caus. XXIX. et q. 1. ib.

§. 44. Superest casus Basilii Pontii l. IV. de Matr. c. 21. referente Gobet loc. cit Dorothea sæpius palam professa, se quidvis potius perpessuram, imo sibi ipsi allaturam mortem, quam ut nuberet certo viro, si Judæorum sanguine infectus esset; nupsit tamen illi, mentito, se progenitum e stemmate, nunquam tali macula fœdato. At posquam deprehendit Dorothea, esse sibi impositum, rem eo deduxit, patrono Basilio Pontio, ut matrimonium fuerit a legitimo judice pronuntiatum nullum, approbantibus Theologis, et Jurisperitis Salmanticensibus, Complutensibus, et aliis. Error in hac specie solius qualitatis fuit; at sufficienter coram Judice probari potuit, sponsam hinc qualitati negativæ alligasse intentionem suam, nec in ipso contractu ab ea conditione recessisse. §. 40. n. 2. Similis decisio, et ex simili ratione a S. Congregatione Concilii facta est in una Eustadiensi matrimonii 9. Febr. 1732.

Tom. V. Thesauri Resolutionum S. Congr. Concilii pag. 257. 272. 336. (*ee*).

(*ee*) De impedimento erroris exemplum afferri solet ex Gen. XXIX. de Patriarcha Jacobo, Lia et Rachele. Sed videtur tum error non in contractu matrimonii, sed ejus usu contigisse: „ nam dixit (Jacob) ad La„ ban: da mihi uxorem meam; quia jam tempus „ impletum est, ut ingrediar ad illam; qui vocatis „ multis amicorum turbis fecit nuptias. „ Ex quibus patet, consensum de praesenti inter Jacob et Rachelem jam interessisse. Sed Laban vespere Liam filiam introduxit ad eum. Erratum ergo fuit in usu, non in contractu matrimonii, excusante Jacobum ignorantia. Aliae Doctorum distinctiones de dolo vel errore, qui dat causam contractui, de errore vel dolo antecedente, concomitante, subsequente in praesenti casu rem non expediunt.

§. 45. Alterum impedimentum dirimens sponsalia et matrimonium est vis ac metus. Est enim alia quæstio de jure et facultate sponsalia contrahendi *cum*, vel *sine* consensu parentum, tutorum, magistratus. §. 11. et 12. alia de plena libertate seu immunitate a vi et coactione; quæ libertas sine dubio cuivis competere debet, tum ut simpliciter contrahat, vel non contrahat, tum ut contrahat cum certa persona. De quo memorabilis extat sanctio S. Concilii Trid. Sess. XXIV. c. 9. de ref. matr. Disputant autem, utrum sponsalia et matrimonium metu inita jure naturali, an positivo tantum sint irrita? Ac matrimonium vi extortum, jure saltem *positivo* humano nullum esse, concedunt omnes. De sponsalibus id negant non pauci; sic, ut probato metu ea rescindi possint, ac debeant a Judice, non tamen ante rescissionem nulla sint. Hinc emergere potest *dubium juris* de impedimento dirimente, quando de contrahendo matrimonio agitur. Quid enim? si priora sponsalia vi inita fuerunt valida, adeoque

impedimentum publicæ honestatis produxerint; poteritne pars altera post eorum rescissionem matrimonium contrahere cum prioris sponsi consanguineo in primo gradu? §. 27. n. IV. Hoc dubium cessat, si sponsalia vi inita ipso jure invalida esse, constet.

§. 46. Decidendum est: I. Cum de vi illata agitur, distingui maxime oportet inter vim et vim, nempe levem, aut gravem: juste vel injuste illatam c. 6. et 15. h. t. II. Sponsalia æque ac matrimonium vi gravi et injusta contracta jure naturali sunt irrita. Prob. *primo* ex generalibus principiis *de His. quæ vi, metusve causa fiunt.* Lib. I. Decret. §. 573. *Secundo* quia sponsalia ac matrimonium maxime fundantur in conjunctione animorum, cui nihil tam repugnat, quam violentia. c. 14. 15. 28. h. t. Hinc multi Auctores, qui alios actus metu gestos natura valere putant, tamen sponsalia, matrimonium, vota, professionem religiosam, si vi metuque fiant, ipso naturali jure esse irrita contendunt. Illi autem qui matrimonium vi extortum, esse nullum fatentur, sponsalia tamen pari vi contracta valere asserunt, pugnantia loquuntur. Sponsalia enim si valeant, obligationem continent matrimonii contrahendi, atque in ipsum contractum influunt, ut proinde ipsum matrimonium vi et metu contraheretur: id est invalide. Quomodo autem obligatio concipi potest ad matrimonium invalide contrahendum? III. Metus in sponsalibus et matrimonio interveniens purgatur spontaneo consensu superveniente c. 6. h. t. aut in matrimonio spontanea cohabitatione c. 21. et 28. h. t. c. 4. qui matrim. accusare possunt (*ff*).

(*ff*) Dicunt 1. Vis et metus non tollunt voluntarium, ac consensum liberum. Ergo jure naturae valent actus

metu gesti. R. d. a. Non tollunt voluntarium simpliciter. c. a. (hoc enim ipsi indicant sacri Canones c. 5. de His, quae vi.). Non tollunt voluntarium ad sponsalia et matrimonium requisitum, et consensum jure nixum, n. a, c. 14. h. t. ibi: *Cum locum non habeat consensus, ubi metus et coactio interfuit, necesse est, ut, ubi asssensus cujusque requiritur, coactionis materia repellatur. Matrimonium autem solo consensu contrahitur; et ubi de ipso quaeritur, plena securitate debet ille gaudere, cujus est animus indagandus, ne per timorem dicat, sibi placere; quod odit, et sequatur exitus, qui de invitis solet nuptiis provenire.* Consensus jure nixus dicitur, qui inter consentientes mutuum jus et obligationem continet. Id non fit in his, quae vi metuque fiunt. Nam metum inferens naturalem *obligationem* habet, alterum servandi immunem ab omni gravamine; ergo *jus* adversus eum non habet: metum passus naturali *jure libertatis* et immunitatis ab injuria gaudet: ergo nulla *obligatione* alteri devincitur. Dicunt 2. Saltem valebunt sponsalia tali casu, si firmentur juramento. R. n. Id deciditur c. 2. de eo, qui duxit etc. Ratio est, quia juramentum sequitur naturam actus, cui adjectum fuit. c. 25. de Jurej. Conf. Lib. II. Decret. §. 308. seq.

§. 47. *Impedimentum Raptus* ad hunc ipsum locum referri debet; quia contra vim ad tuendam matrimonii libertatem introductum est. Agitur enim de raptu, qui matrimonii contrahendi, non alia ex causa fit e. g. libidinis exercendæ, de quo agitur in Jure criminali. Dein quæstio est *de rapta violentiæ*; nam Auctores quidam Galli, qui consensum parentum in nuptias filiorum, aut filiarumfamilias, tanquam necessarium ad matrimonii valorem exigunt, eo omisso consensu fingunt raptum *subornationis aut seductionis*, etsi contrahentes toto animo consentiant. conf. §. 12. de raptu autem violentiæ utimur jure Concilii Trident. Sess. XXIV. c. 6. de ref. matr. quod decernit, *inter raptorem, et raptam, quamdiu ipsa in*

potestate raptoris manserit, nullum posse consistere matrimonium; statutis etiam aliis pœnis, et excommunicatione in raptorem, ac omnes illi consilium, auxilium et favorem præbentes. Si rapta in loco tuto, extra potestatem raptoris constituta in ejus matrimonium consentiat, potest illud contrahi contra l. un. §. 1. C. de raptu Virgin. vel viduar. Sapientissimæ Concilii decisioni videtur facem prætulisse c. *cum locum.* 14. h. t. Quod de viro rapiente feminam decretum est, videtur pertinere etiam ad feminam rapientem virum; quia correlativa sunt, atque eadem in viro, si non major, matrimonii libertas requiritur, ac in femina: dissentit tamen Sanchez de Matr. l. 7. Disp. 12. n. 24. seq. et Disp. 13. n. 16.

§. 48. Ad rationem Sacramenti, quod in matrimoniis fidelium perficitur, referri debet *impedimentum disparis cultus*; nam matrimonium non modo in officium naturæ, et civitatis, id est, ad conservandam societatem naturalem aut civilem, sed etiam in officium Ecclesiæ, ejusque conservationem institutum est, ut conjuges sanctificarentur, prolesque susciperent, ac pie educarent. Huic fini maxime obstat disparitas cultus seu religionis in conjugibus; quæ duplex est 1. inter fidelem, et infidelem, id est, inter partes, quarum altera est baptizata, altera non baptizata. 2. Inter partes, quarum una est Catholica, altera Christiana quidem, seu baptizata, non tamen catholica. Utroque casu disparitas cultus est vel *antecedens* ipsum matrimonii contractum: vel *superveniens*, uti si una pars infidelium conjugum convertitur ad fidem christianam, aut inter conjuges Acatholicos una revertitur ad Ecclesiam catholicam, aut inter conjuges catholicos una deficit ab Ecclesia catholica, et labitur in hæresin,

§. 49. Decidendum est: I. Disparitas cultus *antctecens* inter fidelem et infidelem est impedimentum dirimens matrimonium, non jure naturali aut divino, sed Ecclesiastico, eoque consuetudinario, etsi pars infidelis jum sit catechumena, aut etsi una pars putet, se baptizatam, et tamen vere non sit (*gg*). Si pars Acatholica matrimonio jungatur cum infideli e. g. cum Judæo; quod Protestantes alicubi permittunt, matrimonium pariter nullum erit. Casum recenset Benedictus XIV. Bullar. Tom. III. N. II. de Hebræo, qui e secta Protestantium uxorem duxerat. Hebræo baptizato, et muliere ad catholicam fidem reversa renovari inter eos debuit matrimonium. §. 37.

(*gg*) Eruditissime de hoc impedimento disserit Benedictus XIV. in cit. constit. add. Zech de impedimentis dirim. §. 323.

§. 50. I. De disparitate cultus *spe rveniente* in matrimoniis infidelium, si nempe una pars convertitur ad fidem christianam, et baptizatur, decidendum est: II. Prius matrimonium per baptismum non dirimitur; *cum per Sacramentum Baptismi non solvantur conjugia, sed crimina dimittantur.* c. *gaudemus.* 8. de divortiis. III. Si pars infidelis fideli cohabitare velit pacifice et sine contumelia Creatoris, id est, sine blasphemia divini Nominis, sine despicientia christianæ Religionis, et sine periculo subversionis conjugis fidelis, hic *potest* eam ad consortium admittere: utrum autem *teneatur*, Episcopo pro varietate circumstantiarum decidit; uti resolvit Clericatus de Sacramento Matrimonii Decis. XI. n. 30. seq. IV. Si autem pars infidelis nolit fideli cohabitare pacifice et sine contumelia Creato-

ris, parti fideli jure divino competit privilegium transeundi ad novas nuptias in Domino, id est, cum alia parte christiana. I. Cor. VII. 15. eoque novo conjugio solvetur prius cum infideli contractum. c. *quanto*. 7, de Divortiis. Bened. XIV. de Syn. Diœces. l. 6. c. 4. n. 3. Clericat. loc. cit. V. Integrum autem non est, conjugi converso transire ad alia vota, priusquam infidelis interpellatus, aut absolute recusaverit cum eo cohabitare, aut animum sibi esse ostenderit, cum illo quidem cohabitandi, sed non sine Creatoris contumelia; formulam interpellationis refert Clericatus l. c. n. 24. Si pars infidelis longe abest, aut studiose latitat, multi auctores facultate Episcopi novas nuptias fideli concedi posse docent, ib. n. 25. alii dispensatione Apostolica opus esse contendunt; quæ certe necessaria haud videtur, si pars infidelis post conversionem alterius ipsa aufugerit, aut a fideli fieri divortium, ac libellum repudii dari postulet; quod uxores hebrææ facere solent; quia alias apud suos non admittuntur ad novas nuptias: quia voluntas (non cohabitandi) non tantum verbis, sed etiam factis declarari potest.l.5.D.ratam rem haberi. VI.Notandum autem, quando pars infidelis hebræa a fideli divortium fieri, aut libellum repudii dari postulat, id a fideli nullo modo fieri debere; cum omne tale divortium aut repudium Christi lege sublatum sit. Matth. XIX. (*hh*).

(*hh*) Conf. Constit. Benedicti XIV. de abusu libelli repudii Bullar. Tom. II. Constit. 38. De dispensatione autem Pontificia conf. Ejusdem constitutio: *In Suprema*. Bullar. Tom. I. Num. 117. Casus, quo uterque conjux infidelis convertitur ad fidem tempore eodem, disparitatem cultus non inducit. De valore autem matrimonii ante Baptismum contracti judicatur secundum leges naturales ac divinas. Conf. §. 29. Si autem una

contrahentium pars fidelis jam est, ea tenetur impedimentis ecclesiasticis; idque satis est ut matrimonium reddatur nullum, etsi altera pars infidelis iisdem non obligetur.

§. 51. Superest alter casus de disparitate cultus minus proprie tali. §. 48. Ac I. Matrimonium catholici cum muliere hæretica, aut vicissim, validum quidem est, si nullum aliud subest impedimentum; at per se graviter illicitum ob periculum subversionis, dissensionum, pravæ aut neglectæ educationis prolium. Horum malorum justus metus, certa experientia teste, longe superat spem commodi ex ejusmodi conjugiis proventuri, præsertim temporalis tantum, cui longissime præferenda est causa Religionis, et salutis tum conjugis catholicæ, tum prolium (*ii*). II. Si diversitas religionis superveniat matrimonio jam contracto; illud minime solvitur, sed aliquando causa divortii ad tempus certum vel incertum emergit. Concil. Trid. Sess. XXIV. Can. 5. et 8. de Sacr. Matr.

(*ii*) Conf. Can. *cave*. 15. et seq. XXVIII. q. 1. c. 14. de Haeret. in 6. Constitutio: *Matrimonia*. Tom. I. Bullar. Bened. XIV. N. 34. ubi dolet Pontifex, *eos esse inter catholicos, qui insano amore turpiter dementati, ab hisce detestabilibus connubiis, quæ S. Mater Ecclesia perpetuo damnavit, atque interdixit, ex animo non abhorrent.* De eodem argumento idem Pontifex agit l. 6. c. 5. de Synod. Diœces.

TITULUS II.

De Desponsatione Impuberum.

ARGUMENTUM.

I. Aetas requisita ad sponsalia et matrimonium. §. 52. *II. Præsumtiones juris de infantibus et impuberibus*, §. 53. *III. et eorum matrimonium.* §. 56.

§. 52. Jure naturali ac divino certa ætas ad sponsalia, et matrimonium non præscribitur, modo uterque contrahens pleno rationis usu, ac discretione polleat ad præstandum consensum in sponsalia vel matrimonium: quodsi per ætatem in alterutra vel utraque parte nondum adsit pubertas naturalis, id est, potentia ad actum conjugalem generationi prolis aptum; is censetur defectus temporalis, qui matrimonium non reddit irritum.

§. 53. Jure canonico fit I. distinctio inter *infantes*, seu minores septennio, et *impuberes* natura vel lege: nam II. Pubertas alia est *legalis*, quæ in masculis incipit post completum annum XIV. ætatis: in feminis post completum annum XII.; ante hunc terminum censentur impuberes lege (*a*): alia *naturalis*, quæ non pendet ex termino legali, sed ex potentia ad copulam conjugalem. Si haec potentia prævertit annum XIV. in masculis, vel annum XII. in feminis, malitia vel prudentia dicitur supplere ætatem. III. Eodem Jure circa ætatem præsumitur *primo*: Ante septennium non adest plenus usus rationis et sufficiens discretio ad sponsalia vel matrimonium. *Secundo* ante pubertatem legalem non præsumitur naturalis, sed cum sit fa-

cti, probari debet: post pubertatem legalem aut præsumitur naturalis, aut ejus defectus habetur pro temporali, qui, ut dictum est, differt ab impotentia perpetua IV. Distingui oportet inter quæstionem *juris* de ætate aut pubertate ad valorem sponsalium, aut matrimonii requisita: et quæstionem *utilitatis* de nuptiis non maturandis ætate immatura more veterum Germanorum, de quo Tacitus de Moribus German. et Cæsar. l. 6. de Bello gallico agit.

(*a*) C. 2. et 3. h. t. Princip. Inst. quibus mod. tutela finitur. Merill. Observ. l. 1. c. 14. et 22. Fit etiam in Jure mentio de pubertate *plena*, quæ in masculis finitur anno XVIII. in puellis anno XIV. §. 4. Inst. de Adopt. L. 4. §. 1. D. de alimentis leg.

§. 54. His præmissis decidendum est: I. sponsalia aut matrimonium non valent, nisi pars utraque septennium jam compleverit, nec ex iis impedimentum publice honestatis producitur, neque etiam spectatur, an prudentia non suppleverit ætatem. c. 4. et 5. 13. X. et c. 1. h. t. in 6. Satis est ad nullitatem, si vel una pars septennio minor sit. c. 13. et c. 1. in 6. Quia talia sponsalia *defectu consensus* nulla censentur. Jure etiam veteri impedimentum publicæ honestatis non produxere. cit. c. 1. in 6.

§. 55. II. Si sponsalia de futuro intra pubertatis annos contrahantur, id est, a masculis ante 14. an. a femellis ante 12. an., potest pars impubes, pubertatem adepta resilire. c. 7. et 8. De hoc jure resiliendi adnota *primo*: Hoc jus resiliendi competit, etsi sponsalia fuerint jurata; quia favore teneræ ætatis et ob onera status matrimonialis lege publica concessum est. *Secundo* ante impletam pubertatem non com-

petit. Hinc exspectanda est pubertas legalis; nec ante eam nova fieri sponsalia possunt. cit. c. 7. et 8. *Tertio* nec competit ei, qui jam pubes cum impubere contraxit. c. 7., nisi ex alio capite e. g. vis et metus. c. 9. et 11. *Quarto* nec datur, si commixtio carnalis ante pubertatem legalem intervenerit, malitia supplente ætatem. c. 8. in fin. *Quinto* etsi pars pubes facta resiliat, manet tamen impedimentum publicæ honestatis. c. 5. X. et c. 1. §. 1. in 6. *Sexto* cessat jus resiliendi, si impubes post *XIV. annum ætatis suæ, vel circa finem XIV. anni consentit* in nuptias promissas. c. 10. *Septimo* sola adveniente pubertate non cessat jus resiliendi, sed novo post eam præstito consensu; quem si jurato diffitetur pubes factus, etiam postea resilire, et ad alias transire nuptias permittitur. Qui casus satis clare deciditur c. 10. h. t.

§. 56. III. De Matrimonio inter impuberes, aut puberem et impuberem contracto decidendum est: Non valet matrimonium, si in utroque aut alterutro contrahentium deest pubertas tam naturalis, quam legalis. c. ult. h. t. Censentur tamen sic contrahentes de præsenti, ex interpretatione juris iniisse sponsalia de futuro (*b*). Nullitas vero talis matrimonii est juris mere ecclesiastici; locumque dat dispensationi Pontificiæ (*c*). Ex contrario sensu inferes: Valet matrimonium, si in utroque contrahentium adsit pubertas aut legalis aut naturalis; alterutra enim sufficit.

(*b*) C. ult. X. et c. un. §. 1. h. t. in 6. Saltem si probari non possit, contrahentes sic fuisse affectos, ut aut matrimonium contrahere, aut nihil agere voluerint. Hoc enim casu locum haberet dictum c. 25. de offic. dele-

gati: Quod voluerunt, non potuerunt; quod potuerunt non voluerunt.

(c) Conf. Bullar. Bened. XIV. Tom. II. Epistola Decretal. *Magnæ Nobis.* ad Poloniæ Primatem, Archiepiscopos, et Episcopos data. 29. Jun. 1748.

TITULUS III.

De Clandestina Desponsatione.

ARGUMENTUM.

I. Notio clandestinæ desponsationis §. 57. *II. Jus antiquum et commune de eadem* §. 58. *III. Jus novum Concilii Tridentini* §. 60. *IV. Denuntiationes matrimonii* §. 72. *V. Matrimonia occulta, ad Morganaticam, inæqualia* §. 73.

§. 57. *Desponsatio* refertur tum ad sponsalia de futuro, tum ad matrimonium. *Clandestinum* opponitur tum ei, quod *publicum* est, non occultum: tum quod *solemne* est, sive ritus externos *lege* vel *canone* præscriptos continet. Est enim in sponsalibus et matrimonio alia solemnitas civilis et politica: alia canonica; et matrimonium, aut dicitur *civile*, *politicum*, et relate ad ritus profanos *solemne*, in quo concurrunt solemnitates a Jure civili requisitæ, uti pacta dotalia, solemnis traductio sponsæ in domum sponsi, consensus parentum etc. (*a*) aut *canonicum*, seu relate ad civile, *non solemne*, in quo adhibentur ea tantum, quæ a SS. Canonibus præscribuntur; suntque duplicis generis secundum hodiernam disciplinam; nam aliud per Canones requiritur ad *valorem* matrimonii; ceu præsentia proprii Pa-

rochi et duo tresve testes, iis in locis, ubi Decretum Concilii Tridentini (Sess. XXIV. c. 1. de ref. matrim.) viget, præter habilitatem personarum, et generalia requisita consensus: aliud præscribitur ad *licentiam*, ceu præviæ denuntiationes, benedictio sacerdotalis. Id quod ad valorem contractus matrimonialis præscribitur, appellatur *solemnitas substantialis*; cum potius *forma actus* vocanda esset: quod vero requiritur ad licentiam, solemnitas *accidentalis*. Primo agendum est de sponsalibus, anne et quatenus clandestina valeant, aut quandam solemnitatem poscant jure ecclesiastico. Dein substantialis solemnitas ad matrimonium per Canones præscripta videtur exponenda. Hac cognita de iis, quæ accidentalia vocantur, etsi per se graviter præcepta sint, facilius feretur judicium.

(*a*) Leges et consuetudines civiles pro locorum et temporum varietate admodum variæ sunt, uti patet ex iis, quæ Gratianus affert caus. XXX. q. 5. ubi canon primus, qui Evaristo Papæ tribuitur, spurius est, et disciplinam seculi IX., quo Isidorus merces suas protulit, videtur exhibere. In Jure sacro valor contractus sponsalitii et matrimonialis maxime examinatur.

§. 58. Ad sponsalia de futuro nulla per Canones præscribitur necessaria solemnitas. Valent jure communi etiam occulta et clandestina, atque impedimentum publicæ honestatis producunt, modo nihil desit eorum, quæ de habilitate personarum, ac consensu generatim præscripta sunt.

§. 59. De solemnitate substantiali, seu *forma* ad valorem matrimonii præscripta decidendum est 1. Jure ecclesiastico communi matrimonia clandestina, id est, nulla adhibita Ecclesiæ benedictione, nullis testibus præsentibus

inter personas habiles contracta, erant valida (*b*). 2. Erant tamen gravissime prohibita (*c*). 3. Si post clandestinam desponsationem altera contrahentium pars eam negavit, altera affirmavit, pars affirmans habuit ônus probandi. c. 1. h. t. quia facta et delicta non præsumuntur. Atqui desponsatio erat factum : clandestina factum erat illicitum. 4. Si contrahentes matrimonia sua clandestine inita postmodum voluerunt publicare, ea ab Ecclesia recipi debuerunt, et comprobari, *tanquam a principio in Ecclesiæ conspectu contracta*. c. 2. ibi : *Nisi rationabilis causa præpediat* e. g. suspicio impedimenti. 5. Ad detegenda contrahentium impedimenta postmodum in Concilio Lateran. IV. Decretum est : *Ut cum matrimonio fuerint contrahenda, in Ecclesiis per Presbyteros publice proponantur, competenti termino præfinito, ut intra illum, qui voluerit, et valuerit, legitimum impedimentum opponat ; et ipsi Presbyteri nihilominus investigent, utrum aliquod impedimentum obsistat*. c. 3. De hac matrimonii contrahendi denuntiatione agetur infra. 6. Veteres Canonistæ, cum matrimonia clandestina haberent pro validis, qualia fuerunt reipsa, sed contra formam Canonum inita, hanc adhibuerunt distinctionem, ut matrimonia inita secundum formam Canonum appellarent *legitima et rata*, clandestina vero *rata* duntaxat, sed *non legitima*. Testis est Gratianus in fin. quæst. 1. caus. XXVIII. Hodierno stilo nomine matrimonii legitimi, et non rati intelligimus matrimonium infidelium (§. 15.).

(*b*) Concil. Trid. Sess. XXIV. c. 1. de ref. Matr. Can. 1. XXX. q. 5. Pseudo-Evaristus ait : *Aliter legitimum non fit conjugium, nisi ab his, qui super ipsam feminam dominationem habere videntur — uxor petatur — et suo tempore sacerdotaliter, ut mos est, cum*

precibus et oblationibus a sacerdote benedicatur. Omissis his solemnitatibus matrimonium negatur *legitimum* esse, eo nempe sensu, quem n. 6. hic exposui. Additur in cit. can. *Ita peraeta legitima scitote esse conjugia: aliter vero præsumta, non conjugia, sed adulteria, vel contubernia, vel stupra, aut fornicationes.* Duris hisce verbis emplastrum præbent sequentia: *Nisi propria voluntas suffragaverit, et vota succurrerint legitima.* Dixi *Jure communi olim* valuisse clandestina matrimonia; dubitatum enim fuit in Concilio Trid., cum de iis ageretur, utrum non per se irrita jam fuerint, jure nempe speciali consuetudinis, teste Benedicto XIV. de Syn. l. 7. c. 27. Certe Flaminius Cephalius, quem iterato laudavi L. III. Tit. 3. in Vindiciis Cælibatus c. XII. ait: „ Hoc impedimentum dirimens „ clandestineitatis in Hungaria aut coaevum est ipri regno aut certe quatuor et amplius seculis Concilio „ Tridentino anterius. „

(c) Concil. Trid. l. c. *Sancta Dei Ecclesia ex justissimis causis illa semper detestata est.* Antiquissimas auctoritates recenset Benedictus XIV. loco superius cit.

§. 60. In Concilio Trid. c. 1. de ref. matr. clandestina matrimonia lege generali non tantum prohibita, sed etiam irritata fuere. Ibi: *Cum sancta Synodus animadvertat, prohibitiones illas propter hominum inobedientiam jam non prodesse: et gravia peccata perpendat, quæ ex iisdem clandestinis conjugiis ortum habent; præsertim vero eorum, qui in statu damnationis permanent, dum, priore uxore, cum qua clam contraxerant, relicta, cum alia palam contrahunt, et cum ea in perpetuo adulterio vivunt; cui malo, cum ab Ecclesia, quæ de occultis non judicat, succurri non possit, nisi efficacius aliquod remedium adhibeatur: Idcirco* etç. Præscribuntur dein publicæ denuntiationes. Sequitur Decretum irritans; et ad clandestina matrimonia inhabilitans, hisce conceptum verbis: *Qui*

aliter, quam præsente Paroche vel alio Sacerdote de ipsius Parochi, seu Ordinarii licentia, et duobus vel tribus testibus matrimonium contrahere attentabunt; eos sancta Synodus ad sic contrahendum omnino inhabiles reddit, et hujusmodi contractus irritos, et nullos esse decernit, prout eos præsenti Decreto irritos facit, et annullat. - - Decernit insuper, ut hujusmodi Decretum in unaquaque parochia suum robur post triginta dies habere incipiat a die primæ publicationis in eadem parochia factæ numerandos. Pro decisione casuum obvenientium plura adnotanda sunt.

§. 61. I. *Expenditur natura legis de matrimoniis clandestinis.* Hæc lex est irritans, seu inhabilitans ad clandestine contrahendum, adeoque efficit impedimentum matrimonii dirimens in locis et casibus, ubi obligat. Irritatio major est quidam gradus prohibitionis (*d*), sive, ut Concilium loquitur, *efficacius remedium*; cum simplices prohibitiones propter hominum inobedientiam non jam sufficerent. Natura legis irritantis est, ut nec ignorantia, aut particularis necessitas actum irritatum efficiat validum. In eo enim genere legum locum non habet Ephikia (*e*). Irritatio matrimonii claudestini facta est per formam, contractui matrimoniali præscriptam: actus autem sine sua forma omni jure nullus est. Forma præscripta sita est in his, ut consensui de præsenti inter personas habiles præstito *simul* adsit proprius Parochus et duo, tresve testes. Si non omnes simul atque una adsint, nihil agitur. Imo Concilium l. c. *insuper parochum vel alium sacerdotem, qui cum minore testium numero: et testes, qui sine parocho vel sacerdote hujusmodi contractui interfuerint,*

nec non ipsos contrahentes graviter arbitrio Ordinarii puniri præcipit. Fit autem in Decreto mentio parochi *unius* tantum, non duorum, etsi contrahentes ex diversis parochiis, ac fortassis etiam diœcesibus sint. Nec ad valorem inter est, sponsine, an sponsæ parochus præsto sit. Utrovis enim casu matrimonium coram proprio parocho reipsa initum censetur; quia in actibus individuis jus et privilegium unius contrahentium communicatur cum altero (*f*). Hinc si in loco, ubi matrimonium initur, una pars non tenetur Decreto Tridentini, quia ibi promulgatum non est, valebit matrimonium clandestinum etiam relate ad partem alteram.

(*d*) Conf. Jus Nat. priv. §. 59. pag. 123.

(*e*) Lib. I. de Constit. §. 185. n. 2. II. Si concubinarius ante mortem velit contrahere matrimonium ad proles legitimandas, et parochus absit, nihil agi poterit. Alius est casus, si parochus ob persecutiones absit longiori tempore, vel tuto adiri non posset.

(*f*) L. *Si communem* 10. D. quemadmodum servitutes amitt. ibi: *Si communem fundum ego et pupillus haberemus, licet uterque non uteretur, tamen propter pupillum et ego viam retineo.* Quia in Belgio fæderato communitas Acatholicorum hac lege non comprehenditur, valet clandestinum matrimonium inter partem acatholicam, et catholicam, etsi hæc scorsim eidem legi subjaceat. Item si sponsus sit vagus, sponsa non vaga, valide matrimonium contrahitur coram parocho loci, ubi sponsus tum versatur. Similiter valide contrahitur in parochia sponsæ assistente parocho sponsi, aut vicissim; vel in parochia aliena assistente proprio parocho sponsi, sponsæve, aliove sacerdote de parochi licentia. Sic enim habetur id, quod a Concilio præscribitur. Fagnan. c. 2. h. t. n. 36.

§. 62. II. *Specialis promulgatio* Decreti Tridentini: *Ut in unaquaque parochia suum*

robur post triginta dies habere incipiat, a die primæ publicationis in eadem parochia factæ numerandos, ob eam causam fuit requisita, ne Protestantes, qui multas jam tum parochias invaserant, tenuerantque, eodem decreto comprehenderentur, nulla emolumenti spe, non levi majoris perturbationis periculo (*g*). Ut autem irrita fiant clandestina matrimonia, satis non est, ut ab Episcopo per Decretum Tridentino simile tacito Concilii nomine decernantur irrita. Conf. §. 36. et Benedict. XIV. de Syn. l 7. c. 68. n. 5. Ad probandam ejus Decreti promulgationem jam olim factam, sufficere ejusdem observantiam et usum, sæpius declaratum fuit a S. Congregatione Concilii. Ex his inferes: *Primo.* Cum de matrimonio clandestino quæstio vertitur, spectari in primis debet *locus*, in quo id initum fuit; quia id decretum in plurimis locis, regnis, provinciis, parochiis fuit promulgatum, adeoque vim habet, in aliis non fuit promulgatum, in quibus proin clandestina matrimonia veteri lege prohibita quidem, non tamen irrita sunt. Generale principium est, quod contractus tum ab incolis, tum advenis, peregrinis et vagis celebrari debeant secundum formam et consuetudinem receptam in loco, ubi ineuntur (*h*) *Secundo.* Siqua in urbe e. g. Augustana vel Ratisbonensi sint parochiæ, in quibus illud Decretum promulgatum fuit, aliæ parochiæ, in quibus non fuit promulgatum; eoquod anno 1563. quo Decretum est positum, aut anno 1564. quo Synodus est confirmata, jam fuerint in manibus Lutheranorum; Decretum in prioribus parochiis obligabit, in posterioribus non item. *Tertio.* Valent clandestina matrimonia in locis inita, in quibus decretum Concilii aut nun-

quam publicatum omnino, aut nunquam in usum deductum fuit: in locis etiam, in quibus nullus omnino habetur parochus catholicus, aut metu persecutionum latitat tum ipse, tum ejus Ordinarius, qui alium Sacerdotem delegare possit, aut denique, si tutus ad eum non habetur accessus (*i*) Aliud est, si in casu tantum particulari parochus deficit; uti animadverti §. præc.

(*g*) Pallavicin. Hist. Concil. Trid. l. 22. c. 4. n. 26. Benedictus XIV. cum matrimonia clandestina in Belgio fœderato inita inter Acatholicos, vel inter partem Catholicam et Acatholicam pro validis declarasset, non obstante publicatione Decreti Tridentini ibidem facta, in alia dein Constitutione Tom. III. N. II. §. 17. ait: *Ex verissimis argumentis, conjecturisque probatum est Concilium Tridentinum, cum novum illud dirimens impedimentum constituit, Decretum suum ad ea matrimonia non extendisse, quæ disceptationi* (de Hollandis) *a Nobis solutæ occasionem dedere.*

(*h*) Si uterque contrahentium spectent ad parochiam, in qua Decretum Concilii non fuit promulgatum, et peregrinantes clandestine contrahant in loco, in quo fuit promulgatum, in quo tamen ipsi nec domicilium, nec quasi domicilium ante contractum nacti sunt, non valet matrimonium. Idem dicendum est de casu, si sponsa spectet ad parochiam, in qua Decretum non fuit publicatum, et sponsus ad parochiam, in qua fuit publicatum, atque in hac sponsi parochia clandestinum matrimonium ineatur.

(*i*) Modo duo saltem tresve testes ex præscripto Concilii ad matrimonii contractum adhibeantur. Conf. Theol. Mor. Franc. Ant. Zaccariæ T III. de matr. n. 778. seq.

§. 63. De Acatholicorum matrimoniis præter ea, quæ §. 37. fuerunt decisa, singulatim

quæritur, utrum clandestine inita valeant. Distingui oportet casus diversos. I. Certum est, Decretum Concilii in Hollandia, Zeladia, Frisia, et aliis locis confœderatis an. 1565. et 1566. tempore Margaritæ Parmensis, jussu Philippi II. Hispaniarum regis, cui adhuc suberant provinciæ illæ, promulgatum fuisse; sed alia est quæstio, utrum idem Decretum iisdem locis satis receptum, atque in usum deductum fuerit. Nam Benedictus XIV. post multas disceptationes de valore eorum matrimoniorum sub prædecessore Clemente XII. agitatas, variasque editas S. Congregationis decisiones in casibus particularibus, demum 4. Nov. 1741. declaravit, matrimonia in fœderatis locis Hollandiæ inter Acatholicos, vel unam partem Catholicam, alteram Acatholicam, non servata forma Tridentini, antea contracta et posthac contrahenda pro validis esse habenda *dummodo aliud non obstiterit canonicum impedimentum.* Idem intelligi voluit Pontifex de casu, quo uterque contrahens pertineret ad militias Ordinum fœderati Belgii, addictas muniendis arcibus conterminis, vulgo dictis *de Barriera.* Extendit denique declarationem ad matrimonia, quæ contrahuntur in civitate trajectensi ad Mosam. Ad principia autem juris communis referri voluit casum, quo ii, qui in fœderatis provinciis domicilium habent, matrimonium contrahere velint in regionibus Catholicis, aut, qui in regionibus Catholicis domicilium habent, matrimonium contrahere velint in fœderatis provinciis. Conf. notas §. præc.

§. 64. Alius est casus de matrimoniis Acatholicorum, mixtisve inter Catholicam et Acatholicam partem, si ea contrahuntur in locis,

in quibus Decretum Concilii non tantum publicatum, sed etiam in usum deductum fuit; hæc enim matrimonia, non servata Concilii forma, inita pro foro canonico censentur nulla; modo iis in locis parochus catholicus adiri possit. Casus extat in Thesauro Resolut. S. Congregationis Concilii Tom. V. pag. 147. in una Wormatiensi Matrimonii an. 1731. Nec vero Declaratio pro Hollandis edita statim ad matrimonia aliorum locorum tuto applicari potest; quia decisiones causarum particularium, etsi a Summo Principe promanarint, jus commune non faciunt. Celebris etiam hoc seculo fuit causa Comitis de Lippe Acatholici, qui matrimonium cum muliere pariter Acatholica contractum non præsente parocho Catholico, sed juxta ritum et praxin Protestantium, tanquam nullum declarari petiit, et voti compos factus est. Declarationem S. Congregationis super ea nullitate exhibet P. Bockh h. t. §. II. n. 35. et P. Apollonius Holzmann h. t. n. 209. in Jure Canonico practico. De casu autem, quo in locis Acatholicis, in quibus nunquam publicato Concilii Decreto matrimonia clandestina jure nostro, sine dubio valida censentur pro utroque foro, alia relate ad Protestantes mota est quæstio, utrum legittima habenda sint, si solemnitas, quæ ab ipsis vocatur, ecclesiastica omittatur. De qua re extat dissertatio Cl. Schloer, his verbis inscripta: *Vindiciæ legitimorum natalium liberorum e matrimoniis S. R. J. Principum, Comitumve, Augustanæ Confessioni addictorum, solo mutuo consensu matrimoniali, neglecta omni solemnitate ecclesiastica, contractis, natorum.*

§. 65. III. *Dispicendum est, quis nomine parochi proprii veniat, qui matrimoniis assiste-*

re, vel assistentiam alteri sacerdoti dare queat. Sess. XXIV. c. 1. de ref. matr. *Sancta Synodus -- statuit, benedictionem a proprio parocho fieri; neque a quoquam, nisi ab ipso parocho, vel ab Ordinario licentiam ad prædictam benedictionem faciendam, alii sacerdoti concedi posse; quacunque consuetudine etiam immemorabili, quæ potius corruptela dicenda est, vel privilegio, non obstante. Quod siquis parochus, vel alius sacerdos, sive regularis sive secularis sit, etiamsi id sibi ex privilegio vel immemorabili consuetudine licere contendat, alterius parochiæ sponsos sine illorum parochi licentia matrimonio conjungere, aut benedicere ausus fuerit: ipso jure tamdiu suspensus maneat; quamdiu ab Ordinario ejus parochi, qui matrimonio interesse debebat, seu a quo benedictio suscipienda erat, absolvatur.* Nomine Parochi, vel Ordinarii, qui matrimonio assistere, vel assistendi licentiam alteri sacerdoti dare possunt, veniunt Papa, et Nuntius Apostolicus pro sua provincia, Episcopus, ejus Vicarius generalis, Capitulum Sede vacante, et Vicarius Capitularis, Abbas, et Archipresbyter, si isti habent parochias suæ dignitati unitas quoad spiritualia et temporalia uti decidit Clericatus de Matr. Decis. XXXV. n. 10. E contrario Parochi et Ordinarii nomine non intelliguntur Vicarius foraneus, nec Metropolita extra suam diœcesin, nisi in casu actualis visitationis, aut legitimæ appellationis in causa matrimonii contrahendi. Religiosi, qui familiaribus suis Sacramenta administrare ex privilegio possunt, non idcirco jus assistendi eorum matrimoniis habent. Nec Capellanus in Hospitali censetur parochus, etsi ibi degentibus Sacramenta administrare, et mortuos sepelire possit.

§. 66. Parochus sponsi vel sponsæ fit *proprius* ex domicilio vel quasi domicilio sponsi aut sponsæ, et relate ad vagos ex hospitio, sive loco, aut parochia, ad quam tanquam hospites deveniunt; cum vagi reipsa nec domicilium, nec quasi domicilium habeant. De Vagis Concilium Trid. Sess. XXIV. c. 7. de reform. *Parochis præcipit, ne illorum matrimoniis intersint, nisi prius diligentem inquisitionem fecerint, et re ad Ordinarium delata, ab eo licentiam id faciendi obtinuerint.* Notiones de domicilio et quasi domicilio, modisque id obtinendi, petendæ sunt ex Lib. I. Decret. §. 148. seq. Ambigi solet, quanta requiratur temporis et habitationis mora ad acquirendum quasi domicilium (*k*). Dein quasi domicilium acquiritur et *facto* seu adventu in loco quodam, et *animo*, sive intentione ibi per majorem anni partem commorandi; quod primo die, quo ad locum quispiam pervenit, intelligi potest. Auctores tamen pro contrahendo quasi domicilio ad effectum contrahendi matrimonii requirunt *præviam* habitationem tantam, ut eo in loco cogniti sint sponsi; quod sic intelligo, nisi notitiam ipsorum aliunde habeat parochus, vel ad hunc finem, ut etiam denuntiationes matrimonii eo in loco fieri, ac licite contrahi matrimonium possit. Quid enim? si denuntiationes priori habitationis loco factæ jam sint? Qui vero ex loco, ubi Decretum Concilii observandum est, egrediuntur, animo clandestine contrahendi, seseque transferunt in alium locum, in quo illud Decretum non viget, quin isthic domicilium vel quasi domicilium acquirant; non modo illicite, sed etiam invalide contrahunt, ex declaratione Urbani VIII. ad Ferdinandum Archiepiscopum Co-

loniensem data 14. Augusti an. 1627. De Vagis nunquam dici potest, quod egrediantur e suo domicilio.

(*k*) Qui ex Parochia sua, et domicilio exeunt, ne ibi matrimonium impediatur, et loco alio, quo se transferunt, tamdiu morantur, ut censeantur acquisivisse quasi domicilium, valide contrahunt non ob fraudem, sed ob favorem quasi domicilii; ac tum maxime quaeritur, quanto sit opus tempore, ut illud obtinuisse censeantur. Casus ejusmodi refert Fagnanus in C. *Significavit.* 5. de Parochiis. n. 36. seq. Post acquisitum quasi domicilium, initumque jam matrimonium subsequens eodem in loco habitatio per aliquod temporis spatium sane adminiculum praebet comprobandi quasi domicilii; sed in declarationibus S. Congregationis a Fagnano relatis nulla fit mentio de habitatione subsequente.

§. 67. Ex generali doctrina de parocho proprio ratione domicilii vel quasi decidendum videtur: 1. Porochus *Originis* ad contrahendum matrimonium proprius non est, si quis alio transtulit domicilium, aut patriam deseruit. Qui sui juris non sunt, sed patriæ potestati subjecti, quamdiu revocari possunt in patriam, non videntur domicilium originis amittere, etsi animo nunquam redeundi abiissent. 2. Principes et nobiles in ordine ad matrimonium contrahendum domicilium non habent in omnibus locis sibi subjectis, sed ubi veram sedem et habitationem constituerunt. 3. Qui rei familiaris aut rusticationis causa ruri degunt aliquanto tempore, non ob id valide matrimonium præsente parocho rurali contrahent. 4. Qui perpetuo, vel ad certum tempus, quod acquirendo quasi domicilio sufficit, detinetur in carcere, proprium parochum habet eum, in cujus parœcia situs est carcer. Arg. l. *Filii.* 22. §. 3. D. ad Municipalem. Ibi: *Relegatus in eo*

loco, *in quem relegatus est*, *interim necessarium habet domicilium*. Aliter sentiendum de eo, qui aliquamdiu custoditur in carcere, donec Judex sententiam proferat; talis enim nihil magis in dies expetit, quam ut soluto carcere suas ædes revisat. 5. De Militibus eorumque proprio parocho varias resolutiones S. Congregationis recenset V. C. Zaccaria in Theol. Mor. de Matr. n. 750. et seq. Videntur milites, dum in expeditione sunt, æquiparari vagis.

§. 68. IV. *Munus parochi* matrimonio assistentis situm non est in actu quodam Ordinis, aut exercitio propriæ jurisdictionis, sed in præsentia ipsius tanquam testis specialiter authorizati, ut de inito contractu testimonium det Ecclesiæ. Satis ergo est, modo verificetur hoc, *coram parocho* initum esse matrimonium; sive eo præsente et intelligente, consensum de præsenti inter contrahentes intercessisse. Nam, ut dicitur l. *Coram Titio.* 209. D. de V. S. *Coram Titio aliquid facere jussus*, *non videtur præsente eo fecisse*, *nisi is intelligat*; *itaque si furiosus aut infans sit*, *aut dormiat*, *non videtur coram eo fecisse. Scire autem*, *non etiam velle id debet*: *nam et invito eo recte fit*, *quod jussum est.* Adde l. *Non multum.* 14. D. de consensu et Auct. Tutor. Ibi: *Non multum interest*, *abfuerit tutor*, *cum negotium contraheretur*, *an præsens ignoraverit*, *quale esset*, *quod contrahebatur.* Hinc Clericatus Decis. 35. de Sacr. Matrimonii n. 5. putat, validum non esse matrimonium initum coram parocho non intelligente sponsorum idioma, nisi per interpretem illud sibi declarantem; si nempe ex omnibus signis et adjunctis de voluntate et actu contrahentium tam certus non sit, ac si matrimonium contraheretur a mutis.

§. 69. Ex his deduces *primo*, valide contrahi coram parocho etiam non rogato ad assistendum, inducto per dolum, vi compulso, invito et contradicente, aut affectante ignorantiam, uti si terga vertat, vel aures obturet, cum a partibus consensum præstari animadvertit. Arg. c. 3. §. 1. h. t. ibi: *Cum illi - - non expertes scientiæ, vel saltem affectatores ignorantiæ videantur.* Deduces *secundo*. Uti parochus esse potest, quin actu sacerdos sit; sic coram eo valide contrahitur matrimonium, vel ab eo, ejusve Ordinario, etsi presbyteri non sint, recte deputatur alius presbyter. In hoc enim deputato presbyteratum exigit Concilium; in parocho, ejusve Ordinario non exigit. Ex eadem ratione valide contrahitur coram parocho, irregularitate vel censuris irretito, vel cui ab Ordinario expresse vetitum est, ne matrimonio assistat; modo ab officio depositus non sit: imo etiam coram parocho putativo, quando concurrit error communis et titulus coloratus. Arg. l. *Barbarius.* 3. D. de officio Præt. Opus tamen est, ut titulus coloratus ab Ordinario sit collatus. Talem non habet intrusus; qui proin cum effectu juris non assisteret matrimonio.

§. 70. V. *Licentia assistendi* matrimonio, si parochus ejusve Ordinarius assistere non possit aut non velit, nemini dari potest, nisi præsbytero, id est, promoto ad presbyteratus Ordinem, qualiscunque de cetero sit. Modus eam licentiam concedendi præscriptus non est; adeoque non refert, utrum scripto, an viva voce, intra parochiam, vel extra eam detur; neque enim hæc deputatio est actus jurisdictionis contentiosæ, qui in territorio expediri debet. Cum autem ea licentia ad valorem actus necessaria sit, passim observat, non sufficere ratihabitionem postea su-

pervenientem, vel licentiam præsumtam, quæ nihil operatur. Conf. Lib. III. Decret. §. 177. Aliter Sentiendum de consensu *tacito* Parochi vel Ordinarii; uti si Parochus videat, alium Sacerdotem se accingere ad assistendum matrimonio, quem, cum facile posset, non impediat; tum enim censetur tacite consentire, vel dare licentiam. Presbyter, qui licentiam assistendi obtinuit, eam alteri dare non potest; quia delegatus ad actum specialem subdelegare non potest, nisi sit delegatus a Summo Principe, vel ad universitatem causarum saltem in certo genere; unde Vicarius parochi recte subdelegat ad casum tantum particularem. Data assistendi licentia exspirat tum revocatione Parochi, ejusve Superioris, modo revocatio ante actum gestum innotescat, tum etiam morte concedentis, quia potestas delegata ad unum actum specialem re integra cessat morte delegantis. Hinc Capellanus vel Vicarius ad juvandum Parochum adscitus, hoc mortuo, non videtur posse assistere matrimoniis; quia facultas, quæ pendet a voluntate concedentis, extinguitur istius morte; et quia mortuo Parocho parochia transit ad regimen alterius. Si mors Parochi ignoretur, valide assistit ab eo delegatus; quia communis error et ignorantia sustinet valorem eorum, quæ a delegato geruntur. Lugo Resp. Mor. l. 1. dist. 35. Krimmer h. t. n. 677.

§. 71. VI. *De testium præsentia* recole dicta de præsentia parochi §. 68. Necesse est, ut sint duo vel tres (c. 40. de R. J. in 6. ibi: *Pluralis locutio duorum numero contenta est.*) simul cum Parocho præsentes §. 61. Singularis habilitas aut qualitas testium nulla præscripta est hoc loco, ut in aliis causis, nisi quæ jure naturæ posci-

tur, ut nemque intelligant, et animadvertant, quid inter contrahentes agatur, adeoque rationis compotes sint, quocunque modo intervenerint actui (*l*). Hinc ex Decreto Tridentini de testibus matrimonii, expuncta sunt verba: *Fide digni*, ne innumerabilium conjugiorum efficacia redderetur ambigua. Pallav. Hist. Concil. Trid. l. 22. c. 4. n. 12.

(*l*) Clericatus decis. 35. n. 27. de Sacr. Matrim. valide ait contrahi matrimonium inter Catholicos coram parocho græco schismatico, et more Schismaticorum præsentibus duntaxat Musicis canentibus in honorem matrimonii, more suo, non autem testibus speciatim rogatis. Quia parochus etiam schismaticus, donec officio suofuerit privatus, valide assistit. Musici vero, modo advertant ad contractum, sunt testes sufficientes, qui de consensu a contrahentibus præstito testimonium ferre possunt.

§. 72. Hactenus de solemnitate substantiali matrimonii, sive ad ejus valorem requisita actum est. *Accidentalis*, quæ ordinarie ad matrimonii licentiam præscripta est, tum in benedictione sacerdotali, tum maxime in præviis denuntiationibus consistit. Fuit enim hæc Ecclesiæ semper provida cura, ut Sacramentum matrimonii, *Magnum* ab Apostolo nuncupatum, publice et palam a fidelibus celebretur. Præviæ denuntiationes, quæ *Banna* olim dicta sunt c. 27. de spons. et matr. usu particularium diœcesium primo invaluerunt; dein a Concilio Lateran. IV. c. fin. h. t. et a Concilio Trid. Sess. XXIV. c. 1. de ref. matr. lege generali præscriptæ fuerunt his verbis: *Ut inposterum, antequam matrimonium contrahatur, ter a proprio contrahentium parocho tribus continuis diebus festivis in Ecclesia inter Missarum solemnia publice*

denuntietur, *inter quos matrimonium sit contrahendum.* Generatim ergo matrimonia sine præviis denuntiationibus interdicta sunt. *Sane si parochialis sacerdos tales conjunctiones prohibere contemserit*, *aut quilibet etiam regularis*, *qui eis præsumserit interesse*, *per triennium ab officium suspendatur*, *gravius puniendus*; *si culpæ qualitas postulaverit. Sed his*, *qui taliter præsumserit etiam in gradu concesso copulari*, *condigna pœnitentia injungatur.* c. fin. §. 2. h. t. (*m*). Si periculum in mora est, uti si a moribundo ad legitimandas proles contrahatur matrimonium, parochus Epiikia utitur, et absque denuntiationibus assistit, prævio tamen juramento sponsorum, quod nullius impedimenti sibi conscii sint. Extra hunc casum solus Ordinarius dispensandi in hac generali lege facultatem nactus est a Concilio Trid. l. c. *Nisi Ordinarius ipse expedire judicaverit*, *ut prædictæ denuntiationes remittantur*: *quod illus prudentiæ et judicio sancta Synodus relinquit* (*n*). Finis denuntiationum est, ut detegantur impedimenta; de quibus nihilominus ipsi parochi speciatim inquirere tenentur. c. fin. pr. h. t. Oborta impedimenti verisimili suspicione matrimonium interdicitur, donec causa cognoscatur. In cognitione autem causæ Judex Ecclesiasticus magnam adhibere solertiam, cautionemque debet. cit. c. fin. et c. 27. de Sponsal. et Matr.

(*m*) Alia est præterea pæna contrahentium denuntiationibus culpabiliter omissis, quod proles ex tali matrimonio suscepta, si matrimonium reipsa nullum fuit, non habeatur legitima, etsi parentes bonam fidem et ignorantiam impedimenti allegent. c. 3. §. 1. h. t.

(*n*) Justa dispensationis causa est probabilis suspicio, ne matrimonium tot præmissis denuntiationibus impe-

diatur; ac tum præcipit sancta Synodus: ut *vel una tantum denuntiatio fiat, vel saltem parocho et duobus vel tribus testibus præsentibus matrimonium celebretur: deinde ante illius consummationem denuntiationes in Ecclesia fiant, ut, si aliqua subsint impedimenta, facilius detegantur.* Aliam dispensandi circa denuntiationes causam justam refert Benedictus XIV. T. I. Bullar. N. 35. in Constit. *Satis Vobis.* §. 6. ibi: *A sacro nostræ Pœnitentiariæ tribunali eo potissimum casu fit potestas, ita celebrandi* (sine denuntiationibus) *matrimonium, quo vir et femina in figura matrimonii publice degentes, et de quibus nulla viget criminis suspicio, in occulto tamen concubinatu perseverent: facile enim quisque conjiciet, quam absonum esset, eos, a statu damnationis per gratiam Sacramenti revocandos, ad publice contrahendum matrimonium præviis denuntiationibus compelli.*

§. 73. Exposita solemnitate per Canones præscripta explicandum est, quæ sint matrimonia *occulta*, sive matrimonia *conscientiæ*; quæ dein matrimonia ad *morgenaticam*; quæ *disparagia*, sive matrimonia inæqualia. Hæc enim tria, etsi aliquando concurrant, tamen sæpe distincta et segregata sunt. Matrimonia *Occulta* a Benedicto XIV. in Const. *Satis Vobis.* T. I. Bullar. n. 35. sic describuntur: *In more positum est, ea celebrari nullis præviis factis denuntiationibus, coram solo parocho vel alio sacerdote de ejus licentia, adhibita præsentia tantum duorum testium apposite a contrahentibus advocatorum, quorum fides nemini illorum est suspecta; remque peragi extra Ecclesiam, quandoque etiam intra illam januis tamen occlusis, vel eo temporis momento, quo semota alterius cujusvis præsentia, scientia initi matrimonii, præter parochi, contrahentium, testiumque personas, alios penitus effugiat.* Exposita hac notione occulti matrimonii, ejusque

periculis et incommodis (*o*) Papa 1. monet Episcopos, ne faciles sint in eo concedendo, atque ut petita dispensatione super publicatione inquirant, an petentes sint sui juris, liberi, filiifamilias, Clerici beneficiati: neve extraneum sacerdotem delegent, qui mutuo consensui præsideat. 2. Data dispensatione sacerdos, qui matrimonio assistit, Episcopo documentum det initi matrimonii, temporis, loci, testium; atque hic liber matrimoniorum sic contractorum obsignatus sigillo, retineatur in Cancellaria Episcopali. 3. Nata proles quam citissime baptizetur; et quia nomina horum infantium baptizatorum non exponuntur parocho, patres eorum denuntient Episcopis tempus nativitatis, baptismi, nomina. Hæc omnia in libro baptizatorum ex occultis matrimoniis describantur, qui tenebitur sub sigillo in eadem Cancellaria. 4. Siquis hæc facere negligat, publicetur occultum matrimonium. 5. Episcopus iis, qui occulte fieri matrimonium postulant, hæc exponat, et observanda enuntiet, præcipue circa baptismum infantium, et nomina, ortum etc. 6. Fides, quæ habetur libris in parœcia existentibus relate ad matrimonia et baptismum. in quovis tribunali eadem habeatur hisce libri, existentibus in Cancellaria episcopali.

(*o*) E. g. Fieri potest, ut aliquis priore uxore, quacum clam contraxerat, relicta, cum alia spe futuri matrimonii decepta, et in turpem secum vivendi licentiam abducta palam contrahere promittat: vel ut quis novum contrahere secretum matrimonium audeat post aliud secreto itidem contractum, et nondum prioris conjugis morte solutum: ut filiifamilias contra patris juste dissentientis voluntatem sic contrahant: ut constituti in minoribus, qui pensiones vel beneficia ecclesiastica habent, ista post contractum clam matrimonium retineant.

Fit etiam, ut proles ex tali matrimonio susceptæ nec pie nec liberaliter educentur, imo ut ipsi parentes earum vitæ insidientur. Generale incommodum est, ut inito tali matrimonio vir seorsim a muliere degat, contemto divino præcepto: *Adhærebit uxori suæ*; vel ut servata vitæ consuetudine necessario scandalum oriatur.

§. 74. *Matrimonium ad Morgenaticam* vocatur, in quo ex pacto nec femina titulos marito proprios, nec liberi dignitatem, et jura successionis in bona patris participant, sed contenti esse jubentur portione ad suam sustentationem necessaria. Ejusmodi matrimonia fere ineuntur cum femina inferioris conditionis, et sæpe occulte; unde confundi solent cum disparagiis, seu matrimoniis inæqualibus, et cum matrimoniis occultis, seu conscientiæ. Sed neutra conditio videtur per se involvi in matrimoniis ad Morgenaticam; quia hæc quidem etiam inter personas paris conditionis iniri possunt saltem cum Principis consensu, quo antecedenter derogetur publicis legibus de juribus et successione liberorum. In disparagiis liberi excluduntur a certis juribus non ex pacto, sed ex legibus jure particulari publico, et Germanico potissimum constitutis (*p*).

(*p*) De matrimonio ad Morgenaticam cum femina inferioris conditionis inito confer l. 2. feudor. tit. 29. De disparagiis ex principiis Juris Germanici disseritur Tom. 6. Thesaur. Jur. Eccl. n. XVI. Feminæ inferioris conditionis sine dote et nuptiali solemnitate ductæ; quæ in familiam mariti non transibant, neque jurium ejus et bonorum participes fiebant, dictæ olim sunt *concubinæ*; quo proin nomine non pellex, vel uxor clandestine ducta semper intelligi debet. Gen. XXV. 6. can. 4. et 5. dist. 34.

TITULUS IV.

De Sponsa duorum.

ARGUMENTUM

1. Concursus plurium sponsalium de futuro, et de præsenti quatuor continent diversos casus, qui deciduntur. §. 75. seqq.

§. 75. Hæc Rubrica ex nigro, seu capitulis ei subjectis explicanda est de sponsalibus de futuro, de præsenti, et matrimonio; quando stante vi priorum concurrunt alia sponsalia de futuro, de præsenti, vel aliud matrimonium cupula consummatum. Talis concursur fit quatuor casibus. I. Si post sponsalia de futuro contrahuntur alia de faturo cum persona tertia. II. Si post sponsalia de futuro alterutra pars sponsalia de præsenti cum tertia persona contrahit. III. Si post sponsalia de præsenti ineuntur alia de præsenti; nec interest, utrum vel utra sint consummata. Hic est casus Polygamiæ, et exbibet impedimentum *Ligaminis*. IV. Si post sponsalia de præsenti aut matrimonium consummatum, eo nondum soluto, ineuntur sponsalia de futuro in eventum, quo illud per mortem alterius conjugis solvendum sit. Hi casus æque referuntur ad sponsum, et ad sponsam, ad maritum et uxorem. Ipsa Rubrica *de Sponsa duorum*, pariter intelligenda est *de Sponso duarum*, argumento a correlativis ducto, quando par utrinque est ratio, ceu in impedimento raptus, vis et metus, et impedimento ligaminis, quemadmodum mox patebit. E contrario quæ in odium viduarum intra annum luctus nubentium statuta sunt, ea sane ad viduos applicari nequeunt ob speciales rationes feminis proprias.

§. 76. Casus I. *Post sponsalia de futuro alia sponsalia de futuro* non valent. c. 22. X. et. c. 1. in 6. de sponsal. et matr. Non enim, quod uni promissum est, et uni tantum promitti potest, uti fit in contrahendo matrimonio, alteri contra jus prioris valide promitti potest. Valet hoc loco regula 54. in 6. *Qui prior est tempore, potior est jure.* Cum decisione hujus casus connectuntur sequentia. *Primo.* Posteriora sponsalia nulla sunt, etsi iis accesserit juramentum, copula carnalis, imprægnatio sponsæ. Hi enim modi, si tollerent priorem obligationem sponsalitiam, per se allicerent ad flagitia: dein juramentum non est vinculum iniquitatis. c. 22. de spons. et matrim. *Secundo.* Nova sponsalia partis unius sunt tacita renuntiatio priorum, et alteri parti jus resiliendi præbent. *Tertio.* Si hæc pars innocens resiliat, aut ingrediatur religionem, obeatve mortem, non videntur posteriora convalescere, quæ initio fuerunt invalida. Aliud est, utrum pars nocens, quæ contra fidem priorum posteriora iniit sponsalia, in judicio allegare sinatur dolum suum, id est, turpitudinem, qua personam tertiam ignorantem, quid prius actum sit, promisso suo decepit.

§. 77. Casus II. *Post sponsalia de futuro valent sponsalia de præsenti seu matrimonium cum persona tertia initum.* c. 1. h. t. *Si aliquis alicui mulieri fidem fecerit pactionis, non debet aliam ducere: si aliam duxerit, pœnitentiam debet agere de fide mentita: maneat tamen cum illa, quam duxit. Non enim rescindi tantum debet Sacramentum.* Hæc ratio indicat id, quod vulgo ajunt, sponsalia de præsenti esse vinculum fortius, quam priora de futu-

ro (*a*). Adde ad hanc decisionem: *Primo* valent sponsalia de præsenti, etsi priora de futuro fuerint jurata. c. 31. de spons. et matr. *Secundo*. Pars innocens sic repudiata multo majus acquirit jus resiliendi, ac priore casu. *Tertio*. Quid? si posterius hoc matrimonium morte dissolvatur, anne par innocens jus suum, per matrimonium quodammodo suspensum requirere, et partem infidelem ad implenda priora sponsalia compellere poterit? Non video, quid obstet. Nam quod c. 22. de sponsal. per tale matrimonium prima fides dicatur *irrita* fieri, nil aliud denotat, quam quod violata fuerit, et durante matrimonio impleri non possit. *Tertio*. Quia post sponsalia de futuro alia de futuro nulla sunt: de præsenti valida; patet, matrimonium tali casu contrahi, nullis præcedentibus sponsalibus validis; adeoque sponsalia de futuro ad matrimonium non esse absolute necessaria.

(*a*) De fide pactionis, et fide consensus conf. §. 8 Decisio a principiis juris naturalis non abhorret; quia non idem est objectum in sponsalibus de futuro, et de præsenti. Neque enim in sponsalibus de futuro transfertur jus ad actus conjugales, quemadmodum in sponsalibus de præsenti. Etsi igitur post factum promissum de matrimonio in posterum contrahendo, ac jure illo transferendo fides data implenda sit jure naturali, nec licitum sit, aliud inire matrimonium; non tamen istuc, si ineatur, irritum erit; cum sic transferatur jus, quod ante non abdicatum, nec in quamque personam translatum, etiam tum in potestate erat transferentis.

§. 78. Casus III. *Post sponsalia de præsenti non valent alia de præsenti, ab alterutro conjuge cum tertia persona inita.* Est hoc impedimentum *ligaminis*, alterum matrimo-

nium jure divino dirimens (*b*). Inferes. *Primo Polygamia* in lege nova nemini a Deo concessa est. De veteri etiam lege Innocentius III. in c. *gaudemus.* 8. de Divortiis ait : *Nec ulli unquam licuit insimul plures uxores habere, nisi cui fuit divina revelatione concessum* (*c*). Refertur autem polygamia, quæ jure divino vetita est, tum ad *polygyniam*, tum multo magis ad *polyandriam* ; sed distingui eadem debet a *bigamia*, seu successiva iteratione matrimonii. *Secundo* decisio valet etiam pro casu, quo priora sponsalia de præsenti nullo juramento firmata, et posteriora etiam copulam carnali consummata fuerunt. c. 31. De sponsal. et matr. c. 2. 3. fin. h. t. *Tertio.* Posteriora sponsalia de præsenti nulla sunt, etsi contracta fuerint bona fide, ex falsa persuasione contrahentis de morte prioris conjugis ; nec convalescunt per hoc solum, quod prior conjux postmodum decedat per reg. 18. in 6. *non firmatur tractu temporis, quod de jure ab initio non subsistit. Quarto.* Quid juris sit pro decidendo casu, quo de morte prioris conjugis non constat, et pars altera ad novas transire nuptias cogitat, explicatur Tit. *de secundis nuptiis.* Si autem pendente quæstione facti de matrimonio jam contracto et adhuc perdurante una pars ad nova vota transire velit, id interdicitur ab Ecclesia. Si eadem non obstante hoc interdicto ad nova vota transeat, conjuges separantur, donec causa finiatur. c. 4. h. t. Pars autem, quæ manente priore matrimonio novum contrahit mala fide, incurrit in pœnas criminales, de quibus agitur I. V. Decretal. Tit. *de adulteriis, et stupro. Quinto.* Si Gentiles polygami convertantur ad fidem christianam, dimissis ceteris eam retinere debent con-

jugem, quam primam ante alias duxerant, etsi eandem postea repudiarint; nisi hæc parti conversæ renueret cohabitare, aut non vellet certe absque contumelia Creatoris, vel ut eam pertrahat ad mortale peccatum. c. 8. de Divortiis. Hac autem de infidelibus conversis decisio locum habet tum, quando constat, eos verum inter se et stabile conjungium, et non potius vagum concubitum habuisse. Si enim de vero conjugio juste dubitaretur, respondit Urbanus VIII., ut Missionarii circa matrimonia Indorum Neophytorum sequerentur opiniones pro conditione locorum ac hominum barbaris favorabiliores (*d*).

(*b*) Concil. Trid. Sess. XXIV. can. 2. de Sacr. Matr. ibi: *Siquis dixerit, licere Christianis, plures simul habere uxores, et hoc nulla lege divina esse prohibitum, anathema sit.* Sic definivit Concilium contra Lutherum, ejusque asseclas, qui Philippo Landgravio Hassiæ alterum conjugium vivente priore uxore permiserunt. Consultationem Lutheranorum refert Bossuet Hist. des Variations des Eglises Protestantes liv. 6.

(*c*) Ante diluvium Deus pluralitatem uxorum non videtur concessisse; sufficiebat enim tum longæva hominum vita ad propagandum hominum genus. Notatur in Scripturis Lamech, qui primus, ea mundi ætate duas uxores accepit. Genes. IV. 19. De quo S. Hieronymus Ep. 9. nunc 79. ad Salvinam ait: *Primus Lamech maledictus, et sanguinarius, et de Cain stirpe descendens, unam costam divisit in duas. At Plantarium digamiæ protinus diluvii pœna subvertit.* Conf. ejusdem S. Patris adversus Jovinianum l. 1. c. 8. et Tertullian. de Exhort. Castit. c. 5. ubi Lamech polygamus adulterii reus arguitur. Epocha primæ concessionis a Deo factae in hac re repetenda est ab Abraham, ob electi populi propagationem, et aliquorum mysteriorum significationem; quæ concessio ad Abrahae posteros extensa fuit. Etsi autem de concessione plurium uxorum Abrahamo, et

posteris facta nihil expresse commemorent Scripturae, tamen praecellens eorum virorum sanctitas id nobis persuadet, cum praesertim eam ob causam minime notentur, aut reprehendantur in divinis Literis.

(*d*) Nicol. del Techo Hist. Paraquar. l. 10. c. 15.

§. 79. Casus IV. *Post sponsalia de præsenti, ac stante matrimonio, sponsalia de futuro* ab uno conjugum inita cum tertia persona in eventum mortis alterius conjugis non valent. Deest enim habilitas in conjuge futurum matrimonium promittente; ac tales actus secundum præsentis temporis jus æstimantur; quemadmodum titulo sequente exponetur de sponsalibus inter impeditos impedimento dirimente initis sub conditione: *Si Papa dispensaverit*; quæ impleta etiam conditione vim non habent sine novo consensu.

TITULUS V.

De Conditionibus appositis in desponsatione vel in aliis contractibus.

ARGUMENTUM.

I. Notio et differentia conditionum. §. 80. *II. Jus apponendi conditiones in contractibus.* §. 82. *III. Conditiones appositæ in sponsalibus de futuro.* §. 85. *IV. Conditiones turpes.* § 88. *V. Conditio: Si Papa dispensaverit, apposita ab impeditis.* §. 89. *VI. Conditiones appositæ sponsalibus de præsenti.* §. 93. *VII. Demostratio et causa adjectæ in desponsatione.* §. 99.

§. 80. Consensus in sponsalia de futuro, aut de præsenti præstari potest tum simplici-

ter et absolute, tum sub multiplici modificatione, adjectis variis conditionibus, pactis seu modis, addito tempore seu die, *a quo* obligatio incipiat, vel *ad quem* pertingat; ad quem casum pertinet *conditio resolutiva*, qua id agitur, ut facta desponsatio, ejusve obligatio certo vel incerto die, eveniente aut non eveniente quodam casu resolvatur, et cesset. Adhiberi ad concessum possunt præterea certæ demonstrationes rei vel personæ, certe item causæ, ob quas datur consensus. Hæc pertinent ad *formam internam* actus, ac generales de iis notiones L. I. Decret. Tit. 35. de Pactis §. 542. propositæ ad desponsatione applicandæ sunt. De forma et solemnitate *externa* actum est supra tit. 3. *de clandestina desponsatione.*

§. 81. Confusionem idearum parit abusus vocum, vaga earum significatio, et inconstantia loquendi. Omnes enim modificationes et qualitates, sub quibus consensus præstatur, *conditionis* nomine exprimuntur. Conditionis autem vox vagum habet significatum (*a*); et si ad modificationes consensu refert, multiplex est: alia *proprie* dicta, quæ obligationem *suspendit* usque ad futurum et incertum eventum: et *improprie dicta*, ceu conditio de præsenti, de præterito, necessaria vel intrinseca, impossibilis: alia *resolutiva.* Confunditur dein conditio cum pactis seu modis actui vel contractui adjectis. Multum tamen inter conditionem proprie dictam, et pactum seu modum actui adjectum interest. Conditio proprie talis negotium, et obligationem actus suspendit usque ad futurum et incertum eventum: modus seu pactum supponit negotium jam perfectum, et obligationem absolutam, sic, ut alterutra vel utraque con-

trahentium pars certum onus vel gravamen suscipiat, aut impositum habeat; idque duplici modo, vel ut onere non præstito ipse actus et contractus rescindi possit, debeatve, sive omnino pro rescisso habendus sit: vel sine tali clausula irritante aut commissoria; quæ in dubio non præsumitur. c. 5. h. t. Utrum autem modificatio adjecta haberi debeat pro conditione proprie tali, qua negotium, ejusque obligatio suspenditur ad futurum eventum, et quo deficiente negotium per se corruit: an vero pro modo adjecto, qui obligationem supponit perfectam, et conjunctam cum actione ad modum implendum, colligi debet ex iis, quæ inter partes acta sunt (*b*). Conditiones latissime sumtæ quatenus etiam pacta adjecta comprehundunt, sæpe sunt turpes, sive repugnantes legibus, aliquando etiam repugnant ipsi substantiæ contractus sponsalitii vel nuptialis. Hoc casu contractus est nullus, et irritus. Substantiæ matrimonii repugnat id, quod repugnat bono prolis, bono fidei conjugalis, bono Sacramenti (*c*).

(*a*) Conditio aliquando sumitur pro optione, vel electione l. 8. §. 12. D. de inofficioso Testam. ibi: *Siquis irritum dicit testamentum, vel ruptum et inofficiosum: conditio ei deferri debet, utrum prius movere velit.* De addictione in diem alius meliorem offerre *conditionem* dicitur. In contractibus alienativis non semper dominium, sed *conditio* usucapiendi transfertur. Nominatur etiam *conditio* servilis et libera.

(*b*) Elegans exemplum extat l. *cum ab eo*, 41. D. de contrah. emtione. ibi: *Cum ab eo, qui fundum alii obligatum habebat, quidam sic emtum rogasset*, ut esset is sibi emtus, si eum liberasset, dummodo ante calendas Julias liberaret; *quæsitum fuit, an utiliter agere possit ex emto; respondit* (Julianus J Ctus), *videamus, quid inter ementem et vendentem actum sit. Nam si id actum est*, ut omni modo intra calen-

das Julias venditor fundum liberaret, *ex emto erit actio, ut liberet: nec sub conditione emtio facta intelligetur: veluti si* hoc *modo emtor interrogaverit*: erit mihi fundus emtus, ita, ut eum intra calendas Julias liberes, *vel* ita, ut eum intra calendas a Titio redimas. *Si vero sub conditione facta emtio est, non poterit agi, ut conditio impleatur.* Nota: in contractibus nominatis, ceu emtione venditione, ad implendum modum, seu pactum in continenti adjectum agitur actione ipsi contractui propria; secus præscriptis verbis.

(c) Eugenius IV. in Decreto Unionis Armenorum sic ait: *Septimum est Sacramentum Matrimonii, quod est signum conjunctionis Christi et Ecclesiæ, secundum Apostolum dicentem: Sacramentum hoc magnum est: ego autem dico, in Christo et in Ecclesia. Causa efficiens matrimonii, regulariter est mutuus consensus, per verba de præsenti expressus. Assignatur autem triplex bonum matrimonii. Primum est proles suscipienda et educanda ad cultum Dei. Secundum est fides, quam unus conjugum alteri servare debet. Tertium est indivisibilitas Matrimonii, propter hoc, quod significat indivisibilem conjunctionem Christi, et Ecclesiæ. Quamvis autem ex causa fornicationis liceat tori separationem facere, non tamen aliud matrimonium contrahere fas est: cum matrimonii vinculum legitime contracti perpetuum sit.*

§. 82. Decisio I. Cuivis actui et dispositioni, quæ a libero consensu pendet, adjici possunt conditiones et modi seu pacta. Patet hoc ex libertate naturali, vi cujus quisque rei et juris sui moderator et arbiter est, quamdiu nil obstat in contrarium. Si eidem actui vel dispositioni plures adjiciuntur conditiones vel modi, dispiciendum est, utrum adjecti sint conjunctim et *copulative*; quo casu omnibus parendum est, aut eventus omnium exspectandus: an *disjunctim*; ac tum cuilibet obtemperare satis est. Id locum habet in legibus, ultimis voluntatibus, actibus et contractibus privatorum: adeo-

que regulariter in sponsalibus de futuro, et de præsenti. l. *Si heredi.* 5. D. de Condit. institut.

§. 83. Ab hac generali decisione excipe I. Actus legitimos, id est, qui certam et absolutam formam habent a legibus. Hi enim, si ab agentibus recipiunt diem vel conditionem, in totum vitiantur per temporis vel conditionis adjectionem. l. *Actus legitimi.* 77. D. de R. J. (*d*). II. Excipe, si conditio vel modus repugnat juri privatorum jam quæsito; uti siquis id, quod pure et absolute debetur, præstare non velit, nisi sub conditione et modo. III. Excipe, si conditio et modus principio et in continendi actui adjectus ejus naturæ et substantiæ repugnat. l. *Si tibi.* 17. D. de Pactis. l. *Per servum.* 14. §. 1. D. de usu et habitat. De his maxime conditionibus et modis, qui repugnant substantiæ desponsationis, eamque reddunt nullam, tractari solet hoc titulo.

(*d*) Utrum contractui matrimonii adjici possit conditio de futuro, dicam infra §. 93. Certe alia Sacramenta administrari non possunt cum adjectione diei, ex quo effectum habere incipiant, vel conditionis suspensivæ. Ex gravi causa ob reverentiam Sacramenti adjici potest conditio de præsenti, vel præterito. e. g. Si non es baptizatus. c. 2. de Baptismo. In dubio qualitas actui adjecta potius pro modo et obligatione adjecta, quam conditione suspensiva habenda est; quia in dubio standum est pro valore actus; uti si Episcopus furtive accedentes, vel excommunicatos se nolle ordinare declaret; aut sacerdos se velle absolvere pœnitentem dicat, si inique ablata restituat: aut peccandi occasionem devitet. Arg. l. *Muto.* 6. §. 1. D. de Tutelis. ibi: *Sub conditione a Præsidibus provinciarum non posse dari tutorem placet; et si datus sit, nullius esse momenti dationem: et ita Pomponius ait. Hanc autem adjectionem, quam Præsides provinciarum faciunt*, Tutorem

do, si satisdederit, *non conditionem in se habere, sed admonitionem, non aliter ei tutelam committi, quam si satisdederit, hoc est, non aliter et gerere permittendum, quam si rem salvam fore caverit.*

§. 84. Decisio II. Si conditionibus quibusque aut modis adjectis reipsa affigitur consensus contrahentium sponsalia de futuro aut de præsenti, nec ab iis conditionibus vel pactis postea recedatur, sponsalia quæcunque, earum conditionum vel modorum defectu sunt nulla; quia reipsa deficit voluntas et consensus, qui nulla auctoritate humana suppleri potest. Id manifestum est, si conditio suspensiva, aut etiam modus sponsalibus de futuro adjicitur c. 2. h. t. Matrimonium quoque defectu qualitatis nullum est, si ei consensus affigitur tanquam conditioni de præsenti. Conf. §. 44. Si in contractu matrimonii assensus affigitur iis conditionibus et modis, quorum defectus durante matrimonio primum intelligi potest, ii degenerant in conditionem resolutivam, quæ matrimonium inde a principio reddit nullum e. g. contraho tecum, quamdiu in fide et honestate permanserit, id est, quandiu adulterium non commiseris: contraho, si mecum in patriam redeas.

§. 85. Præmissis binis decisionibus, quæ ad sponsalia de futuro et de præsenti æque pertinent, seorsim agendum est de conditionibus, quæ adjiciuntur sponsalibus de futuro. *Conditio proprie talis, id est, honesta de futuro contingente, adjici potest sponsalibus de futuro.* §. 82. Effectus est: 1. ut suspendatur obligatio usque ad eventum conditionis: 2. ut ante eum eventum non producatur impedimentum publicæ honestatis (e): 3. ut oriatur tamen obligatio conditionis eventum exspectandi (f): 4. ut

jure veteri, et nunc etiam in illis locis, ubi non obstat Decretum Concilii Tridentini de clandestinis nuptiis, sponsi post sponsalia conditionata exercentes copulam carnalem, a conditione recessisse, et matrimonium consummasse censeantur præsumtione tam forti, ut non admittatur probatio in contrarium. c. 6. h. t. 5. Ut si conditio impleatur, sponsalia fiant absoluta, et producant impedimentum publicæ honestatis; obligatio autem absoluta retrotrahatur ad initium actus gesti: si conditio deficiat, sponsalia penitus corruant, et nullum pariant effectum. c. 3. h. t. (*g*).

(*e*) C. un. §. 1. de spons. et matr. in 6. Qui post sponsalia conditionata cum Titia, ante eventum conditionis, de præsenti contrahit cum sorore Titiæ, valide contrahit.

(*f*) P. Holzmann in Jure Can. Pract. h. t. ponit hanc speciem: Quirinus promisit matrimonium Semproniæ sub conditione, *si pater consenserit*; et paulo post similiter promisit matrimonium Sebaldæ sub conditione, *si officium quoddam obtinuerit*. Contigit, ut conditio posterioribus sponsalibus adjecta prius impleretur, quam adjecta prioribus. Quæritur, utram Quirinus teneatur ducere in uxorem? Respondet cum aliis ibi cit. *primam*, nempe Semproniam; nisi sponsalia cum hac inita antea fuerint legitime dissoluta, aut conditio defecerit. Ratio petitur ex regula juris 21. in 6. ibi: *Quod semel placuit, amplius displicere non potest.* Etsi enim conditio de futuro nil ponat in esse, uti vulgo dicitur; tamen producit obligationem exspectandi eventum conditionis, et alteri parti confert spem debitum iri. §. 4. Inst. de V. O. Præterea eveniente conditione obligatio absoluta retrotrahitur ad initium actus gesti. Exemplum elegans et argumentum pro hac decisione peti potest ex l. *Potior* 11. §. 1. D. Qui potiores in pignore. Ubi proponitur hæc species: Si sub conditione stipulatione facta, hypotheca data sit: qua pendente alius credidit pure, et

accepit eandem hypothecam; tunc deinde prioris stipulationis existat conditio; quaeritur, quis potior censendus, seu praeferendus sit in hypotheca? R. is, qui sub conditione eandem prius accepit, ibi: *Cum enim semel conditio extitit, perinde habetur, ac si illo tempore, quo stipulatio interposita est, sine conditione facta esset.*

(g) Hi effectus conditionis suspensivae fere etiam locum habent in aliis actibus conditionatis. Diciturque haec una conditio proprie talis, quae in futurum, eumque incertum et possibilem eventum conjicitur. §. 4. Inst. de V. O. l. 37. l. 39. D. de rebus creditis. De hac una conditione verum est, ante ejus existentiam nec cedit, nec venit dies. l. 213. D. de V. S. Triplex autem statuitur ejusmodi conditio de futuro, *potestativa*, seu collata in arbitrium ejus, cui fit promissio, *casualis* et *mixta* l. un. §. 7. C. de caducis tollendis. *Potestativa* maxime concipi potest tum *affirmative*: si negotia mea curaveris; tum *negative*, si non emigraveris. Conditio relicta in arbitrio ejus, qui promittit, vel disponit, nihil operatur; e. g. dabo, si voluero. cit. l. 11. pr. D. qui potiores in pign. Agitur autem hic de conditione honesta: de turpi mox infra. Dein agitur de futuro possibili. Quae enim casu extraordinario, aut ex sola gratia Principis aliquando fiunt, non censentur huc pertinere, uti explicabitur inde a §. 89.

§. 86. Præter conditiones proprie dictas adjici sponsalibus possunt impropriæ, seu 1. *conditiones de præsenti*, *vel de præterito*, quæ vim actus non suspendunt, sed eum mox validum reddunt, aut nullum: etsi contrahentes ignorent, utrum extent vel non. Necesse tamen est, ut, qui ejusmodi conditionibus assensum affigit, eas in contractu exprimat; secus nil operantur mente retentæ. §. 40. et §. 43. 2. Adjici possunt, etsi necesse haud sit, conditiones *necessariæ et intrinsecæ ex natura rei*, *vel dispositione juris* e. g. nisi religionem ingrediar. Ejusmodi conditiones actum non fa-

ciunt conditionatum, etsi exprimantur. l. 9. §. 1. De novationib. 3. Adjici potest *dies*, a quo incipiant efficaciter obligare sponsalia, vel quo finiatur obligatio, si interim non fuerit contractum matrimonium. 4. *Modus*, inducens obligationem ad subeundum aliquod gravamen honestum §. 82. 5. *Arrha*, reversura ad dantem post dissoluta ex legitimis causis sponsalia, vel post contractum matrimonium (nisi aliud jus arrhæ consuetudo induxerit), amittenda autem a dante, vel in duplum restituenda ab accipiente, si absque legitima causa resilierit. l. 3. et 5. C. de sponsal. et arrhis. 6. *Pœna* conventionalis sponsalibus jure communi adjici non potest. Nam. cit. l. 5. C. de sponsal. excluditur pactio de restituendo ultra quadruplum eo, quod arrhæ nomine datum est; excluditur item omnis pœna conventionalis. Huic decisioni inhæret Pontifex c. *Gemma*. 29. de spons. quo loco non allegatur defectus ætatis inter sponsos, sed hæc ratio: *Cum libera matrimonia esse debeant; et ideo talis stipulatio propter pœnæ interpositionem sit merito improbanda.* Hæc ratio petita est ex Jure civili cit. l. 5. C. de spensal. l. *Titia* 143. D. de V. O. l. 2. C. de inutilib. stipul. Contraria consuetudo probanda est pro singularibus locis. Ea certe non probatur ex Nov. Leonis 18. quia eæ Novellæ nunquam receptæ fuerunt in Occidente.

§. 87. Conditiones impossibiles *natura aut facto*, adjectæ sponsalibus de futuro dissensum potius, animumque a matrimonio abhorrentem, quam promissionem futuri matrimonii indicant, adeoque nulla reddunt sponsalia. l. 31. D. de A. et O. §. 11. Inst. de inut. stipulat.

Impossibiles jure, id est, quæ repugnant legibus vel moribus, eædem sunt, quæ dicuntur *turpes.* l. 15. D. de condit. instit. De his in aliis actibus examinari solet, utrum turpitudo versetur ex parte utriusque contrahentis, vel solius dantis, seu promittentis, vel ex parte accipientis. In sponsalibus autem et matrimonio illud primo dispiciendum est, utrum turpitudo repugnet substantiæ sponsalium vel matrimonii; quia non omnis conditio turpis continuo substantiæ eorum repugnat: nec vicissim, quod substantiæ repugnat, per se turpe est. Siqui sponsalia contraherent expresse sub obligatione levi, non ob id turpiter agerent, sed nec vera sponsalia inirent, verum aliam promissionem arbitrariam. In pactis turpibus illa videtur necessaria distinctio, vi cujus alia turpia sunt *ex primario objecto conventionis*, e. g. dabo centum, si cajum occideris; alia *ex conditione vel modo adjecto*, ut siquis alteri promittenti repromittat matrimonium adjecta conditione vel modo, ut patrem occidat hereditatis capiendæ causa, vel ut pars altera in flagitium consentiat. Quo casu contractus sponsalitius per se objectum habet, sed ob additum pactum fit turpis.

§. 88. *Sponsalia de futuro, quibus conditio, aut modus turpis adjectus est, non producunt obligationem, antequam impletur conditio, aut modus turpis*; quia sine eo nulla facta est promissio. *Nec producunt obligationem, implendi conditionem vel modum turpem*; quia ad id, quod turpe est, id est, legibus vetitum, nulla concepi potest orta obligatio. Ex his inferes: *Sponsalia de futuro sub conditione vel modo turpi non producunt obligationem, etiam im-*

pleta conditione vel modo turpi; quia *non firmatur tractu temporis*, *quod de jure ab initio non subsistit.* c. 18. de R. J. in 6. et l. 29. D. eod. Qui pactum turpe referunt ad contractum innominatum: *Facio ut facias*; turpitudinem per hoc non abstergunt, quæ contractum vitiat. Rationes naturales hujus nullitatis expendi in Jur. Nat. priv. §. 57. Eædem aperte assumuntur in utroque Jur. l. 123. D. de V. O. ibi: *Si flagitii faciend vel facti causa concepta sit stipulatio*, *ab initio non valet.* c. fin. de Pactis. ibi: *Juxta legitimas sanctiones pactum turpe vel rei turpis*, *aut impossibilis de jure vel de facto nullam obligationem inducit* (*h*).

(*h*) Pro foro quidem interno penitus nulla et irrita censeo sponsalia non aliter, nisi conditione vel pacto turpi inita. At in foro externo nemo permittitur allegare turpitudinem suam; ac si de flagitio constet, Judicis estdispicere, quænam pars alteram seduxerit, indeque conformare sententiam juri unius et culpæ alterius conentaneam.

§. 89. Sponsalia de futuro sub conditione: *Si parentes consenserint*, eveniente hac conditione valent, et absolutam continet obligationem, quin novus postea requiratur consensus; id quod fatentur omnes; cur ergo, inquies, non etiam valeant sponsalia sub conditione: *Si Papa dispensaverit*; conditione impleta, hoc est, dispensatione impedimento dirimente juste petita, honeste data, legitime obtenta? Pro valore ejusmodi sponsalium pugnat P. Anacletus cum aliis: plurimi repugnant; ac repugnat ipsa praxis tribunalium Romæ, et decisionum Rotæ. Eminentissimus Card. de Luca Tom. 3. discursu 7. de matrim. hanc ponit speciem facti: Titius et Mævia quarto affinitatis gradu conjuncti contrahunt

inter se sponsalia de futuro sub reservatione seu conditione apostolicæ dispensationis, quæ postea fuit obtenta. At cum Titius, quantumcunque cuperet matrimonium promissum inire, carcere detineretur, Mævia resiliens a dictis sponsalibus contrahit matrimonium cum Cajo memorati Titii filio, quem is ea priore matrimonio susceperat, idque consummat. Sed nondiu post orta est dubitatio de postremi hujus matrimonii valore; de quo consultus idem Eminent. respondit: Si cum Titio sola sponsalia de futuro sub dicta conditione: *Si Papa dispensaverit*, fuerint celebrata, eaque post obtentam dispensationem non fuerint novo consensu roborata, aut per ipsum matrimonium ratum cum Titio ad effectum perducta, valere matrimonium cum Cajo Titii filio. Cum enim ex facti specie de aliis impedimentis non constet, dicti matrimonii valori solum obstare posset impedimentum publicæ honestatis resultans ex prioribus sponsalibus a Mævia contractis cum Titio patre Caji. At ex illis sponsalibus nullum oriebatur impedimentum publicæ honestatis; quia jure novo Concilii Trid. Sess. XXIV. de Sacr. Matr. c. 3. de ref. decisum est, ex sponsalibus quacunque ratione invalidis non oriri prædictum impedimentum. Atqui sponsalia inter Titium et Mæviam inita sub ea conditione, *si Papa dispensaverit*, erant penitus invalida, ita quidem, ut non solum ante obtentam dispensationem non fuerint absoluta, nec impedimentum publicæ honestatis produxerint, sed ut nullam penitus obligationem aut alium quemcumque induxerint effectum (uti tamen alia sponsalia conditionata sub honesta et possibili conditione pariunt obligationem juxta omnes) neque per adventum conditionis evaserint absoluta vel ullo modo obligantia, nisi novus ac liber

accesserit simultaneus consensus contrahentium. Hanc sententiam negativam sæpius secuta est S. Congregatio Concilii; uti habetur Tomo 6. Thesauri Resolutionum in una Januensi die 12. Dec. 1733. De eadem praxi Tribunalium Rom. testatur Riccius in praxi matrimoniali decis. 248.

§. 90. Prob. sententia. Ex actu gesto inter personas jure perpetuo inhabiles nulla oritur obligatio, neque absoluta, ut patet, neque conditionata, quæ eveniente dicta conditione transeat in absolutam; quia impleta conditio, nempe dispensatio re ipsa obtenta, hanc tantummodo vim habet, ut personæ ex tempore obtentæ et cognitæ dispensationis fiant habiles ad valida sponsalia contrahenda, non ut firmetur actus ante obtentam dispensationem inter hpersonas perpetuo jure inhabiles gestus. Sane aliud est, habilem facere ad actus deinceps gerendos post obtentam habilitatem: et aliud firmare actum tempore inhabili gestum; quemadmodum hæc differunt: leges condere pro actibus futuris, et eas extendere ad actus præteritos adhuc pendentes: dare nobilitatem, ut deinceps pro nobili gerere se quis possit: et fingere, eum 100 annis vel per quatuor generationes retro fuisse nobilem. Quæ vero sit mens dispensantis Pontificis, patet ex ipsa praxi Tribunalium Romanorum.

§. 91. *Dicunt*: Conditio de futuro, si impletur, retrotrahitur ad tempus actus gesti: ergo etiam hæc conditio: *Si Papa dispensaverit*. R. d. a. si est conditio extrinseca, et si conditionate contrahenter de se habiles sunt tempore actus conditionate gesti c. a. si conditio est talis, quæ contrahentes supponit inhabiles, et primum habiles efficere debet n. vel subd. quando is, qui habili-

tatem vel dispensationem concedit, hoc animo est, ut velit habilitatem retrotrahi c. secus n. a. Exemplum, quo legislator tali animo est, extat l. 62. D. de heredib. instit. ibi: *In tempus capiendæ hereditatis insitui heredem posse, benevolentiæ est, veluti Lucius Titius, cum capere poterit, heres esto: idem et in legato.* Hæc institutio in diem, de quo incertum est, an et quando sit extiturus, æquipollet conditioni proprie tali. Est autem hæc benevolentia sive dispensatio juris, proindeque exceptio, quæ firmat regulam in contrarium. Regula generalis est hæc: Ut institutus sit capax tempore testamenti conditi, mortis testatoris et aditionis hereditatis l. 491. §. 1. ib. et tot. tit. D. *De Regula Catoniana.*

§. 92. *Dicunt* 2. Dispositio facta tempore inhabili subsistere potest, quando confertur in tempus habile; estque hoc Brocardici instar apud Jurisconsultos. Ergo R. d. a. In casibus, in quibus id jura expresse statuunt, uti l. 62. supra cit. et c. 7. de sepulturis; aut si illa inhabilitas non afficiat ipsas personas, sed supposita ipsarum habilitate aliud impedimentum extrinsecum c. secus. n. a. quando tempore actus gesti deest habilitas personarum, seu ipsa facultas et potestas disponendi, ea regula non valet; uti patet sequentibus exemplis.

I. Vivente Prælato, etsi ejus vita desperata sit, vel eodem nondum sepulturæ tradito non tantum illicitus, sed etiam invalidus est tractatus collegialis de futuro successore can. 7. dist. 79. et c. 36. de electione.

II. Durante conjugio invalida sunt sponsaila de futuro ab alterutra parte in casum mor-

tis alterius inita c. fin. de eo, qui duxit. arg. can. 39. VII. q. 1. et c. 2. de concess. præb.

III. Citatio ad faciendam novam electionem, si emissa est ante mortem Prælati, etsi in diem, et casum mortis, ipso jure irrita est; et ideo non constringit citatum; quia prodiit a non habentibus citandi potestatem: quare perinde est, ac si aliquis nondum constitutus Judex citet quempiam ad diem, in quo jurisdictione præditus erit; invalida est hæc citatio; quia facta a non habente potestatem. In his initium spectatur, et præsentis temporis jus, ejus nimirum temporis, quo actus gestus est; locumque habet regula juris 29. in Digestis: *Quod initio vitiosum est, non potest tractu temporis convalescere.*

IV. Exemplum ex jure civili et fundamentum universæ hujus doctrinæ præbet Paulus Ictus l. 26. D. de stipulationibus servorum: ubi docet, primo servum hereditarium, id est, qui ad hereditatem nondum aditam, sed jacentem pertinet, inutiliter usumfructum stipulari; quia ususfructus, cum sit servitus personalis, sine persona esse non potest: servus autem in se personam non habet: et hereditate jacente ex persona domini stipulari non potest. Dein addit Ictus: Ne sub conditione quidem (hereditatis aditæ) servus utiliter usumfructum stipulari potest: *Quia ex præsenti vires accipit stipulatio, quamvis petitio ex ea* (conditione) *suspensa sit.*

V. Maximus est favor ultimarum voluntatum; et tamen testamentum filiifamilias, etsi sui juris factus decesserit, aut testamentum servi, etsi postea libertatem obtinuerit, nullum

est; nempe ex defectu præsentis habilitatis. tot. tit. Inst. quibus non est permiss. facere test. item l. 8. et l. 19. D. qui testament fac. possunt Universe huc pertinet cit. regula Catoniana lib. 34. D. tit. 7. quæ sic habet: *Quodsi testamenti facti tempore decessisset testator, inutile foret*: id *legatum* (vel ea institutio) *quandocunque decesserit, non valet.*

VI. L. 137. §. 6. D. de V. O. ibi: „ Cum „ quis sub hac conditione stipulatus sit: *Si* „ *rem sacram aut religiosam Titius vendiderit*, „ *vel forum aut basilicam et hujusmodi res*, „ quæ publicis usibus in perpetuum relicta sint, „ ubi omnino conditio jure impleri non po- „ test, vel id facere ei non liceat: nullius „ momenti fore stipulationem, proinde ac si „ ea conditio, quæ natura impossibilis est, „ inserta esset. Nec ad rem pertinet, quod jus „ mutari potest, et id, quod nunc impossi- „ bile est, postea possibile fieri: *non enim* „ *secundum futuri temporis jus, sed secundum* „ *præsentis æstimari debet stipulatio.* „ Nempe ea, quæ publicis legibus constituta sunt, etsi gratia vel auctoritate Principis mutari possint, non sinuntur pactis privatorum subjici, nec talia censentur esse in commercio, uti Ulpianus l.39.§. ult. D. de legat. 1. ait ibi: *Sed et prædia Cæsaris, quæ iu formam patrimonii redacta sub procuratore patrimonii sunt, si legentur; nec æstimatio eorum debet præstari; quoniam commercium eorum, nisi jussu Principis, non sit; cum distrahi non soleant.* Nec dici potest, valida saltem censenda sponsalia sub conditione: *Si Papa dispensaverit*, in casu, quo Pontifex frequenter dispensare *solet*, ceu in quarto consanguinitatis vel affinitatis gradu. Nam respondeo, quod Pon-

tifex ex mera gratia facit, relaxando jus commune, semper per se est impossibile, et extra commercium privatorum. Dein *solitum* dici non potest, quod etsi respectu omnium cum dispensatione contrahentium sæpe fiat; tamen relate ad omnes matrimonium cum vel sine dispensatione contrahentes valde rarum est, et quovis casu extraordinarium, et abhorrens a jure communi; neque *solitum* dici potest, quod sine exigentia justæ causæ non fit, neque licite fieri potest.

VII. Istiusmodi conditiones: *Si liber homo servus factus fuerit, aut res religiosa cœperit esse profana*, tanquam tristes, inciviles et mali ominis habentur a legibus. l. 34. §. 2. D. de contrah. emtione. Ibi: *Neque enim fas est, ejusmodi casus exspectare.* Hinc pro nullis habentur tales contractus l. 83. §. 5. D. de V. O. Eodem titulo l. 35. §. 1. nulla dicuntur sponsalia cum sorore adoptiva inita, etsi dissoluta per emancipationem legali cognatione conjugium possibile fieri possit; quia ut Paulus Ictus ibi ait: *Statim contra bonos mores fit.*

§. 93. Transeundum est ad conditiones sponsalibus de præsenti et matrimonio adjectas. Disputant inprimis Doctores Recentiores, utrum conditio suspensiva de futuro adjici matrimonio possit. Qui posse id fieri affirmant, id probant ex natura contractus. §. 82. Qui negant, naturam contractus matrimonialis, qui consensum de præsenti requirit, et rationem Sacramenti tanquam actus legitimi allegant. §. 83. Pontifex c. 3. h. t. ait, quod hujusmodi consensus (præstitus sub conditione, *si pater consenserit*) *non sit de præsenti habendus; licet per*

verba de præsenti evidentius exprimatur, *qui in alieno arbitrio non habito*, *sed habendo consistit.* Verum defensores matrimonii conditionati ajunt, hujusmodi consensum non esse de *præsenti absoluto*, sed *de præsenti conditionato.* Replicant alii: *Conditio nihil ponit in esse*; et qui assensum suspendit ad futurum et incertum eventum, in præsenti non consentit. Hinc Veteres rejecta conditione de futuro matrimonium absolute initum fuisse præsumebant (*i*). Certum est, admodum rara esse matrimonia conditionata, nec sine summa necessitate, et cautione permitti posse.

(*i*) Hic videtur esse sensus c. 1. h. t. quod ex Concilio Africano dicitur profectum, sed in Conciliis Africanis frustra quæritur. Videtur ergo in Decretales fluxisse ex Decreto Gratiani can. 7. et 8. XXVII. q. 2. in quem locum Berardus commentatur his verbis: ,, Statim ac quis de præsenti consentit, et matrimonium ,, revera contrahit, jam certum est, eum nolle actum ,, suspendere, ac propterea nolle matrimonio conditio- ,, nem adjicere. Itaque res hæc disputationem nullam ,, aut controversiam pati poterat; et vix digna erat, ,, quae inter Philosophos, Theologosve duodecimi, ,, aut decimi tertii seculi scholarum pulverem agitaret.,, Sed confer Fagnanum ad c. 3. h. t. n. 23. et ad c. 5. eod.

§. 94. Conditiones de præsenti aut de præterito, aliive modi contractui matrimoniali adjici non solent, nec id permittendum est ob gravissima incommoda. Siquis ejusmodi conditionibus, aliisve pactis consensum se affixisse afferat, id plenissime probare debet. §. 44. et 84. *Aliæ conditiones* (modo substantiæ conjugii non repugnent) *appositæ in matrimonio*, *si turpes aut impossibiles fuerint*, *debent propter ejus favorem pro non adjectis haberi.* c. fin. h. t.

§. 95. Conditiones, quæ matrimonii substantiæ repugnant (§. 81. in fin.), exemplis declarantur c. fin. h. t. Bono prolis repugnat conditio: *Si generationem prolis evites.* Bono fidei conjugalis obest conditio: *Si pro quæstu adulterandam de tradas.* Bono Sacramenti contraria est conditio: *Donec inveniam aliam honore vel facultatibus digniorem.* Animadverte *Primo.* Non sunt hæ conditiones proprie dictæ, sed potius pacta et modi contractui additi. §. 81. *Secundo.* Conditio ultimo loco expressa exhibet conditionem *resolutivam* §. 84. *Tertio.* Dicuntur hæ conditiones repugnare *substantiæ matrimonii*; quia omne commercium extra legitimum conjugium, jure divino turpe est, et illicitum. §. 6. *Quarto.* Ut ejusmodi conditiones irritum reddant matrimonium, necesse est, ut in continenti; in ipso nempe contrahendi actu adjiciantur, consensu iis affixo; postea adjectæ matrimonium non vitiant, sed ipsæ vitiantur. Arg. l. *Per servum.* 14. §. 1. D. de usu et habit. *Quinto.* Casus ejusmodi conditionum, quæ c. fin. enumerantur, *exempla* sunt, quibus regula declaratur, non quibus arctatur. Aliæ conditiones prioribus quoad rem similes concipi possunt, per quas matrimonia vitiantur; uti ex sequentibus patebit.

§. 96. Si matrimonium ineatur inter duos, qui pravum habent errorem substantiæ matrimonii repugnantem, ut inter Græcos, qui censent, conjugii vinculum dissolvi per alterius conjugis adulterium, prava hæc opinio non officit validitati matrimonii. Ita resolvit S. Congregatio Concilii die 15. Januar. 1724. Benedict. XIV. de Synodo lib. 13. c. 22. §. 4. *nov. Edit.* conf. §. 20. Verum si hæc opinio dedu-

catur in pactum, tanquam conditio in actu ineundi matrimonii, tunc matrimonium nullum est; uti semper accidit, cum matrimonio est apposita conditio substantiæ matrimonii repugnans. c. fin. h. t. Ob hanc causam matrimonia Calvinistarum, uti in Transylvania contrahunt, a S. Congregatione Concilii, pro nullis declarata sunt (*k*).

(*k*) Secundum formulam, qua Calvinistæ utuntur, minister matrimonio assistens sponsum interrogat: *Accipisne illam in uxorem?* respondet ille: *Accipio.* Eadem verba ministro interroganti repetit sponsa. Tum minister iterum ad sponsum: Personam, quam manu tenes, amas, et accipis eam in perpetuam uxorem, nec in ulla illius ærumna deseres, *quoad usque in sua honestate et puritate permanserit?* Tantundem dicit sponsæ. Porro illud, quoadusque in sua honestate et puritate permanserit, in sensu Calvinistarum denotat, virum accipere sponsam in uxorem, quoadusque adulterium non contraxerit, eoque commisso vinculum conjugii solvi. Celebrant igitur matrimonia cum conditione opposita eorum perpetuitati; quod substantiæ repugnat. Neque obstat huic decisioni, quod prius dicat uterque sponsus, *accipio hunc in conjugem*; ac deinde ad novam interrogationem uterque conditionem subdat; quia et prior et secunda interrogatio pro uno, eodemque actu habetur.

§. 97. Secundum hæc principia a S. Congregatione Concilii resolutus fuit casus alter die 8. Junii 1724. Vir et femina convenerunt celebrare matrimonium coram Ecclesia; ut illud nequaquam consummare deberent, sed post quinque dies mulier monasterium ingrederetur, et post probationis annum profiteretur: interim vero omni juri renuntiabat, quod in mariti personam ex matrimonio sibi acquirere potuisset; consenseratque, ut si ab his pactis defecisset, matrimonium, nullum, irritumque declarare-

tur. Ita conventum inter illos, pactaque hæc scriptis consignata sunt, ac significata testibus et parocho, coram quibus ineundæ erant nuptiæ. Hoc matrimonium nullum esse declaravit S. Congregatio Concilii ex c. fin. h. t. conf. Bened. XIV. de Syn. l. 13. c. 52 §. 10. *nov. Edit.* (*l*).

(*l*) Hæc exscripsi ex Epitome Doctr. Mor et Canon. desumtae ex operibus Bened. XIV. v. *Matrimonium*. Quia nova ejus operis editione destituor.

§. 98. Utrum voluntas mutua sponsorum in pactum deducta non utendi matrimonio, istuc irritum reddat, puto, decisum non esse, nisi promissioni mutuæ accedat clausula, ut siqua pars a promisso recedat, matrimonium pro irrito habeatur. Talis enim contractus aperte fit sub conditione resolutiva. De Matrimonio B. Virginis Mariæ et S. Joseph passim sic disserunt Doctores, ut censeant illud *absolute* fuisse contractum, translata mutua potestate corporum, sic tamen, ut pars utraque animum habuerit ab omni carnali commixtione abstinendi, et verosimiliter de hoc animo fuerit divinitus edocta. can. *sufficiat* 2. et ibi Gratianus. et can. seq. XXVII. q. 2.

§. 99. *Demonstrationes* etiam et *causæ* aliquando adhibentur in contrahendis sponsalibus de futuro, aut, quod rarius fit, de præsenti. Illæ serviunt designandæ personæ; ac tum redundare possunt in substantiam matrimonii §. 40. *Causæ* differunt a modis, fere uti apud Philosophos causa moralis et finalis. l. 52. D. de Condict. indeb. Ejusmodi autem causæ impulsivæ, nisi exprimantur, in contractibus attendi non solent. §. 43.

TITULUS VI.

Qui Clerici vel Voventes Matrimonium contrahere possunt.

ARGUMENTUM.

I. Exponitur diversitas Clericorum et Voventium. §. 100. *II. Dein casus quadruplex : Si præcedant Ordines , et sequantur sponsalia de futuro , aut de præsenti.* §. 101. *III. Si præcedant sponsalia , et sequantur Ordines.* §. 102. *IV. Si præcedat votum , et sequantur sponsalia.* §. 103. *V. Si præcedant sponsalia , et sequantur votum.* §. 104.

§. 100. Sunt Clerici Ordinum *minorum* , *et majorum* : *Voventes* alii , qui voto *simplici* cælibatus seu non nubendi , aut virginitatis , et castitatis perpetuæ , aut suscipiendi Ordines Clericales (*a*) alii , qui voto *solemni* castitatis tenentur. Definitum est autem 1. *illud solum votum debere dici solemne*, *quantum ad contrahendum matrimonium dirimendum* , *quod solemnizatum fuerit per susceptionem sacri Ordinis* , *aut per professionem expressam vel tacitam factam alicui de religionibus per Sedem Apostolicam approbatis.* 2. Quod voti vis irritum reddendi matrimonium postea contracti , seu *solemnitas ex solo Constitutione Ecclesiæ sit inventa.* c. un. de Voto et vot. red. in 6. Quatuor sunt casus , quibus Ordo Clericalis minor vel major , dein votum simplex aut solemne referri potest ad sponsalia de futuro aut de pæsenti *licite* aut *valide* contrahenda. De aliis effectibus Ordinum relate ad matrimonium , et de matrimonio relate ad vota religionis actum est L. III. tit. 3.

de Clericis conjugatis; et Tit. 32. *de conversione conjugatorum*, remissive.

(*a*) Hæc ipsa vota non nihil differunt inter se; uti docet Theologia moralis, et ipsa verborum vis indicat.

§. 101. Casus I. *Si præcedant Ordines*, et *post eos fiant sponsalia de futuro aut præsenti.* Post Ordines *minores* valide contrahi potest matrimonium, et ex causa etiam licite; proindeque etiam sponsalia de futuro. Nihil enim obstat. De effectu matrimonii post Ordines minores contracti actum est L. 3. §. 9. *de Clericis conjugatis.* 2. Post Ordines *majores* contractum matrimonium invalidum est ob annexum votum solemne castitatis. c. 1. h. t. c. un. de voto in 6. Concil. Trid. can. 9. de Sacr. Matr. Impedimentum hoc dirimens est juris ecclesiastici, uti ipsa solemnitas voti sacris Ordinibus annexi, quod privatorum arbitrio excludi non potest. Qui statum libere suscipit, hoc ipso se adstringit ad obligationes statui annexas. Coactus vi injusta et gravi ad sacrum Ordinem suscipiendum, vi probata ab obligatione ejus voti liber declaratur, interdicta functione Ordinis suscepti (*b*). Extra hunc casum dispensatio in jure communi per Concilium Tridentinum confirmato ad solum pertinet Romanum Pontificem.

(*b*) Exemplum referunt Ephemerides Moguntinæ ad an. 1786. fasciculo XI. pag. 927. Causa votum continentiæ annectendi sacris Ordinibus indicata est L. III. §. 15. Matrimonium *POST* SS. Ordines contractum etiam apud Græcos per se irritum censetur. Dum enim Ecclesia Orientalis votum continentiæ non admisse dicitur, c. 6. de Clericis conj., id eo sensu intelligendum est, quod matrimonio *ANTE* Ordinem sacrum contracto post eum susceptum uti promotos sinerent. De effectu matrimonii post sacros Ordines attentati conf. Lib. III. §. 10. et C. 1. et 2. h. t.

§. 102. casus II. *Si præcedant sponsalia, et sequantur Ordines.* 1. Post sponsalia de futuro aut de præsenti illicite suscipiuntur quicunque Ordines, nisi suscipiens velit religionem ingredi; quod facere potest invita Sponsa, ante consummatum matrimonium, vel post illud, si uxor consentiat, et votum continentiæ emittat. conf. L. I. Decret. §. 457. et seq. 2. Ordo etiam sacer non dirimit matrimonium *prius contractum, etsi per carnis copulam non fuerit consummatum; cum nec jure divino, nec per sacros reperiamus Canones hoc statutum.* Extrav. un. Joan. XXII. de voto (c). Addit Pontifex: *Auctoritate Apostolica districtius inhibentes, ne quisquam durante matrimonio nondum etiam consummato, aliquem de sacris Ordinibus præsumat suscipere, nisi prout sacris Canonibus noverit convenire*; uti mox antea dictum est. Qui non obstante hoc interdicto post matrimonium etiam ratum tantum, Ordinem majorem suscepit, non potest *soluto matrimonio in Ordine sic suscepto ministrare, nec ad superiores Ordines provehi, nec ad aliquod beneficium, vel officium ecclesiasticum promoveri.* Ibid. nisi religionem ingrediatur, et in ea profiteatur; *quo casu Diœcesanus super præmissis, et singulis præmissorum cum eo dispensare valeat, nisi sit aliud Canonicum, quod obsistat. Ad ingressum hujusmodi sic ordinatum, si matrimonium consummatum non fuerit, per Diœcesanum instanter moneri præcipimus, et induci. Quodsi forsan noluerit adimplere, ipsum, si sponsa ejus institerit, per censuram ecclesiasticam compellendum decernimus, contractum matrimonium consummari.*

(c) Major ergo vis est professionis religiosæ, quam SS. Ordinum; per ipsam enim, uti mox dicetur, dis-

solvitur matrimonium ratum, non item per hos. Hi duo casus vulgo sic exprimuntur: *Ordo sacer dirimit matrimonium contrahendum, non item contractum, licet ratum tantum.*

§. 103. Casus III. *Si votum præcedat: sponsalia sequantur.* 1. Votum *simplex* religionis, castitatis, sacrorum Ordinum, non nubendi, sponsalia de futuro postea inita reddit illicita et irrita, etsi juramento fuerint confirmata, aut fornicatio accesserit (*d*): sponsalia autem de præsenti seu matrimonium contrahendum impedit, contractum non dirimit; id est, matrimonium post ejusmodi votum simplex contractum, fit illicitum, non autem irritum. c. 3. et 6. h. t. c. un. de Voto. in 6. (*e*). Exceptionem de matrimonio post votum etiam simplex nulliter contracto mox indicabo 2. Votum *solemne* professionis religiosæ matrimonium contrahendum dirimit §. 100. Concil. Trid. Sess. XXIV. can. 9. de Sacr. Matr. Eundem effectum habent vota simplicia in Societate Jesu emissa post Novitiatum, ex Const. Gregorii XIII. quæ incipit: *Ascendente Domino* an. 1584. Potuit sane Pontifex hoc decernere, cum voti solemnitas, quantum ad contrahendum matrimonium dirimendum, ex sola Constitutione Ecclesiæ sit inventa. cit. §. 100. Idem secundum antiquos Canones dicendum est de voto continentiæ etiam simplici, quod facit uxor consentiens in sacros Ordines mariti; quodque irritat sequens matrimonium post mortem mariti contrahendum (*f*). Atque hæ sunt exceptiones de voto simplici superius memoratæ. 3. Potest Summus Pontifex dispensando ex Religioso facere non Religiosum, eumque a votis liberatum restituere habilem ad contrahendum matrimonium. Exemplum habetur in Casimiro Poloniæ Principe, antea professo et

Diacono. Patet autem, hanc relaxationem juris communis et voti reservati soli Papæ competere.

(*d*) C. 6. h. t. ibi: *Cum simplex votum apud Deum non minus obliget, quam solemne: pro eo, quod temere juravit, pœnitentiam agat, et votum, quod Deo fecit, studeat observare.* Rationem voti simplicis de ingredienda religione olim habitus religionis sine professione susceptus habuit. c. 4. h. t.

(*e*) Qui post emissum votum perpetuæ castitatis contrahit matrimonium, tenetur, nisi dispensationem aut commutationem voti impetret, servare in matrimonio castitatem, absque præjudicio tamen juris alteri conjugi competentis. Obligatio etiam voti de ingredienda religione per matrimonium sacrilege contractum suspensa quidem, at non extincta videtur, ut mortuo altero conjuge non iterum vim exerat, urgeatque.

(*f*) Can. *Quia sunt*, 10. cum binis seq. dist. 28. Can. *Seriatim.* 14. dist 32. Sanchez de Matr. l. 7. disp. 40. Adde c. 9. et 10. de convers. conjugat.

§. 104. Casus IV. *Si sponsalia de futuro, aut præsenti præcedant, et sequatur votum.* Hoc loco distingui debet inprimis inter sponsalia de præsenti, seu matrimonium ratum, et inter matrimonium copula carnali consummatum: deinde inter votum simplex castitatis, cœlibatus, sacrorum Ordinum, et inter votum simplex ingrediendi religionem; quia sponsalibus de futuro, et matrimonio rato ex dispositione juris inest conditio: *nisi religionem ingrediar.* His prænotatis dico: 1. Post sponsalia de futuro non valet votum simplex castitatis, cœlibatus, sacrorum Ordinum: imo vovens punitur ob fidem mentitam, et alteri parti dat justam causam resiliendi a sponsalibus, si velit, ob tacitam renuntiationem voventis, etsi ipsa

pars vovens non fiat libere, nisi altera pars libertatem verbis aut factis concedat. c. 5. h. t. (*g*).

(*g*) Dici non potest, ejusmodi vota edita post sponsalia, ideo valere, quia status castitatis et cælibatus perfectior est statu matrimonii. Concil. Trid. Sess. XXIV. can. 10. R. enim nullam esse obligationem sectandi perfectiora, quapropter potest se quivis obligare ad matrimonium. Ea inducta obligatione non jam perfectius est, ad statum cælibatus adspirare, sed injustum et pœna dignum, uti patet ex cit. c. 5. h. t. De jactata obligatione sectandi perfectiora conf. Jus Nat. priv. § 12.

§. 105. Dico 2. Post sponsalia de futuro, ac de præsenti, quamdiu per carnis copulam consummata non fuerunt, valet votum simplex ingrediendi religionem: concessus est ipse ingressus, seu valet ipsa professio: et pars altera in sæculo remanens post professionem alterius fit libera a vinculo prioris matrimonii, atque ad alias nuptias transire potest. Atque hoc est, quod vulgo statuitur: per professionem religiosam dissolvitur matrimonium ratum præedens. c. 2. de convers. conjugat. ibi. *Sicut Sancti quidam de nuptiis vocati fuerunt.* Concil. Trid. l. cit. can. 6. Adde ad hanc decisionem: valet votum ingrediendi, ac valet ipse ingressus, seu professio, etsi alter conjux reluctetur. cit. c. 2. de convers. conjug. Imo etsi ingressus fiat post bimestre a contracto matrimonio, modo istuc nondum consummatum fuerit. c. 7. de convers. conj. Sed quod ibidem deciditur, dissoluto sic matrimonio uterque conjux alteri restituit, quod ab altero accepit.

§. 106. Dico 3. Matrimonio per carnis copulam consummato non potest una pars; *altera invita* religionem ingredi; aut maritus *relu-*

ctante uxore ad sacros Ordines promoveri, nisi pars, quæ profiteri aut promoveri vult, habeat jus istituendi divortium perpetuum ob adulterium alterius partis carnale, aut spirituale, seu lapsum in infidelitatem, propter quam ea a parte innocente judicio Ecclesiæ separata fuit. c. 15. et c. 21. de convers. conj. Pars adultera detrudi solet in claustrum. c. 19. eod.

§. 107. Dico 4. In eadem hypothesi matrimonii jam consummati non potest pars alterutra religionem ingredi, aut maritus ad sacros Ordines promoveri, nisi consentiat pars altera, et simul religionem ingrediatur, vel si suspecta non sit, continentiam voveat perpetuam. c. 1. 4. 11. de convers. conjug. De præstando ob altera parte consensu ad decisionem adde: *Primo.* Non sufficit consensus *ad tempus* præstitus, aut sine ingressu religionis vel continentiæ perpetuæ voto. cit. c. 11. de convers. conj. *Secundo.* Non sufficit consensus vi injusta extortus. c. 17. eod. Dolus non obest consensui, si per moram temporis ratihabetur. c. 16. eod. *Tertio.* Pars religionem professa tenetur votis, etsi causa impulsiva profitendi fuerit falsa c. 14. eod. *Quarto.* Curandum est, ut præstatio consensus fiat cum quadam solemnitate testium, utque in judicio probari possit c. 20. eod. *Quinto.* Si pars consentiens postea continentiam non servet, professa non tenetur e religione redire. cit. c. 20. eod. At si una pars religionem profitetur altera invita, hac exigente redire debet: eadem postmodum defuncta ad monasterium reverti non tenetur: non potest tamen novas contrahere nuptias. c. 3. eod. Similis decisio extat c. 12. eod. Uxor putans virum mortuum, professa est: eo reverso edu-

cta est ex monasterio. Illo dein defuncto, de eadem uxore interrogatus Pontifex respondit: *Consultius dicimus, et ei congruentius ad salutem, ut ad monasterium redeat, ubi bona ducta intentione professionem fecit, et habitum religionis accepit. Si vero ad hoc induci non poterit, ipsam invitam credimus non cogendam.*

TITULUS VII.

De Eo, qui duxit in Matrimonium, quam polluit adulterio.

ARGUMENTUM.

I. Impedimentum criminis quadruplici casu incurritur. §. 108. *II. Non obstante ignorantia juris.* §. 113.

§. 108. *Criminis* impedimentum, de quo agitur h. t., contrahitur inter complices, vel ex adulterio, vel ex conjugicidio, utrinque duplici modo; unde quatuor existunt casus, quibus matrimonium crimine dirimitur. Casus I. est adulterium unius conjugis cum promissione futuri matrimonii facta complici adulterii. Casus II. est itidem adulterium unius conjugis cum matrimonio de præsenti attentato cum complice adulterii. Casus III. est adulterium cum cæde alterius conjugis, patrata ab alterutro complice adulterii cum animo contrahendi matrimonium. Casus IV. secluso adulterio est conjugicidium patratum amborum consensu, et cum intentione contrahendi matrimonium.

§. 109. Animadverte 1. Uti adulterium, et conjugicidium tum a marito, tum ab uxore pa-

trari; ita hoc impedimentum cadere potest in utrumque conjugem. Uxor adultera post mortem mariti nequit validum matrimonium contrahere cum complice adulterii, quocum vivente marito sponsalia de futuro, aut de præsenti attentavit. can. *Relatum.* 4. XXXI. q. 1. Similiter maritus adulter post mortem uxoris nequit validum matrimonium contrahere cum femina illa complice adulterii, quacum vivente uxore sponsalia de futuro aut præsenti attentavit. c. 7. h. t.

§. 110. Animadverte 2. Ut ex crimine adulterii incurratur hoc impedimentum, necesse est, ut adulterium sit *formale*, id est, ut etiam complex adulterii sciat, alterum complicem esse in conjugio. c. 1. et 7. h. t.

§. 111. Animadverte 3. Necesse præterea est ad subeundum hoc impedimentum, ut et adulterium et sponsalia de futuro aut de præsenti, vivente altero conjuge, concurrant, id est, ad unum accedat alterum. Sola enim promissio vel attentatio sine adulterio, aut solum adulterium sine promissione vel attentatione matrimonii inter complices adulterii, hoc impedimentum non producit. c. 6. et fin. h. t. De hoc infra agetur adcuratius §. 158. seq.

§. 112. Animadverte 4. Si ad adulterium accedit conjugicidium, perinde est, uter complex adulterii cædem patret; nec opus est, ut alter complex pariter conscius sit et complex cædis. Secluso adulterio machinatio secuto effectu fieri debet ex conspiratione utriusque eorum, qui dein matrimonium contrahere volunt. c. 1. de convers. infid. Utroque autem casu

necesse est, ut conjugicidium fiat cum intentione matrimonii contrahendi; quæ itentio facile præsumitur in foro externo, nisi contrariis argumentis elidatur (*a*).

(*a*) Sanchez de Matrim. l. 7. Disp. 78. n. 19.

§. 113. Opinio quorundam Doctorum, qua hoc impedimentum ab iis, qui crimini id affixum ignorant, incurri negant, nihil veræ probabilitatis habere semper visa mihi est. Nam 1. Alia impedimenta matrimonium dirimentia etiam ab ignorantibus incurruntur; quæ est generalis proprietas legis irritantis (*b*). 2. In casu horum criminum matrimonia semplicitur censentur nulla. c. 1. et fin. h. t. Idque communis usus interpretatur de *inhabilitate* sic contrahentium. Omnia enim ejusmodi impedimenta per modum inhabilitatum sumuntur. 3. Hæc crimina matrimonium dirimunt, etsi patrentur ab infidelibus, et mulieribus, in quibus scientia istiusmodi impedimenti nullo modo præsumi potest cit. c. 1. de conv. infidelium. Demum 4. rationes, quibus utuntur ii Doctores, aut falsæ sunt, aut nullius plane roboris e. g. *Pœnæ non incurruntur ab iis, qui pœnam delicto affixam ignorant: hoc impedimentum primario in pœnam est statutum: Leges irritantes per se pro foro interno non obligant.*

(*b*) Conf. L. I. Decr. §. 181. §. 184. n. VI. §. 185. n. II.

TITULUS VIII.

De Conjugio Leprosorum.

TITULUS IX.

De Conjugio Servorum.

TITULUS X.

De Natis ex libero ventre.

ARGUMENTUM.

I. De lepra, aliove vitio superveniente alterutri sponso vel conjugi. §. 114. *II. De servili conditione relate ad matrimonium* §. 116. *III. De statu prolium ex conjugibus disparis conditionis.* §. 117.

§. 114. Ob lepram supervenientem sponsalia de futuro dissolvi possunt. c. 3. de conj. lepros. Hæc decisio per interpretationem extensivam valet de aliis morbis, aut defectibus sponsorum tum iis, qui post sponsalia emergunt, tum iis, qui præcesserunt ignorante parte altera, etsi sponsalia fuerint jurata. c. 25. de Jurej.; si nempe tales sint, qui cogniti absterruissent a sponsalibus ineundis. Qui defectu partis alterius jam cognito, matrimonium promittit, ejus obtentu postea resilire non potest; quod per se liquet. Unde etiam, leprosi *si continere nolunt, et aliquam, quæ sibi nubere velit, invenerint*, ad matrimonium convolare possunt. c. 2.

§. 115. Lepra superveniens matrimonio de præsenti illud non dissolvit, ac nequidem ab

obligatione cohabitandi, ac reddendi debitum regulariter liberat. c. 1. et 2. eod. Idem extenditur ad alias graves infirmitates alterutri conjugi supervenientes. cit. c. 2. ibi. *Sive mulier lepra fuerit percussa, seu alia gravi infirmitate detenta.* Difficultatem videtur facere can. *quod proposuisti.* 18. XXXII. q. 7. ibi: *Quod proposuisti, si mulier infirmitate correpta non valuerit debitum viro reddere, quid ejus faciat jugalis? Bonum esset, si sic permaneret, ut abstinentiæ vacaret. Sed quia hoc magnorum ist, ille, qui se non poterit continere, nubat magis: non tamen subsidii opem subtrahat ab illa.* Natalis Alexander Hist. Eccl. Sec. VII. Art. 3. hoc responsum Gregorii II. ad S. Bonifacium Germaniæ Apostolum explicat de infirmitate et impotentia antecedente matrimonium, at post matrimonium detecta, quæ matrimonium antea contractum irritum reddiderat (*a*).

(*a*) Conf. Ballerin. de Primatu RR. Pontif. c. XV. §. X. n. 41.

§. 116. ***De conjugio Servorum*** ex Jure sacro diciditur I. Matrimonia inter servos et ancillas nullatenus prohibenda esse; quia *in Christo Jesu neque liber, neque servus est a Sacramentis Ecclesiæ removendus* (*b*). II. Ecclesia longo tempore toleravit vel approbavit leges Romanas, per quas matrimonium inter servos sine consensu Domini coire et consistere non potuit. c. fin. XXIX. q. 2. ibi: *Ubi legalis conjunctio fuit, et per voluntatem dominorum.* Postea tamen solo servorum Christianorum consensu etiam invitis Dominis fieri matrimonium declaratum fuit. c. 1. h. t. III. Ob duram ser-

vorum conditionem, quando persona libera contrahit cum persona conditionis servilis, quam ignoravit, matrimonium est nullum, nisi cognita dein servitute facto aut verbo consensum renovet. c. 2. et fin h. t. Et sic dispar conditio quoad statum liberum aut servilem ad impedimenta matrimonium dirimentia refertur. Est hic unicus error *qualitatis* consensum reddens nullum. §. 40. (*c*).

(*b*) Jure Romano inter marem et feminam servilis conditionis non matrimonium, sed contubernium intercedebat. l. 3. C. De incestis nuptiis. Liberi ex tali contubernio suscepti naturales, non legitimi habebantur. Naturalia tamen cognationis, imo et affinitatis jura in servili etiam copulatione agnoscebantur a Romanis. l. 14. §. 2. et 3. D. de Ritu nuptiar. ibi: *Quoniam in contrahendis matrimoniis naturale jus et pudor inspicitur.*

(*c*) Henricus Wagnereck in Commentar. ad c. un. de natis ex lib. ventr. animadvertit; etiam hodie servos originarios, sive mancipia tam duris conditionibus vivere, præsertim in Westphalia, Polonia et Bohemia, ut dubitare liceat de valore matrimonii cum errore aut ignorantia ejusmodi conditionis initi. Etsi enim matrimonia invitis et contradicentibus dominis inita apud Catholicos habeantur pro validis, c. 1. h. t. tamen ibidem deciditur: *Debita et consueta servitia non minus debent propriis dominis exhiberi.* Alii autem passim censent, ob ignoratam istiusmodi conditionem improprie servilem non dirimi matrimonium. Conf. Joann. Kugler de Matr. p. 2. c. 2. §. 2. n. 1109.

§. 117. Si ex conjugibus unus sit liber, alter servus, partus sequitur ventrem. c. un de natis ex lib. ventre, nisi contraria sit loci consuetudo. c. 3. de conjug. Serv. l. 24. D. de statu hominum. Ex cit. c. 3. deduci potest idea *de controversia status*; quæ ad quæstiones præjudiciales refertur. Pontifex ait: *Videtur nobis ra-*

tione temporis, *et favore libertatis*, *pro parte viri securius judicandum.* Ob eundem favorem Jure etiam Romano liber censebatur nasci, qui ex matre aut conceptionis aut partus aut medio tempore libera nascitur. Princ. Inst. de Ingenuis, ibi: *Quia non debet calamitas matris ei nocere*, *qui in ventre est.*

TITULUS XI.

De cognatione Spirituali.

TITULUS XII,

De cognatione Legali.

TITULUS XIII.

De Eo, qui cognovit consanguineam Uxoris suæ, vel Sponsæ.

TITULUS XIV.

De consanguinitate et affinitate.

ARGUMENTUM.

I. Cognationis naturalis idea, et schema §. 118. *II. intra certos gradus impedit nuptias computatione canonica.* §. 119. *III. Expenditur singilatim linea recta.* §. 123. *IV. et obliqua* §. 129. *V. Affinitas ceu impedimentum matrimonii secundum jus novum.* §. 136. *VI. etiam fornicatione contracta.* §. 140. *VII. Jus vetus affinitatis.* §. 141. *VIII. Regulæ pro decidendis casibus dubiis. ibid. IX. quorum præcipui enumerantur.* §. 143. *X. Quasi affinitas, seu impedimentum publicæ honestatis.* §. 147. *XI. Cognatio spiritualis.* §. 148. *XII. Legalis.* §. 150.

§. 118. Cognatio est triplex, carnalis, spiritualis, legalis. Posterior utraque ad imitationem prioris adiuventa est. Cognatio *carnalis* aut

naturalis est propinquitas seu vinculum personarum a se vel a communi stipite descendentium, carnali propagatione contractum. Adnota: I. Propinquitas hæc sita est in communione sanguinis, diciturque consanguinitas quasi *sanguinis unitas*. 2. Singuli quidem ab utroque parente communem sanguinem hauriunt. Si autem plures fratres aut sorores spectantur, vel utrumque parentem habent communem, vel patrem tantum, vel solam matrem. Unde fratres et sorores appellantur *germani*, *consanguinei*, *uterini*. Sic etiam ii, qui remotiores sunt a communi stipite, quam frater et soror, per viros, aut feminas cognati esse possunt. 3. Hæc propinquitas fundamentum est jurium diversorum circa prohibitionem nuptiarum, hæreditates et successiones in feudis et fideicommissis, circa delicta incestus, parricidii, circa testimonium ferendum in judiciis, circa tutelas, quæ proximioribus agnatis deferuntur, circa obligationem præstandi alimenta propinquis (*a*). 4. Propinquitas hæc oritur casu duplici; *primo* siquæ personæ a sese immediate aut mediate descendunt. *Secundo* si non a se, sed a communi quodam stipite immediate vel mediate descendunt. Priore casu cognatio exhibetur per lineam rectam: posteriore, per duas obliquas, quæ in communi stipite concurrunt, seu angulum efficiunt. 5. Tum in recta, tum obliqua linea propinquitas propior aut remotior esse potest. Habet ergo cognatio lineam *rectam* ascendentium et descendentium *obliquam* seu transversam latere junctorum: *stipitem*, a quo in linea recta ordo descendentium inchoatur: vel in quo juncti a latere conveniunt: habet *gradus* propinquorum. Atque hæc exhibentur per schema Tabula I. propositum, seu per *Arborem consanguinitatis* (*b*). 6. In hac

arbore duo expendenda sunt, *primo* ordinata series graduum sine hiatu: *secundo* appellationes, quæ propinquis in certa linea, certoque gradu competunt (*c*). Solent autem gradus in linea obliqua exhiberi *quatuor*, ad quos nimirum prohibitio nuptiarum pertinet. 7. Quia autem II. tota hæc propinquitas, eamque exhibens arbor consanguinitatis in communione sanguinis fundatur; sanguis autem æque in licito ac illicito communicatur coitu: sequitur, ut etiam ad propinquos ex illicito coitu ortos pertineat; ac nullum in consanguinitate ejusque gradibus sit discrimen inter liberos legitime aut illegitime natos. 8. Discrimen tamen fieri solet, utrum duæ personæ ratione sanguinis conjunctæ sint per viros, an per feminas, uti si in stipite vel gradibus intermediis femina contineatur. Priore casu dicuntur *agnati*: ejusdemque nominis et stemmatis sunt: posteriore *cognati* specifice, ut adeo cognatio et genus sit et species. l. 10. §. 2. D. de Grad. §. 1. Inst. de leg. agnat. tut. Atque hæc uno videbantur loco congerenda, ne discentium distraheretur attentio.

(*a*) L. 10. pr. D. de gradib. et affin. ibi: *Jurisconsultus cognatorum gradus, et Affinium nosse debet; quia etc.*

(*b*) Arbor consanguinitatis reipsa est graduum descriptio, vel generalis vel adplicata ad hypothesin certæ genealogiæ. Mentionem de illa facit Justinianus §. ult. J. de gradib. cognationum, ibi: *Sed cum magis veritas oculata fide, quam per aures animis hominum infigatur, ideo necessarium duximus, post narrationem graduum, eos etiam præsenti libro inscribi; quatenus possint et auribus et oculorum inspectione adolescentes perfectissimam graduum doctrinam adipisci.* Eadem arbor inserta est Decreto Gratiani caus. XXXIII. q. 5. Auctore Joanne Andrea JCto Bononiensi, addita expli-

catione ab eodem facta an. 1547. quia vero rami arboris utraque ex trunci parte iidem sunt, eosdemque continent gradus; hinc facta quodammodo fectione arbor dimidia instar vexilli exhibetur.

(*c*) Justinianus §. 7. Inst. de Grad. long. facilius esse ait, *respondere, quoto quisque gradu sit, quam propria cognationis appellatione quemquam denotare.*

§. 119. In computatione graduum distingui oportet *primo* inter *Jus canonicum*, quod observatur in matrimoniis contrahendis, adeoque in delictis incestus: et *Jus civile*, quod spectatur in successionibus, aliisque ad judicia secularia pertinentibus. *Secundo* inter *lineam rectam* ascendentium et descendentium, in qua computatio utroque Jure eadem est: et lineam *obliquam*, in qua gradus aliter computantur Jure canonico, aliter Jure civili. *Regula I. In linea recta Jure utroque tot sunt gradus, quot generationes*, seu quod in idem recidit, *tot gradus, quot personæ una demta.* Titia enim, ejusque filius efficiunt unam generationem, suntque personæ duæ in gradu primo. Nepos adjicit secundam generationem; suntque personæ tres, Titius, filius, nepos in gradu secundo etc. *Regula II.* In linea collaterali Jure canonico fit distinctio inter æqualem et inæqualem. Jure ergo canonico *personæ in linea æquali eo gradu distant inter se, quo gradu alterutra distat a communi stipite*: *in linea inæquali eo gradu distant inter se, quo gradu remotior distat a communi stipite. Regula III.* In linea collaterali Jure civili nulla fit distinctio inter æqualem et inæqualem, sed generatim *eo gradu personæ distant inter se, quot sunt generationes utraque ex parte numeratæ*, sive eo *gradu, quot utraque ex parte sunt personæ demto com-*

muni stipite; qui idcirco in figuris aliquando omitti solet. Uti fig. 3. I. et K Jure canonico distant gradu quinto: Jure civili gradu decimo. Fig. 1. B et D Jure canonico distant gradu secundo: civili autem tertio. Fig. 2. B et G Jure canonico distant gradu quinto: civili distant gradu sexto. Unde tritum est illud: *Per rectum filum concordant utraque jura, per transversalem superant legalia jura.*

§. 120. Prohibitio nuptiarum sive impedimentum consanguinitatis matrimonium dirimens in linea *recta* semper idem fuit, eritque in posterum; cum ex Jure naturali censeatur provenire, quocunque inter se gradu sint ascendentes et descendentes. In linea obliqua olim extendebatur ad gradum septimum inclusive, postea ad quartum inclusive reductum per Concilium Lateran. IV. c. 8. de consang. et affin. ibi: *Quoniam in ulterioribus gradibus jam non potest absque gravi dispendio hujusmodi prohibitio generaliter observari.* De impedimento igitur consanguinitatis matrimonium dirimente hæc est *Regula I. In linea recta matrimonium dirimitur quovis gradu inter ascendentes et descendentes.* Regula II. *In linea obliqua consanguinitas Jure canonico computata matrimonium dirimit usque ad quartum gradum inclusive; nec fit discrimen*, utrum personæ gradu quarto comprehensæ per viros, an feminas cognatæ, aut ex licito vel illicito coitu prognatæ fuerint. §. 118. n. 2. et 7. *Regula III. In linea obliqua si unus contrahentium est extra gradum prohibitum e. g. in quinto; quocunque gradu relate ad communem stipitem sit alter, matrimonium valide contrahitur.* Sic de linea inæquali Gregorius IX. c. 9. de consang. decidit, quod *vir, qui a stipite quarto gradu, et mu-*

lier quæ ex alio latere distat quinto, licite possint matrimonialiter copulari. Addit Pontifex rationem decidendi: Secundum regulam approbatam, qua dicitur: *Quoto gradu remotior differt a stipite, et a quolibet per aliam lineam descendentium ex eodem.* Fig. 3. decisio pertinet ad matrimonium inter virum G, et mulierem K. Sensus regulæ est: Quo gradu (nempe quinto) remotior K. distat a communi stipite; eodem gradu quinto K. distat ab A, C, E, G, per aliam lineam ab eodem stipite descendentibus (*d*).

(*d*) Ex his resolvitur casus Fig. II. quem rarissimum vocat Gobat agens de cognatione naturali. Gabriel (A) homo Hispanus filium Gomesium (C) et filiam Gertrudem (B) genuit; qui filius propagavit genus usque ad quintam generationem (G), ita, ut vivente adhuc ejus sorore Gertrude non solum natus fuerit Gorgonius (G) abnepos Gomesii (et Atnepos Gabrielis) sed ita adoleverit, ut pubes factus postulaverit in uxorem ipsam Gertrudem sororem sui abavi Gomesii, et filiam sui Atavi Gabrielis; potuitne citra dispensationem concedi ipsi? R. fuisse reipsa concessam, testis est Michael Ferro Manrique Quæst. Vicariat. p. 2. q. 39. ex Regula approbata, uti Gregorius IX. ait cit. c. 9. Dicunt nonnulli, inter personas, quarum una immediate est infra communem stipitem, altera remotior, intercedere respectum paternum, sive parentelam, qua instar parentum et liberorum loco haberi debeant. Sed iste respectus plus fictionis, quam veritatis habet, nec tantus est, ut a generali regula per Concilium Lateranense statuta, et a Gregorio IX. cit. c. 9. ipsoque usu approbata recedi debeat. c. 8. de consang. et affin. ibi: *Prohibitio copulæ conjugalis quartum consanguinitatis et affinitatis gradum de cetero non excedat*, de qua re infra §. 155. Memorata Gregorii IX. regula narratur etiam in c. 5. eod. cum hac specie facti, quæ contigit sub Cælestino III. antecessore Innocentii III. sub quo reductio graduum in Concilio Lateran. facta est. Cum ergo prohibitio nuptiarum usque ad septimum gradum

inclusive adhuc vigeret, Legatus Apostolicæ Sedis loco quodam concessit matrimonia in gradu sexto vel septimo contrahi; quæ concessio erat instar dispensationis, seu privilegii contra jus commune; poteratque sumi strictius, si pars utraque contrahentium esset in sexto aut septimo gradu, vel latius, si modo unus contrahentium esset in sexto aut septimo gradu, etsi alter esset in secundo vel tertio. Quia autem privilegia contra jus commune strictæ interpretationis sunt, Cælestinus III. approbavit interpretationem strictiorem, latiorem reprobavit, ita, ut separari debuerint matrimonia contracta inter personas, quarum una quidem sexto vel septimo gradu, altera secundo vel tertio essent conjunctæ.

§. 121. Cognita gradum computatione tam canonica, quam civili satis est, nosse, a multis jam seculis canonicam computationem in contrahendis matrimoniis, atque in foro utroque receptam esse. Quando inducta sit hæc differentia utriusque Juris, nondum liquido exploratum est. S. Ambrosius in Epistola 48. ad Paternum usus est computatione civili, dum fratres patrueles ponit in gradu quarto: avunculum et neptem ex sorore in gradu tertio. Prioris casus exemplum est Fig. 4. in D et E. posterioris Fig. 1. in B et D. Quorundam Patrum mentem dubiam reddit varia notio stipitis. Nam S. Isidorus can. *Series* 1. XXXV. q. 5. gradus collateralium ita computat, ut fratrem et sororem sumat pro stipite, seu trunco: nepotem et neptem (F. 3.) C et D collocet in primo gradu: pronepotem et proneptem E et F. in secundo: abnepotem et abneptem G et H. in tertio: atnepotem et atneptem I et K in quarto gradu. Ex his patet tamen: quod gradus ex uno tantum latere numerarit Isidorus, quemadmodum canonica regula etiam nunc observat.

S. Gregorius M. in Epist. ad Augustinum Anglorum Episcopum data, duorum fratrum liberos in gradu secundo collocat, et a secunda generatione in nuptiis penitus abstinere vult Anglos, quantumvis neophytos. Unde Alexander II. in can. *ad Sedem* 2. §. 5. XXXV. q. 5. infert, Gregorium canonica graduum computatione usum fuisse. Sed dicunt: Si Gregorius duos fratres, aut fratrem et sororem pro trunco et stipite, accepit, uti Isidorus; tum eorum liberi secundum Jus civile, quo generationes seu personæ numerantur ex utraque parte, erunt in gradu secundo. R. Isidorus duos fratres, aut fratrem et sororem sumens pro stipite, gradus numeravit ex una parte tantum: nec constat, quod ad eam stipitis significationem simul adhibita fuerit ratio civilis personas numerandi ex utraque parte. Certe in Jure civili fratres non pro stipite sumuntur, sed ponuntur in gradu secundo. §. 2. Inst de gradib. cognationum. Ex regula Juris civilis *semper generata persona gradum adjicit.* §. 7. Inst. de nuptiis. Et fratris sororisque nepos neptisque eodem Jure censentur in gradu quarto. §. 4. Inst. eod. Ergo fingi nequit, Gregorium M., qui Juris civilis haud sane imperitus erat, per secundum gradum fratris sororisque nepotem, neptemque intellexisse (*e*).

(*e*) Anglis principio conversionis Gregorius interdicto gradu secundo matrimonia concessit in tertio et quarto gradu. Sed hanc indulgentiam noluit extendi ad alias provincias, neque ad ipsos Anglos pro sequentibus temporibus, *postquam firma radice in fide fuerint solidati.* Can. *Quædam lex* 20. XXXV. q. 2. ubi fit mentio de Epistola Felicis Messanensis Episcopi ad Gregorium, et responso Gregorii ad Felicem. Id Responsum tanqam supposititium impugnant nonnulli; ac Be-

nardus in Canones Gratiani, agens de Epistolis Gregorii in illa spurias Isidori mertes subodorari sibi videtur. Atqui illud responsum recenset Ecgbertus Eboracensis in Excerptis c. 131. Concil. Edit. Mansi Tom. XII. col. 425. qui, ut habet auctor Dictionarii Historici edit. 1782. obiit anno 765. id est, integro ante Isidorum seculo.

§. 122. Quo fundamento et jure nitatur prohibitio nuptiarum pro quovis gradu, difficilior est disputatio, quam utilior. Usum tamen habet binis maxime casibus. Nam *primo* dispensatio locum non habet in gradu, qui jure naturali, aut divino, quod etiam nunc, emortua veteri lege viget, prohibitus est. *Secundo* si infideles conjugati convertuntur ad fidem, separandi sunt pro casu, quo in gradibus Jure naturali et divino vetitis contraxerant: non item, si contra Jus Ecclesiasticum inierant nuptias. Protestantes nonnulli, atque in his Carpzovius de usu arboris consanguinitatis §. XXIV. gradus Levit. C. XVIII. et XX. vetitos ad legem divinam moralem, quæ etiam nunc obligat, pertinere censent. De hac quæstione decidendum est: I. Ecclesia dispensare potest in *nonnullis* impedimentis in Levitico expressis. Concil. Trid. Sess. XXIV. can. 3. de Sacr. Matr. Inferes: Non ergo omnia impedimenta, quæ in Levitico exprimuntur, sunt juris náturalis divini. II. Si infideles in secundo, tertio vel ulteriori gradu conjuncti convertuntur ad fidem, post conversionem *libere possunt et licite remanere conjuncti : cum per Sacramentum Baptismi non solvantur conjugia, sed crimina dimittantur.* c. 8. de divort. Hæc sine dubio de secundo, tertio et ulteriore gradu *collaterali* intelligenda sunt. Neque enim facile reperiri poterant infideles, qui in linea

recta matrimonia contrahere soliti sunt. De primo gradu *collaterali*, seu de matrimonio inter fratrem et sororem, nihil decidit Pontifex; neque etiam ea de re interrogatus fuerat. Unde ex hac Decretali de eo gradu nihil concludi potest. Recte tamen concluditur, gradum secundum, tertium, et ulteriorem in linea collaterali nullo Jure divino interdictum esse. Hæ generales sunt decisiones: sequitur, ut gradus præcipui singilatim examinentur.

§. 123. Designatio in schemate consanguinitatis, et appellationes referuntur ad Titium vel Titiam, quem alii vocant *Protheum* vel *hominem hypotheticum*, quia in quavis hypothesi vel singulari casu ea persona, de cujus genealogia et cognatione quæritur, in loco Titii vel Titiæ collocanda est, ac quivis, exempli causa, se ipsum collocare in Titii cellula, et cognatos suos tum in recta, tum obliqua linea inquirere potest. Computatio graduum in linea recta exhibetur unica relate ad Titium per numeros Romanos; quia in recta linea Jus utrumque consentit: in transversa linea collateralium gradus relate ad eundem Titium secundum Jus canonicum indicantur in superiore parte cellulæ per notas Romanas; in inferiore secundum Jus civile per figuras arabicas.

§. 124. Ascendentes Titii in linea recta in schemate exhibentur ad Abavum: descendentes usque ad abneptem Titii. Post abavum speciale nomen habent atavus et atavia: dein Tritavus et Tritavia. Similiter in descendentibus post abnepotem sequitur atnepos, dein Trinepos. Ulteriores ascendentes generatim vocantur *Majores*: inferiores descendentes vero *Posteriores*.

§. 125. In primo ascendentium gradu consistunt personæ duæ, pater et mater Titii. In secundo gradu personæ quatuor, avus paternus et avia paterna, dein avus maternus et avia materna. In tertio gradu personæ octo, quia singulæ personæ priores suum habuerunt et patrem et matrem. In quarto gradu personæ sexdecim; a quarum singulis ad Titium recta linea duci potest.

§. 126. Hæ omnes personæ relate ad Titium *Parentes* vocantur. l. 10. §. 7. D. de gradib. ibi: *Parentes usque ad Tritavum apud Romanos proprio vocabulo nominantur: Ulteriores, qui non habent speciale nomen, Majores.* l. 51. D. de V. S. ibi: *Appellatione Parentis non tantum pater, sed etiam avus et proavus, et deinceps omnes superiores continentur, sed et mater et avia, et proavia.* adde l. 5. §. 2. D. de agnoscendis et alend. liberis vel parent. Imo non solum parentis, sed etiam *Patris* vocabulo avus et proavus significantur. l. 201: D. de V. S. Porro si parentum nomine etiam remotiores in linea recta ascendentes intelliguntur: sequitur, ut nomine *Liberorum* pariter intelligi debeant non tantum proxime geniti, sed etiam inferiores l. 220. D. eod. ibi: *Liberorum appellatione nepotes et pronepotes, ceterique, qui ex his descendunt, continentur.* Adde l. 148. ibi: *Non est sine liberis, cui vel unus filius, unave filia est.* Vicissim de appellatione *filii* deciditur *primo* l. 84. ib. *Filii appellatione omnes liberos intelligimus. Secundo* l. 201. ibi: *Justa interpretatione recipiendum est, ut appellatione filii, sicuti filiamfamilias contineri sæpe respondimus; ita et nepos videatur comprehendi.*

§. 127. In linea recta si cujusdam Titii genealogia inquiritur, vel ab eo per continuos gradus ad Parentes et Majores ascendi potest quasi analytice: vel a quodam noto stipite usque ad Titium Synthetice potest descendi usque ad datum Titium. Priore methodo usus est S. Lucas c. III. a Christo per Joseph, cujus filius *putabatur*, ut Evangelista ait, ascendens usque ad Adamum, imo usque ad Deum, Conditorem Adami: alteram rationem tenuit S. Matthæus C. I. ab Abraham descendens usque ad Christum. *Stipitis* denominatio proprie pertinet ad eum, qui communis parens est junctorum ex latere, sive in quo duæ lineæ transversæ concurrunt. Pro stipite illustrium familiarum sumitur aliquando, qui primo celebritatem, nobilitatem, vel principatum est adeptus. Stipes communis omnium hominum est Adamus. *Deus enim fecit ex uno omne genus hominum inhabitare super universam faciem terræ*. Act. XVII. 26. Eva non genita ex Adamo, sed ex ejus costa formata fuit. Abstrahendo ab hypothesi stipes est limes non actualis, sed *possibilis*, qui pro arbitrio in linea ascendentium assumi potest.

§. 128. Matrimonia in linea recta, quoad *primum* gradum jure naturali, quoad *alios gradus in infinitum* jure saltem positivo repugnare et irrita esse, censent omnes (*f*). Utrum Jus naturæ remotiores etiam gradus excludat, disputant. De qua re egi in Jur. Nat. Sociali §. 179. pag. 367. ubi animadversionem addidi de libidine et stulta excusatione filiarum Lot. Genes. XIX. 31. Lex Mosaica primo generatim vetat, nequis ad proximam sanguinis sui accedat, Levit. XVIII. 6. Deinde in linea recta prohibet nu-

ptias inter patrem et filiam, inter matrem et filium, ib. 7. Inter avum et neptem, proindeque inter aviam et nepotem, v. 10. Hæc animadvertenda erant de linea recta sequitur obliqua.

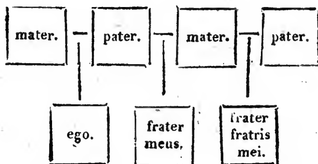
(*f*) Verba Concilii Lat. c. 8. de consang. ut prohibitio nuptiarum quartum consanguinitatis gradum non excedat, minime ad rectam, sed transversam duntaxat lineam referri possunt; uti manifestum est ex subjecta ratione: *Quoniam in ulterioribus jam non potest absque gravi dispendio hujusmodi prohibitio generaliter observari.* In linea recta ea prohibitio ultra quartum gradum non tantum absque omni dispendio facillime potest, sed ob brevem hominum vitam debet fere semper observari.

§. 129. In linea obliqua primi sunt fratres et sorores. Omnis cognatio collateralium in gradibus ulterioribus a fratribus, vel a sororibus, vel a fratre et sorore incipit. Ob quam fortassis causam quidam Veteres pro stipite sumserunt binos fratres, aut binas sorores, aut fratrem et sororem. Sed uti ipsi fratres, et sorores inter se cognationem non habent, nisi ratione communis parentis, a quo tanquam stipite uterque sanguinem haurit; sic neque descendentes e fratribus et sororibus inter se cognati sunt, nisi ratione ejusdem communis stipitis, ex quo tanquam provenientes rami communem hauriunt succum. Ex eadem ratione Jus Canonicum fratres, et sorores collocat in *primo gradu.* Neque enim inter se sanguine junguntur, neque inter se distant, nisi quatenus junguntur in stipite, vel distant a stipite. Relate autem ad stipitem sunt in gradu primo. Ergo eodem inter se gradu censendi sunt.

§. 130. Jure civili bini fratres, aut binæ sorores, sive frater, et soror ponuntur *in se-*

cundo gradu; quia hereditates aut pro numero personarum dividuntur, aut ab una ad aliam personam devolvuntur. Inferes: 1. Jure civili non datur in linea obliqua gradus *primus*. 2. Nec in linea obliqua æquali gradus *impar*. Si enim bini fratres sunt in secundo gradu, liberi utriusque erunt in quarto: nepotes utriusque in sexto, et ita deinceps.

§. 131. Fratres et sorores, aut Germani sunt, aut consanguinei, aut uterini. §. 118. n. 2. Unde explicatum habet casus l. 10. §. 13. D. de gradib. ibi: *Evenire solet in his, qui diversis parentibus nati sunt, ut, qui meo fratri frater sit, meus cognatus non sit. Pone me fratrem habere ex eodem tantum patre: illum habere ex eadem matre: illi inter se fratres sunt. Mihi alter cognatus non est.* Schema est hujusmodi.

§. 132. De conjugio inter fratrem et sororem S. Augustinus docet can. unic. XXXV. q. 1. illud concessum fuisse, *quando nisi fratres et sorores ex duobus illis primis* (Adamo, et Eva), *nulli homines erant.* Postmodum fuisse prohibitum. *Fieri ergo debuit, quando potuit, ut existente copia inde ducerentur uxo-*

res, quæ non erant jam sorores: et non solum istud ut fieret, nulla necessitas esset; verum etiam si fieret, nefas esset. Hinc vetita ab ipso Deo matrimonia inter fratrem et sororem in lege Moysis fuerunt Levit. XVIII. 1. etsi soror consanguinea tantum, vel uterina esset. Ibid. et XX. 17. Deut XXVII. 22. Jure humano tum Ecclesiastico tum civili talia matrimonia gravissime prohibita esse atque irrita dubium non est. De jure naturali disserui in Institutionibus ejusdem loco supra cit.

§. 133. Liberi proximi fratrum et sororum Jure Canonico consistunt in secundo, civili in quarto gradu, et nati quidem ex binis fratribus *patrueles*: ex binis sororibus *Consobrini*, quasi Consororini, ex fratre et sorore *Amitini* appellantur. §. 4. I. de Grad. Sed nomen Consobrinorum ad quosvis fratrum et sororum proximos liberos communiter adhibetur. Nuptias Consobrinorum prohibuerat Theodosius M. (*g*). Ejus filii, Honorius et Arcadius, eas concesserunt l. 19. C. de Nuptiis. Justinianus item aperte eas concessit. §. 4. Inst. de Nuptiis. Sed concessio Justiniani iterum improbata est, uti testatur Vinnius in notis ad cit. §. 4. I. de Nuptiis; patetque ex eo, quod Gregorius M. eas ne Anglis quidem Neophytis concesserit. can. 2. §. 5. XXXV. q. 5. ibi: ***Experimento didicimus, ex tali conjugio sobolem non posse succrescere.***

(*g*) Conf. Jac. Gothofredus in Comment. ad l. 3. Tit. 10. Cod. Theod. ***Si nuptiæ ex Rescripto petantur.***

§. 134. Post liberos fratrum et sorores sequuntur eorum nepotes ac pronepotes etc. Isto-

rum schema exhibet, Fig. 3. ubi comparatio fieri potest 1. inter A et B, duos fratres, vel duas sorores, vel fratrem et sororem: ab his enim omnis cognatio collateralium incipit. 2. Inter A, et descendentes ex fratre aut sorore B. 3. Inter ipsos descendentes ex A et B. Si A et B ponuntur bini fratres, eorumque descendentes usque ad I. et K pariter fratres; erunt I et K *agnati*: secus cognati, si in superioribus reperitur aliqua femina. Jura cognationis generatim sumtæ sunt *naturalia*: agnationis *civilia*, quoad familiam, nomen et stemma, feuda etc. Si A. comparatur cum descendentibus ex B, et B cum descendentibus ex A, tunc A et B assumunt diversa nomina. A est frater relate ad B: patruus relate ad D: patruus magnus relate ad F: propatrus relate ad H: abpatruus relate ad K. Similiter disseri potest de amita, avunculo, matertera, si hæc Fig. 3. comparetur cum arbore consanguinitatis.

§. 135. Hactenus de linea collaterali æquali dictum est: lineæ inæqualis schema exhibet Fig. 1. ubi B et D. Jure canonico sunt in gradu secundo: civili in tertio. Est autem B relate ad D. patruus, amita, avunculus aut matertera. Lex Mosaica prohibet ducere Amitam et materteram Levit. XVIII. 12. 13. S. Ambrosius in Epist. ad Paternum ex paritate rationis et gradus id extendit ad patruum et avunculum. Alii id prorogant ad amitam magnam, materteram magnam etc. Jus civile l. 53. D. de R. N. generatim statuit: *Nuptiæ consistere non possunt inter eas personas, quæ in numero parentum, liberorumve sunt, sive proximi sive ulterioris gradus sint, usque ad infinitum.* Secundum hanc regulam Juris civilis in linea colla-

terali non solus gradus, sed præterea respectus parentalis spectari deberet, idque Protestantes passim defendunt; et *Parentelam* censent, quando una persona stipiti proxima est, altera remotior, ceu in Fig. 1. B relate ad D. in Fig. 2. B. relate ad G (*h*). At enim Jus canonicum cum Doctoribus Catholicis in collateralibus solius gradus rationem habet. Erubescimus enim in hac re sine Canone loqui. Jus civile etiam matrimonium inter pupillam, et tutorem, curatoremque, qui eidem patris loco habetur, interdicit tot. tit. C. de interdicto matrim. inter pupillam. Id quod generali fere consuetudine Germaniæ abolitum est teste Carpzovio de usu arb. cons. §. XXVII. Respectus ille parentalis minuitur pro numero propaginum, et paulatim fictitius evadit. Dein necesse non est, ut de raro contingentibus exceptio et lex specialis fiat. Conf. §. 120. in not.

(*h*) In Jure canonico vox *Parentela* non ita stricte sumitur, sed latius pro quavis cognatione. can. 2. §. 3. XXXV. q. 5. et can. *Parentelæ*. 4. ead.

§. 136. Post consanguinitatem spectanda est *Affinitas*, seu propinquitas personarum ex carnali copula proveniens, carens omni parentela. Est ergo I. *Propinquitas personarum*, quæ se exerit per jura inter affines, nempe inter virum, et consanguineos mulieris, quam cognovit, et inter mulierem et consanguineos viri, a quo cognita est. Talis propinquitas caret omni parentela, id est, concipi potest, etsi affines in gradu prohibito cognati non sint (*i*). Non enim per affinitatem communicatur idem sanguis; sed quando vir et mulier una caro fiunt, alter ad fines alterius cognationis acce-

dit, nempe vir ad cognationem mulieris, et mulier ad cognationem viri. II. *Affinitas oritur ex carnali copula*, nempe perfecta, per se apta ad generandam prolem; non ergo provenit ex sponsalibus de futuro, aut de præsenti, quamdiu per carnis copulam consummata non sunt. At quemadmodum carnalis copula tum in legitimo matrimonio contigere potest, tum extra illud e. g. in fornicatione: sic affinitas tum ex copula licita, tum illicita oritur; nec discrimen est nisi in gradu, ad quem affinitas utrinque orta extenditur. Hinc de *viro et muliere*, non de *marito* et *uxore* affinitatis notio agit.

(*i*) Parentela pro cognatione generatim, saltem intra gradum consanguinitatis prohibitum hic sumitur. Conf. notam §. præc. de *quasi affinitate* agetur infra. Quod de perfecta carnis copula dixi, id ex communi Auctorum sententia addidi. Nam Jacobus Cujacius in c. 5. de Spons. et c. 7. De eo, qui cognovit. Affinitatem oriri putat, si quoquo modo extra ordinem effusa vi libidinis puella attentetur.

§. 137. Considerandæ jam sunt *personæ*, inter quas affinitas provenit ex conjunctione viri et mulieris: dein *linea*, et *gradus* affinitatis. I. Vir et mulier per carnalem copulam fiunt una caro, et ob id sunt *principium affinitatis*, non affines inter se. Hinc cum affinitas intra certos gradus matrimonia dirimat, potest sane vir solutus ducere mulierem solutam, quam ante matrimonium carnaliter cognovit. II. Hæc affinitas intercedit inter virum et consanguineos seu cognationem mulieris, et inter mulierem et cognationem viri. III. Ipsi consanguinei viri et mulieris non propterea fiunt affines; quia deest fundamentum, nempe illa carnis copula, ex qua inter priores affinitas oritur.

§. 138. IV. Uti et vir et mulier habet, aut habere potest consanguineos in linea recta ascendente, et descendente e. g. ex priore quodam matrimonio, ac in linea collaterali: sic vir fit affinis consanguineis mulieris in linea recta ascendente vel descendente, et in linea collaterali; et mulier fit affinis consanguineis viri in linea recta ascendente vel descendente, et in linea collaterali. V. *Gradus* affinitatis proprii non sunt, sed sumuntur ex consanguinitate, ut eodem modo utrinque computentur: nempe vir fit affinis consanguineis mulieris in eo gradu, in quo sunt consanguinei mulieris; et mulier fit affinis consanguineis viri in eo gradu, in quo sunt consanguinei ipsius viri. Quapropter ad inveniendos præeise gradus opus non est arbore affinitatis; sed concipiatur mulier eodem collocata loco, quo hæret vir: et vir eodem collocatus loco, quo hæret mulier; ac tum gradus consanguinitatis relate ad virum denotabunt gradum affinitatis relate ad mulierem: et gradus consanguinitatis relate ad mulierem denotabunt gradum affinitatis relate ad virum (*k*). Schema affinitatis tum propter varias appellationes ex ea ortas, tum ad figuras casuum variorum oculis subjiciendas speciatim exhiberi solet. Vid. Tab. II.

(*k*) Hinc l. 4. §. 5. D. de gradib. et affin. dicitur: *Gradus affinitati nulli sunt* et l. 10. pr. eod. *Jurisconsultus cognatorum gradus et affinium nosse debet.* Nulli sunt gradus; quia in affinitate nullæ sunt generationes: noscendi tamen sunt affinium gradus ex cognatione. Dum enim vir et mulier fiunt una caro, uterque propius accedit ad cognatos alterius propiores, quam ad remotiores. Est affinitas ergo propinquitas ejusdem ordinis seu lineæ, et ejusdem gradus, cujus est cognatio.

§. 139. Affinitas orta ex matrimonio consummato extenditur Jure novo ad gradus quatuor, ita, ut maritus defuncta uxore non possit ullam ducere feminam, quæ priori uxori in 1. 2. 3. vel 4. gradu consanguinitatis conjuncta est: et uxor defuncto marito non possit ulli viro nubere, qui priori marito in 1. 2. 3. vel 4. consanguinitatis conjunctus est. Ex copula fornicaria proveniens affinitas duos tantum complectitur gradus, uti mox dicam. Quocunque autem modo, licito vel illicito, impedimentum affinitatis matrimonium dirimens inducatur, ejus proprietatis sunt; I. ut sit statutum per modum inhabilitatis, consequenter etiam afficiat ignorantes: II. non admittat Epikiam: III. sit perpetuum, ac duret etiam defuncta altera parte, quacum copula carnalis intercessit: IV. denique ut sit reciprocum, quemadmodum ipsa affinitas reciproca est inter virum, et consanguineas uxoris, inter has et virum (*l*).

(*l*) Est hæc prohibitio Juris positivi Ecclesiastici. Jure natrali, etsi valde indecoræ sint nuptiæ inter affines primi gradus in linea recta, ceu inter novercam et privignum; non tamen videntur plane repugnare naturali legi; quia ejusmodi personæ rationem parentum ac liberorum reipsa non habent sine fictione quadam. S. Paulus I. Cor V. utique affirmat, incestum, quo privignus novercam sibi jungere tentavit, nec inter gentes reperiri: quia talis conjunctio ethnicis quoque Romanorum legibus damnabatur; uti ostendit Heineccius ad Pandectas l. 32. Tit. 2. de Ritu Nupt. Sed non omne, quod ab Ethnicis hoc in genere observatum fuit, stricte ad leges naturales referri potest; cum iidem *Decori* quoque rationem habuerint. Conf. Jus Nat. Soc. §. 179. Lex Mosaica proibet commercium carnale privigni cum noverca Lev. XVIII 8. item XX. 11. Deut. XXVII. 20. Vitrici cum privigna, item cum privigni vel privignæ filia. Lev. XVIII. 17. Generi cum socru

Lev. XX. 14. Deut. XXVII. 23. Soceri cum nuru Lev. XVIII. 15. Leviri cum uxore fratris. ibid.: 6. Exceptio hoc casu habetur. Deut. XXV. 5. seq. Matth. XXII. 24. Nepotis ex fratre cum uxore patrui. Levit. XVIII. 14. Uti autem carnale commercium inter novercam et privignum lege veteri prohibitum erat; sic maxime culpandus habebatur concubitus cum secundaria conjuge parentis. Exemplum de Ruben et Bala extat Genes. XXXV. 22. et XLIX. 4. Hæc propria erant hujus loci: evadent autem magis perspicua explicatis affinium appellationibus.

§. 140. Ad affinitatem ex illicito concubitu ortam referri etiam debet Titulus 13. hujus libri; *De eo, qui cognovit consanguineam uxoris suæ vel sponsæ.* qui titulus ob paritatem rationis ex principiis de affinitate intelligi etiam debet *de ea, quæ cognovit consanguineum mariti sui, vel sponsi.* De hac affinitate ex illicito concubitu orta decidendum est: I. Ea extenditur ad duos primos gradus, non ultra. Concil. Trid. Sess. XXIV. c. 4. de ref. matr. Si Cajus et Berta fornicati sunt, inire inter se quidam matrimonium possunt; sed Cajus non potest ducere feminam, quæ in primo vel secundo gradu consanguinea est Bertæ: nec Berta alteri viro nubere potest, qui in primo vel secundo gradu consanguineus est Caji. II. Qui post sponsalia de futuro cognoscit consanguineam sponsæ in primo vel secundo gradu, contrahit affinitatem cum sponsa, quæ executioni priorum sponsalium, ac matrimonio valide contrahendo obstat. c. 8. et 9. cit. tit. Hinc affinitas dicitur *retro agere.* III. Si post contractum jam inter sponsos matrimonium talis affinitas ex fornicatione præcedente proveniens objicitur, adcuratissima ejus probatio requiritur, ut matrimonium declaretur nullum. c. 3. et 5. eod. IV. Si maritus flagitium committit cum consanguinea uxoris in

primo vel secundo gradu; vel uxor cum consanguineo mariti in gradu primo vel secundo: dici quidem potest, eos fieri affines ex incestuosa et adulterina copula; matrimonium tamen præcedens non rumpitur. c. 6. et 9. eod. Eum tamen effectum habet talis copula, ut pars incestuosa non possit petere debitum conjugale, reddere tame innocenti teneatur. c. 1. eod. V. Si crimen innotesceret parti innocenti, ea sufficientem causam haberet abstinendi a consortio nocentis: quod SS. Canones suadent, non tamen sub obligatione præcipiunt. c. 10. et 11. eod. (*m*).

(*m*) Multi docent, a pœna non petendi debitum excusar ignorantiam non solum facti, sed etiam juris. Canonem, qui huic sententiæ expresse faveret, non memini me legere. Animadverte præterea, me nominasse primum et secundum gradum consanguineorum mariti vel uxoris, quibuscum incestus committitur. Sicut enim impedimentum non contrahendi cum affine ex copula illicita ortum non excedit primum et secundum gradum; ita etiam hæc pœna non petendi debitum a conjuge affine: incestum tam præter adulterium committeret uxor vel maritus, qui alterius consanguineam in tertio vel quarto gradu carnaliter cognosceret.

§. 141. Actum est de jure novo affinitatis matrimonium dirimentis. Olim prohibitiones extabant *de conjugio in secundo et tertio affinitatis genere minime contrahendo*, et *de sobole suscepta ex secundis nuptiis cognationi viri non copulanda prioris* Can. 1. seq. XXXV. q. 10. Hæc abolita sunt in Concilio Lat. IV. sub. Innocentio III. uti patet ex c. 8. de cons. et affin. necessario tamen intelligi debent ad stabiliendas certas regulas de novo affinitatis jure, et decidendos casus dubios, qui emergunt magno numero. Secundum ac ter-

tium affinitatis genus exhibetur in Schemate affinitatis Fig. 1. Sempronius A per nuptias filii sui B cum Caja C, hanc attingit primo affinitatis genere. Mortuo B, dum Caja vidua conjungitur cum Titio D, Sempronius eidem D fit affinis in secundo genere, ac post mortem Cajæ Titio D matrimonium ineunte ac consummante cum uxore E, huic affinis fit in tertio genere. Hinc vulgata erat apud Veteres regula: 1. Tot sunt affinitatis genera, quot matrimonia eundem affinem attingunt. Fig. 2. exhibet casum *de sobole ex secundis nuptiis suscepta cognationi viri (vel mulieris) non copulanda prioris.* Sit cognatio A, B, C. nempe A pater, B filius junior, C filius senior, qui conjungitur cum uxore D. Hanc mortuo marito C in matrimonium ducit vir E, et ex ea suscipit sobolem F. Jure veteri soboles F ex secundis suscepta nuptiis non poterat matrimonio jungi cum B fratre, adeoque cognato viri prioris: jure novo potest. Tres igitur regulæ Jure novo statui possunt, quæ olim generatim non obtinebant. I. Per carnalem copulam solus vir, et sola mulier accedunt alter ad alterius cognationem: non autem eorum consanguinei ad eandem una accedunt. Mulier D per copulam cum C accessit ad cognationem A et B ejus soboles F. ad cognationem A et B non accessit. II. Quæ personæ copulam nunquam habuerunt, certe affinesnon sunt; deest enim fundamentum affinitatis. Sic in eodem exemplo concipi potest, nec virum B, nec sobolem femineam F unquam exercuisse carnis copulam. III. Affinitas, quæ concipi non potest, nisi plura ponantur matrimonia, nulla est hodierno jure. Soboles F affinis dici non potest nisi ponatur primo matrimonium inter D. et C, dein matrimonium inter D et E. In priore exemplo concipi non potest affinitas inter A et E, nisi primo ponatur matrimonium inter B et C, dein

matrimonium inter C et D, demum matrimonium inter D E. Unde per tria matrimonia tertium emergit affinitatis genus inter A et E.

§. 142. Ut *appellationes* ex affinitate provenientes recte arripiantur, sciendum: 1. Lineæ transversæ inter duas personas, e. g. Cajum et Cajam, aut curvæ alteram cum altera connectentes denotant earum conjunctionem carnalem. 2. Lineæ ab una ad aliam deorsum ductæ significant descensum carnalem unius ex alia, uti in arbore consanguinitatis. 3. Uti pro gradu affinitatis investigando mulier in loco viri, vir in loco mulieris collocari debet §. 138. n. V.: sic idem debet fieri pro appellationibus recte capiendis. His prænotatis, si Caja ponatur in eadem cellula, in qua est Cajus; et Cajus in eadem, in qua est Caja, proveniunt sequentes appellationes:

I. *Pro linea recta ascendentium* Caja patrem et matrem Caji appellat *Socerum* et *Socrum*: Avum et Aviam Caji appellat *Prosocerum* et *Prosocrum*. Ipsa autem a patre et matre Caji appellatur *Nurus*: ab Avo et Avia Caji *Pronurus*. Similiter Cajus patrem et matrem Cajæ appellat *Socerum* et *Socrum*: Avum et Aviam Cajæ appellat *Prosocerum et Prosocrum*. Ipse autem a patre et matre Cajæ appellatur *Gener*: ab Avo et Avia Cajæ *Progener*. l. 4. §. 6. D. de gradib. et affin. (*n*).

II. *Pro linea recta descendentium*. Filius et filia Caji, ex priore matrimonio nati, respectu Cajæ sunt *Privignus* et *Privigna*: et Caja relate ad eos *Noverca*. Similiter filius et filia Cajæ, ex priore matrimonio nati, relate ad Cajum sunt *Privignus* et *Privigna*: et Cajus relate ad ipsos *Vitricus*. Sic idem dicendum est de *Proprivigno* et *Proprivigna*. l. 4. §. 4. D. de gradib.

III. *Pro linea obliqua collateralium.* Frater mariti appellatur *Levir*; soror mariti *Glos.* Idem passim usurpatur de fratre et sorore uxoris. Quemadmodum vero Caji mariti frater et soror Cajum appellant fratrem; sic uxorem fratris Caji vocant *Fratriam*, utpote quæ cum Cajo una caro effecta est: et quemadmodum frater et soror Cajæ Cajam appellant sororem, sic ejus maritum vocant *Sororium.* Duorum fratrum uxores *Ianitrices* dicuntur (cit. l. 4. §. 6.), et duarum sororum mariti *Congeneri.*

(*n*) Hae appellationes traducuntur etiam ad casum sponsalium. l. 6. §. 1. de Gradib. ibi: *Generi et nurus appellatione sponsus quoque et sponsa continetur: item soceri et socrus appellatione sponsorum parentes contineri videntur.* Ceterum loco nominis Prosocer et Prosocrus simpliciter adhibetur vox *Socer* et *Socrus*, et loco Pronurus vox *Nurus.* l. 14. §. 4. D. de R. N. et l. 6. pr. D. de Grad.

§. 143. Resolutio casuum dubiorum, in quibus obstare matrimonio contrahendo videtur affinitas, etsi non obstet revera, pendet ex dictis, et maxime ex regulis §. 141. constitutis. Sint F. 3. ex familia A duo Fratres B et C.; et ex familia D duæ sorores E et F.; aut ponantur ex una cognatione frater et soror, ex alia itidem frater et soror. Dico: Si nulla consanguinitas obstat, singuli fratres unius familiæ ducere possunt singulas sorores alterius, adeoque valet matrimonium inter B et E, inter C et F. Dum enim B jungitur cum E, B accedit ad cognationem D; sed consanguinei ipsius B non accedunt ad cognationem D: et cognatio D per matrimonium inter B et E accedit ad B; sed non accedit ad consanguineos ipsius B. §. 141. Reg. I. et II. Per has nuptias bini fratres evadunt *Congeneri*, et binæ

sorores *Janitrices*. Inferes: Bini fratres unius familiæ ducere possunt duas consobrinas alterius. ceu F. 4. inter C et G, et inter B et H. Græci quidam aliter olim senserunt (*o*).

(*o*) Conf. Cl. Zech de Imped, diriment. §. 330. Positis enim nuptiis inter C. et G, ajebant Græci, alias nuptias inter B et H esse proibitas; cum istæ personæ sint in gradu sexto, qui inter proibitos olim fuerat. Nam secundum computum Juris civilis duæ consobrinæ G, et H sunt in gradu quarto; duo fratres B et C. in gradu secundo; unde ex utrisque conflatur gradus sextus. Sed totum hoc abhorret a latina, receptaque apud nos regula, nec usum habet, nisi ad intelligendos veteres Scriptores.

§. 144. *Duo Comprivigni possunt inter se matrimonium contrahere* F. 5. sit pater viduus A, ejus filius C.; et ex alia familia mater vidua B, ejus filia D. Erunt C. et D. Comprivigni, qui valide contrahent inter se. Decisio etiam sic exprimi potest: *Pater et filius ducere possunt matrem et filiam alterius cognationis* item *pater sponsi ducere potest. matrem sponsæ*. Id aperte decisum est c. *quod super*. 5. de cons. et affinit, (*p*). Unde etiam fieri potest, ut F. 6. pater A ducat filiam D viduæ B; et patris filius C viduam B matrem filiæ D. Hoc casu per nuptias inter A et D, mulier D fit noverca filii C: qui si dein ducat viduam B, dicet, se ducere matrem suæ novercæ. Si A et B ponantur duæ viduæ; earum filii C et D, dico: *Ex duabus viduis potest altera alterius filio ex priore matrimonio nubere*. Ac tum si B pariat filium ex C; A dicet: Hic filius, ex secundis nuptiis mulieris B. susceptus, est filius filii mei, et frater mariti mei. Nam ille filius, ex secundis nuptiis susceptus, est filius.

filii C, et frater mariti D; cum uterque habeat communem matrem B.

(p) Non tantum fieri potest, ut pater et filius ducat matrem et filiam; sed etiam, et pater et bini filii ducant matrem et duas filias singuli singulas diversarum cognationum. Casus exhibetur F. 3. et recensetur a Gobat de affinitate his verbis: „ Quinctio perhonestæ inter suos familiæ, facultatumque, extinguitur uxor; secundum cujus exequias adjecit animum ad honestam viduam, matrem duarum filiarum jam nubilium, parens ipse etiam duorum filiorum vix dum pubertatem egressorum. Ut vero omnes facultates illius viduæ non habentis filios transferret in domum suam, ita gnaviter rem egit, ut conciliaverit matrimonium inter suos filios, filiasque illius viduæ, quam et sibi desponsavit; adeoque uno eodemque die duxit ipse matrem, uterque filius ejus suasu utramque filiam. „

§. 145. *Viduus, qui defuncti mariti cujusdam sororem in matrimonio habuit, potest ducere relictam hujus mariti.* F. 7. Sint ex cognatione seu patre A geniti filius C, qui in matrimonium ducit mulierem E; et filia B, quæ nubit viro D. Fratre et sorore C. et B. mortuis, potest viduus D, qui sororem defuncti mariti C. in matrimonio habuit, ducere ejus relictam E. Nulla enim inter D et E est affinitas, nisi secundi generis, quæ concipi non potest orta, nisi ex duplici matrimonio inter C et E, et inter B et D. §. 141. n. III. Hic casus his etiam verbis solet exprimi: *Maritus sororis ducere potest uxorem fratris.* Et: *Superstites conjuges fratris et sororis demortuorum possunt copulari matrimonio.*

§. 146. *Vitricus ducere potest in matrimonium eam, quæ sui privigni jam defuncti uxor erat.* F. 8. Sit B vidua, secundo nupta viro A, et ex priore matrimonio habens filium C, re-

late ad A privignum, qui ponitur matrimonium iniisse cum D. Defunctis B, ejusque filio C, valebit matrimonium inter A et D, si nulla alia obstet causa, nisi dictæ nuptiæ (*q*). Si B et C ponatur pater et filia, ex priore suscepta matrimonio et nupta viro D; defunctis B et C dico: *Noverca A nubere potest ei, qui suæ privignæ jam defunctæ maritus erat*; sive *viduus (D) ducere potest novercam suæ uxoris defunctæ* (r). Nam *primo* affinitas, quæ objicitur, inter vitricum A, et privigni uxorem D est secundi generis; quia ea concipi non potest., nisi ex duplici orta matrimonio, inter A et B, et inter C et D. §. 141. n. III. *Secundo* respectus paternus inter A et D, ob quem Vitricus A, sicut privignum C appellavit filium, sic ejus uxorem antea dixit filiam, sola nititur consuetudine loquendi, et magis in fictione, quam natura fundatur. *Tertio* Jus civile Romanum, quod tales nuptias aperte prohibet l. *uxorem*. 15. D. de R. N. cedit hac in materia Juri Canonico, quod ob Decretum Concilii Lat. c. 8. de cons. et affin. secundum affinitatis genus pro abrogato habet.

(*q*) Concipi potest casus, quo matrimonio inter vitricum et relictam uxorem privigni, obstat consanguinitas. Sint enim vidua B et mulier D in quarto gradu consanguineæ; erit viduæ B filius C in quinto, adeoque valide ducet mulierem D. At quia Vitricus A per conjunctionem carnalem cum vidua B. eodem gradu affinis fit cognationi viduæ B, quo hæc est consanguinea eidem cognationi, erit etiam in gradu quartu affinis mulieri D, eamque ducere non poterit.

(*r*) Hic casus propositus fuit S. Congregationi Concilii in una Bojanensi Matrimonii die 8. Jun. 1720. et iterum die 3. Augusti eod. an. ac decisus die 8. Mar-

tii 1721. Thesaur. Resolutionum S. Congr. Concil. T. I. pag. 515, et 538. Tom. II. p. 22. Conf. Bened. XIV. de Syn. l. 7. c. 39.

§. 147. Exposita cognatione naturali, et affinitate, quæ ipsa quoque in natura fundamentum habet, et in servili etiam contubernio spectabatur a Romanis l. 14. §. 3. D. de R. N. Addendæ sunt aliæ species ad earum similitudinem introductæ, nempe *quasi affinitas*, *cognatio legalis*, *et Spiritualis.* Quæ ex Jure civili appellari solet quasi affinitas (§. 9. I. de Nupt. l. 12. §. 1. 2. 3. et l. 14. in fin. D. de R. N.) ea in Jure sacro appellatur *Justitia publicæ honestatis*, quæ tanquam matrimonii impedimentum dirimens provenit I. ex *sponsalibus de futuro*, absolute et cum persona determinata contractis, sed validis tantum, et ad primum duntaxat gradum inter consanguineos sponsi et sponsæ, ita, ut, dissolutis morte, mutuo consensu aut quacunque ex causa sponsalibus, sponsus non possit in matrimonium ducere matrem, filiam vel sororem prioris sponsæ: nec sponsa nubere possit patri, filio, vel fratri prioris sponsi. Concil. Trid. Sess. XXIV. c. 3. de ref. matr. Jus antiquum etiam invalidis sponsalibus (dummodo non fuissent nulla ex defectu consensus) impedimentum publicæ honestatis alligaverat. c. un. in 6. de sponsal. II. Ex *sponsalibus de præsenti*, ante conjunctionem carnalem, etsi invalida fuerint (modo non fuerint nulla ex defectu consensus), et quidem ad quartum usque gradum; nulla enim in his a Concilio Trid. l. c. restrictio facta est: servatur igitur jus antiquum. can. 11. 12. 14. 15. XXVII. q. 2. c. 3. et 8. de Spons. c. un. eod. in 6. Hoc impedimentum non *agit*

retro, uti vera affinitas §. 140. n. II.; id est, nihil operatur, si sponsalibus vel matrimonio jam contracto supervenit, cit. c. un. in 6. Introducta est publica honestas exemplo veræ affinitatis, et ex hac gradus quartus in sponsalibus de præsenti definitur. Indecens enim visum Conditoribus utriusque Juris, ut quis coeat in matrimonium cum illa, cum cujus proxima consanguinea conjunctus fuit animo per sponsalia. Distingui tamen debet publica honestas ab affinitate. Ex sponsalibus de futuro, ac de præsenti sine conjunctione carnali provenit publica honestas sine affinitate: ex conjunctione carnis sine sponsalibus affinitas oritur sine publica honestate: quando ad sponsalia carnalis conjunctio accedit, concurrit utraque (*s*).

(*s*) Jure Romano post divortium quasi affinitas relinquebatur. Hoc non aliter intelligi potest, nisi ut dissoluto ob detectum impedimentum matrimonio tanquam invalido, tamen publica honestas censeatur remanere.

§. 148. Personæ, per Baptismum tanquam regenerationem, et per Confirmationem conjunctæ, speciali reverentiæ et nexus vinculo devinciuntur. Unde ad similitudinem generationis naturalis introducta est *Cognatio Spiritualis*, quæ est propinquitas personarum, ex collatione et susceptione Sacramentorum Baptismi et Confirmationis resultans: ac matrimonium contrahendum dirimens inter Baptizantem, Confirmantem et Patrinos ex una, ac inter Baptizatum, Confirmatum, ejusque patrèm ac matrem naturalem ex altera parte. Ultra has personas, quarum priores velut *active* se habent, posteriores *passive*, jure novo Con-

cilii Tridentini non extenditur hoc impedimentum. Sess. XXIV. c. 2. de ref. Neque afficit personas ex una tantum parte consistentes, ceu Patrinum et matrinam. Imo si ipse pater vel mater proprium filium de sacro fonte susceperint, Pontifex c. 2. de cognat, spir. decidit, eos ob hoc non esse separandos, et ad continentiam servandam adstringendos. Ibi : *Sive ex ignorantia sive ex malitia id fecerint, non sunt ab invicem separandi, nec alter alteri debitum debet subtrahere, nisi ad continentiam servandam possint induci. Quia si ex ignorantia id factum est, eos ignorantia excusare videtur: si ex malitia, eis sua fraus non debet patrocinari vel dolus.*

§. 149. De cognatione spirituali præterea animadverte : I. SS. Canones discrimen non faciunt quoad cognationem contrahendam inter Baptismum solemnem, aut privatum, in casu etiam necessitatis collatum, modo patrinus infantem baptizandum teneat non mere materialiter, sed cum intentione obeundi munus patrini. Nam II. hæc intentio ad subeundam cognationem necessaria est, ita, ut, qui per procuratorem id munus sustinet, ipse contrahat cognatienem, non procurator, et si procurator nomine infantis, qui eam intentionem habere non potest, ageret, nec ipse infans patrinus cognationem contrahat. III. Opus est, ut patrinus ex Baptismo suscipiens ipse sit baptizatus, et suscipiens ex Confirmatione sit Confirmatus (t). IV. Patrini autem, vel matrinæ, quæ levant prolem ex Baptismo, non debent assumi plures, sed unus vel una. Can. 101. dist. 4. de consecrat. vel ad summam unus et una, ut ait Concilium Trid, l. c. Unde communitas integra eligi in patri-

num non debet, aut si id fiat, unus jussu communitatis, suo tamen nomine, non ut procurator, id munus sustineat, oportet.

(*t*) Pignatelli T. I. Consult. 10. AEgydius Coninck de Sacr. Matr. disp. 32. n. 27. cum aliis decidit, Petrum invalide ducere Paulam, cujus adhuc infidelis prolem de Baptismo vel Confirmatione suscepit. Etsi enim inter eos non nascatur hæc cognatio, quando alter est infidelis; mox tamen oritur, quamprimum ad fidem convertitur.

§. 150. *Cognatio Legalis* ex Jure civili assumpta est ab Ecclesia ad honestatem matrimoniorum tuendam (*u*). Provenit ea ex adoptione perfecta, seu *arrogatione* quæ est actus legitimus, quo paterfamilias, seu homo sui juris auctoritate, vel rescripto Principis ita assumitur in filium vel nepotem, ut transeat in potestatem et familiam adoptantis, ejusque etiam in testamento heres necessarius efficiatur, non minus ac filius naturalis simul ac legitimus (*x*). Impedimentum cognationis legalis matrimonium dirimens provenit triplici modo: I. *In linea recta per modum Paternitatis*, quam adoptans contrahit cum filia adoptata, vel descendentibus ex filio adoptato, in istius potestate existentibus; consequenter non oritur cum descendentibus ex filia adoptata, utpote quæ descendentes suos in potestate non habet. Hæc Paternitas impedimentum est perpetuum, id est, durat etiam dissoluta adoptione. l. 55. pr. D. de R. N. II. Ex arrogatione provenit *affinitas legalis* inter adoptantem et uxorem adoptati, tanquam nurum, et inter adoptatum et uxorem adoptantis, tanquam novercam; estque hæc affinitas etiam perpetua, post emancipationem permanens. l. 14. pr. et §. 1. D. eod. III. *Quasi in linea transversa, et ad modum fraternitatis*

adoptatus contrahit cognationem cum liberis naturalibus et legitimis adoptantis, in ejus patria potestate constitutis. Hæc fraternitas et impedimentum inde proveniens cessat adoptione soluta per emancipationem, qua adoptivus quasi extraneus efficitur.

(*u*) Can. 1. XXX. q. 3. c. un. de cognat. leg. Unde S. Thomas in IV. dist. 42. q. 2. a. 2. ad 4. de hoc impedimento ait: *Prohibitio legis humanæ non sufficeret ad impedimentum matrimonii, nisi interveniret Auctoritas Ecclesiæ, quæ idem etiam interdicit.*

(*x*) Adoptio in genere est legitima alicujus in locum filii aut nepotis assumtio pr. J. de adopt. Ea dividitur in arrogationem, et adoptionem specifice vel strictius sumtam. Per illam homo sui juris, et auctoritate summi Principis: per hanc filiusfamilias confirmatione magistratus adsciscitur. Utraque differt ab *Unione prolium*, quæ est pactum, quo liberi diversi matrimonii, causa cognita, et consensu propinquorum ex parte prædefuncti conjugis, aut aliorum fide dignorum ceu tutorum et curatorum ratione successionis sibi exæquantur, ita, ut liberi prioris matrimonii vitrico aut novercæ præmortuæ perinde succedant, ac liberi ex his geniti per secundas nuptias.

TITULUS XV.

De Frigidis, et Maleficiatis, et impotentia coeundi

ARGUMENTUM.

I. Impotentia antecedens et perpetua matrimonium jure nat. dirimit. §. 151. II. Causa et judicium de impotentia magnis difficultatibus subjacet: quid præsumendum et agendum in dubio? §. 153.

§. 151. De *impotentia coeundi* multiplex traditur differentia, ac divisio. Sunt autem duo

præcipue attendenda. I. Ut impotentia ad actus conjugales generationi prolis inservientes, seu impotentia coeundi distinguatur ab impotentia generandi, sive *a sterilitate.* Illa sæpe obest valori matrimonii, hæc nunquam (*a*). II. Ut in primis quæratur, utrum impotentia coeundi sit *antecedens* matrimonii contractum. Nam quæ postea supervenit, non dirimit matrimonium valide contractum: dein utrum sit *perpetua*, quæ per naturalia aut spiritualia remedia absque miraculo, aut absque mortis periculo tolli non possit.

(*a*) Dubium non est, quin veræ conjuges, non obstante longa sterilitate, fuerint *Sara* Gen. XI. 30. *Rebecca* ib. XXV. 21. *Rachel* ib. XXIX. 32. *Uxor Manue* Jud. XIII. 2. *Anna* uxor Elcanæ. I. Reg. I. 2. Elisabeth. Luc. I.

§. 152. Impotentia coeundi antecedens et perpetua jure naturali dirimit matrimonium contrahendum. Obest enim fini intrinseco matrimonii, nempe generationi prolis. Conf. §. 2. et §. 95. *Quamvis enim* (inquit S. Thomas in IV. Dist. 34. q. un. art. 2. ad 1.) *actus carnalis cupulæ non sit de essentia matrimonii; potentia tamen ad hoc est de ejus essentia.* Hoc jus naturale, quo impotentia matrimonium dirimit, aperte supponitur, et declaratur tot. hoc tit. præsertim c. 2. 3. 5. 6. Nec interest *primo*, utrum hæc impotentia ex parte viri, an mulieris versetur. *Secundo* utrum sit *naturalis* ex vitio congenito, an *accidentalis* casu, morbo, hominum facto inducta. *Sunt enim Eunuchi, qui de matris utero sic nati sunt: et sunt eunuchi, qui facti sunt ab hominibus.* Matth. XIX. 12. (*b*). *Tertio* utrum hæc impotentia sit *absoluta* ex parte viri quoad omnes feminas, et parte fe-

minæ, quoad omnes viros; an *respectiva* relate ad istos conjuges. Satis ergo est ad declarandam nullitatem matrimonii, si probatur impotentia antecedens et perpetua, cujuscunque generis sit.

(b) Huc pertinent celebres Literae Sixti V. an. 1587. die 27. Jun. datae ad Episcopum Novariensem in regnis Hispaniarum S. Sedis Nuntium, quae incipiunt: *Cum frequenter*, ibi: *Fraternitati tuæ per præsentes committimus et mandamus, ut conjugia per dictos et alios quoscunque eunuchos et spadones utroque teste carentes cum quibusvis mulieribus defectum prædictum sive ignorantibus, sive etiam scientibus, contrahi prohibeas, eosque ad matrimonia quomodocunque contrahenda inhabiles Auctoritate Nostra declares; et tam locorum Ordinariis, ne hujusmodi conjunctiones de cetero fieri quoquo modo pe[r]mittant, interdicas: quam eos etiam, qui sic de facto matrimonia contraxerint, separari cures, et matrimonia ipsa sic de facto contractu, nulla, irrita et invalida esse decernas.* Ibid. generatim deciditur in hunc modum: *Secundum Canonum sanctiones, et naturæ rationem, qui frigidæ naturæ sunt, et impotentes, iidem minime apti ad matrimonium contrahendum reperiuntur.* Ceterum cur reges Orientis inter ministeria sua potissimum Spadones adsciscere amaverint, tradit Xenophon Cyropaed. l. 7. Alii varias addunt rationes, ut reges eo minore cum invidia in bona ipsorum succederent, cum liberis carerent; ut toti ex solo rege penderent; cum neque liberos, neque cognatos habeant, quibus eorum animi devincti esse possent: ut in regionibus iis, in quibus uxores plures una ducere crat concessum, factis magno numero eunuchis, aliis viris daretur copia plures ducendi; cum de cetero natura parem fere mulicrum ac virorum numerum suppeditet. Alii jure belli eunuchos primum introductos autumant, ut Victor iis, quos occidere poterat, radicem propriorum affectuum ac necessitudinum adimeret, eoque securius custodiam rerum suarum illis committeret. Deut. XXIII. 1. praecipitur: *Non intrabit eunuchus attritis vel amputatis testiculis et absciso veretro Ecclesiam Domini.* Philo testatur, istiusmo-

di homines locis Deo dicatis et atrii aditu fuisse exclusos: alii ad magistratus et dignitates non admittendos censent. Enimvero fuit haec veterum opinio, eunuchos aliis longe crudeliores esse, et in India commune est dictum, bruta animalia castrata ferociam exuere, sed homines exsectos plerumque longe deteriores, superbioresque, et magis intolerabiles fieri.

§. 153. Causa et judicium de impotentia magnis difficultatibus subjacet, eo etiam ex capite, ut inquit Pontifex c. 6. in fin. *cum finale judicium pendeat ex futuro.* Ac primo, si de matrimonio contrahendo agitur, dubitans, an sit potens, nec ne, illicite contrahit; quia decipit in re valde gravi alteram partem, ut inquit Gobat de impotentia n. 427. Si contracto jam matrimonio oritur quæstio, discuti inprimis ex allegatis debet, utrum impotentia præcesserit matrimonium, an supervenerit. Si ea naturalis sit et intrinseca, ex corporis et naturæ vitio proveniens, præsumitur præcessisse; quod enim a natura inest, semper adfuisse præsumitur. Si vero accidentalis sit et extrinseca, ac de ea alter conjux sat diu post contractum matrimonium conqueri incipit, præsumtio est, eam contracto jam matrimonio supervenisse. c. 1. h. t. ibi: *Si enim reclamare voluit, cur tamdiu tacuit? Cito enim et prævio tempore scire potuit, si secum coire potuisset.*

§. 154. Non sufficit ad declarandam matrimonii nullitatem, si impotentia sit antecedens, uti contingit in iis, qui cum pubertate legali naturalem necdum nacti sunt, aut qui natura et lege impuberes contraxerunt ex dispensatione. §. 53. Verum opus est, ut judicetur *perpetua*; temporalis enim matrimonium non di-

rimit. c. 6. In dubio, perpetuane sit, an temporalis, locum habet celeberrima constitutio Cœlestini III. c. *laudabilem.* 5. ibi: *Requisivisti, quantum temporis indulgendum sit naturaliter frigidis ad experientiam copulæ conjugalis? Nos vero præsenti consultatione sentimus, ut a tempore celebrati conjugii, si frigiditas prius probari non possit, cohabitent per triennium* (c), Conditio interjecta: *si frigiditas prius probari non possit*, ostendit triennio opus non esse, quando signa impotentiæ non dubia et præsumtiva sunt, sed necessaria, aut verisimiliter evidentia. Saltem Judicis est, tempus probationis moderari.

(c) Novell. Justiniani 22. de Nuptiis. c. 6.

§. 155. Manente dubio SS. Canones præterea decernunt: 1. Si mulier affirmet impotentiam viri, vir neget, huic potius credendum est; eoquod *caput sit mulieris.* c. 1. 2. Si uterque conjux affirmet, vero tamen judicio opus est. cit. c. 1. et peritorum arbitrio (*d*); dein uterque cum septima manu propinquorum, vel vicinorum bonæ famæ (si propinqui defuerint) tactis sacrosanctis Evangeliis, jurare debent, quod nunquam per carnis copulam una caro effecti sint (*e*). 3. Facta dissolutione et separatione, parti alteri, quæ impotens non est, aut si respectiva impotentia sit probata, parti utrique conceditur transitus ad alias nuptias. c. 5. h. t. 4. Si pars pro impotenti habita postmodum reperiatur apta ad actus conjugales, matrimonium prius redintegratur. c. 1. c. 5. et 6. Neque enim sententia in causa impotentiæ lata transit unquam in rem judicatam. 5. Hæc causa tum demum cognoscitur, si altera pars in casu dubiæ vel etiam certæ impotentiæ ad

dissolutionem provocet, uti si mulier, virum habens pro impotente, alteri velit nubere, dicens: *Volo fieri mater: volo filios procreare.* c. 1. et fin. Si enim conjuges velint, cohabitare possunt instar fratris et sororis; idque etiam suadendum est. c. 2. in part. decis. et c. 4. Unde matrimonium bona fide contractum ex causa impotentiæ nemo accusare potest, nisi ipsi conjuges.

(*d*) Vid. Paulus Zacchias Quaest. Medico-legal. l. 3. tit. 1. l. 9. tit. 3. et tit. 10. q. 1 2. 3. Item in subjunctis consiliis et decisionibus Rotæ Romanae. Sanchez de Matr. l. 7. disp. 92. seq.

(*e*) Conjuges jurant de veritate: propinqui de credulitate.

TITULUS XVI.

DE MATRIMONIO CONTRACTO CONTRA INTERDICTUM ECCLESIÆ.

ARGUMENTUM.

I. Impedimenta matrimonium impedientia jure antiquo. §. 156. *II. Jure novo.* §. 162. *III. Praxis dispensationum matrimonialium: regulæ, causæ, forma, et executio earum.* §. 163. *IV. Revalidatio matrimonii.* §. 170.

§. 156. Est propria sedes impedimentorum matrimonii, quæ dicuntur *impedientia tantum.* Interpretes SS. Canonum hoc eodem titulo agere solent de Praxi dispensationum matrimonialium, ac de *revalidatione* matrimonii, ob impedimentum dirimens nulliter contracti. Impedimenta *impedientia* dicuntur, per quæ matrimonii contractus fit illicitus, non tamen irri-

tus. Sponsalia tamen, seu promissio matrimonii, contra interdictum Ecclesiæ contrahendi, penitus irrita sunt. Ejusmodi impedimenta impedientia, seu interdicta alia sunt *absoluta* : alia *restricta* ad certum tempus, modum, circumstantias : alia item *generalia* : alia *specialia*, quæ ad casus spectant particulares, uti si ex conjectura latentis impedimenti, vel lite pendente de valore prioris marimonii, novum interdicatur.

§. 157. Interdicta absoluta olim proveniebant ex certis delictis, quorum rei spe conjugii perpetuo carere debebant. Istiusmodi fuerunt I. *Incestus.* c. 1. et c. 4. de eo, qui cognovit. II. *Raptus alienæ sponsæ. can. Statutum.* 34. XXVII. q. 2. III. *Interfectio proprii conjugis.* can. *Interfectores* 5. XXXIII. q. 2. IV. *Susceptio propriæ sobolis* de sacro fonte, facta mala fide. can. *de eo.* 5. et can. fin. XXX. q. 1. V. *Interfectio presbyteri.* c. 2. de pœnit. et remiss. VI. Ob delictum publicum suscepta *solemnis pœnitentia.* can. *De his.* 12. et can. fin. XXXIII. q. 2. VII. Attentatio matrimonii cum moniali scienter suscepta. can. *His ergo.* 13. XXVII. q. 1. (*a*).

(*a*) Hæc impedimenta hoc ordine referuntur his versiculis:
Incestus: raptus sponsatae: mors mulieris:
Susceptus propriae sobolis, mors presbyteralis:
Vel si poeniteat solemniter: aut Monialem
accipiat. Prohibent haec conjugium sociandum.

§. 158. Quidam ad impedimenta matrimonium impedientia, aut omnino dirimentia referunt adulterium, ita, ut conjux adulter etiam post mortem alterius conjugis non potuerit matrimonio copulari cum complice adulterii; etsi ad adulterium nulla sponsalia, nulla machinatio accessisset. Hæc

quæstio usum habebit pro titulo sequente, et tractatur maxime, relate ad disciplinam Ecclesiæ sub Alexandro III. nempe Sec. XII. *Dico*: Adulterium antiquis temporibus nec impediit, nec diremit matrimonium cum complice ineundum post mortem conjugis alterius. Prob. 1. can. *denique*. 2. XXXI. q. 1. ibi: *Denique mortuo viro, cum quo verum connubium fuit, fieri potest conjugium, cum quo præcessit adulterium* (*b*). Prob. 2. Gratianus, qui proxime abfuit ab ætate Alexandri III, et disciplinæ ecclesiasticæ suorum temporum certe peritus fuit, cum Canones discordantes Decreto suo concordare vellet, sic rem egit, ut Canonem tertium cit. caus. et quæst., quo matrimonium inter complices adulterii prohibetur, exponat his verbis: *Hic subaudiendum est, nisi prius peracta pænitentia: et si nihil in mortem viri machinatus fuerit, vel si vivente viro fidem adulteræ non dedit, se sumturum eam sibi in conjugem, si viro ejus superviveret.* Prob. 3. Innocentius III. in c. *significasti*. 6. de eo, qui duxit, aperte decidit, matrimonium inter adulterum, et meretricem adulterii complicem initum post mortem uxoris pro legitimo habendum esse *nisi alter eorum in mortem uxoris defunctæ fuerit machinatus, vel ea viente sibi fidem dederit. de matrimonio contrahendo.* Ergo tempore Innocentii III. solum adulterium non obstitit nuptiis inter complices contrahendis. Ac in eadem Decretali integra ait Innocentius III. *Nos igitur inquisitioni vestræ secundum formam canonicam respondentes.* Non ergo novam induxit Innocentius disciplinam ab ætate Alexandri III. discrepantem; cum ab hoc ille non multum distaret. Nam Alexander III. quidem ad Pontificatum promotus fuit an. 1159., Innocentius III. an.

1198. Prob. 4. Ex Decretali ipsius Alexandri III. (c), in qua sic rescribit: *Ex præsentium latoris confessione percepimus, quod cum ipse quandam alterius uxorem in adulterio polluisset, pœnitentiam inde suscepit. Sed postea in eundem incidit, diabolo instigante, reatum; ac eandem mulierem viro defuncto sibi in matrimonium copulavit, eamque asserit in præsenti pro conjuge retinere.* Est hæc prima rescripti pars, seu narratio. Sequitur decisio, non qua *absolute* nullum declaratur matrimonium inter adulterum et adulteram ex sola nempe adulterii causa, sed *conditionate*, si ad adulterium machinatio, au promissio nuptiarum accessisset. *Verum quoniam Nos de salute animarum ipsorum sollicite compellimur in domino cogitare, Fraternitati Tuæ etc. quatenus rem ipsam diligenter inquiras: et si tibi constiterit, quod ille vel illa in mortem prioris viri fuerit machinatus, vel si eo vivente fidem ipsi mulieri dederit, se eam in conjugem recepturum, eos non differas penitus separare. Quodsi neutrum istorum constiterit, in causa ipsa juxta ecclesiasticam consuetudinem, et canonica statuta procedas.* Hæc consuetudo ecclesiastica et canonica statuta certe diversum quid ab eo denotant, quod prius dixerat: *Non differas penitus separare*, nempe ob nullitatem matrimonii ortam ex adulterio conjuncto cum machinatione vel promissione nuptiarum. Solum igitur adulterium ex mente Alexandri III. matrimonio non obstat. Quæres, quid ergo Pontifex denotat per ecclesiasticam consuetudinem? Verosimiliter denotat modum procedendi contra relapsos post pœnitentiam; qui indicatur can. *de his.* 12. XXXIII. q. 2.

(b) Canon desumtus est ex S. Augustino l. 1. de Nuptiis et concupiscentia. c. 10. Atque hanc esse ge-

nuinam lectionem, contra, ac quidam putant, patet ex optimis editionibus, etiam Maurina; imo ex ipso contextu ejus loci omnino perspicuum est. Tempore ergo S. Augustini adulterium nondum obstabat nuptiis inter adulterum et adulteram post mortem alterius conjugis contrahendis. Ostendant ergo, qui aliter sentiunt, quando, quo loco, quo Pontifice severior disciplina postmodum fuerit introducta.

(*c*) Hæc Decretalis Alexandri III. non continetur in compilatione Gregorii IX. sed in Append. Concil. Lat. III. p.45.c.2.Concil. Edit. Mansi Tom. XXII. col. 409.

§. 159. Duo videntur obesse hactenus dictis de matrimonio inter adulteros post mortem alterius conjugis contrahendo. C. cum *haberet* 5. de eo, qui duxit. nullum declaratur istiusmodi matrimonium, etsi non intervenerit machinatio, aut promissio futuri matrimonii. R. n. a. In cit. c. 5. non agitur de validitate aut nullitate matrimonii inter adulteros contrahendi, sed de canonica pœnitentia adversus gravissimum et publicum delictum infligenda; quæ talis fuit, ut matrimonium non modo ipsis adulteris inter se, sed cum qualibet alia persona contrahere fuerit prohibitum; præsertim *cum in dies suos ambo processerint, et jam diu publice in adulterio et perjurio, ex certa scientia perdurantes Ecclesiam in gravi scandalo perturbaverint*, ut ibi dicitur (*d*).

(*d*) Species facti erat hæc: Quidam Joannes uxorem legitimam habebat, Allitiam nomine, ipsique simul adulterii consuetudo cum famula intercedebat. Cum vero semel Superioris Ecclesiastici præcepto adactus adulteram dimisisset, postea in idem relabens scelus, ausus est, vivente adhuc prima uxore reverti ad famulæ contubernium, in eoque *quasi matrimonialiter* per decennium perseverare. Unde et decem filios ex ea procreavit. Pontifex consultus, quid statuendum esset de hu-

jusmodi adulteris, qui in eadem prava consuetudine adhuc perseverabant, tale dedit responsum: *Ut separentur omnino, et eis competenti pœnitentia injuncta, perpetua continentia indicatur*; habita maxime ratione pervicaciæ ipsorum, gravisque scandali, quo Ecclesiam perturbaverant.

§. 160. Alterum, quod objicitur, est *c. propositum*. 1. de eo, qui duxit. Quod est ipsius Alexandri III., ubi sic legitur: *Licet autem in anonibus habeatur, ut nullus copulet in matrimonio, quam prius polluerat adulterio, et illam maxime, cui fidem dederat, uxore sua vivente, vel quæ machinata est in mortem uxoris.* Ergo adulterium etiam sine machinatione et promissione futuri matrimonii obest matrimonio inter adulteros contrahendo. R. n. c. Vera mens rescribentis eruenda non est ex verbis, quæ eidem quodam exciderunt loco, dum aliam omnino et diversam ab ea, quam præ manibus habemus, quæstionem pertractabat; sed cum eandem quæstionem examinavit ex instituto; uti ostensum est §. 158. probatione 4. In objecto c. *Propositum*. Alexander III. respondet Abbati S. Albani, qui ab ipso quæsierat, quidnam statuendum esset de quodam homine, qui, vivente uxore sua, alteram sibi matrimonio copulaverat, insciam conjugii, quo is adstrictus erat, et filios ex altera illa procreaverat; uxore vero defuncta renuebat cum prædicta muliere permanere, sub obtentu, quod invalidum cum ipsa matrimonium contraxerat, legitima uxore adhuc superstite. Pontifex ergo cum eam circumstantiam magni æstimaret, quod scilicet *præfata mulier erat inscia, quod ille aliam uxorem haberet viventem*, nec æquum censeret, prædictum virum, qui scienter contra canones venerat, lucrum de suo dolo reportare, statuit,

nt, siquidem ipsa mulier postularet, divortium inter eos fieret: non vero, si volente muliere in hujusmodi connubio perseverare, vir peteret ab ea separari.

§. 161. Ad impedimenta impedientia olim referebatur *impedimentum catechismi*. c. 5- de cognat. spirit. c. 2. eod in 6. Id penitus abrogatum censetur per Concilium Trid. Sess. XXIV. c. 2. de ref. matr. Unde si infans jam privatim baptizatus pro supplendis ceremoniis sacris defertur ad templum, Parochus in libro baptizatorum annotare debet, eos, qui infantem levaverunt, fuisse tantum patrinos catechismi, non autem baptismi, ne oriatur erronea opinio de contracto impedimento (*e*).

(*e*) Sanchez de Matrim. l. 7. disp. 10. n. 11. seq.

§. 162. Impedimenta, quæ non absolute, sed relate ad tempus, aliamve circumstantiam matrimonium impediunt, secundum præsentem Ecclesiæ disciplinam sunt: I. *Sacratus tempus* ab adventu Domini usque ad diem Epiphaniæ, et a feria quarta cinerum usque in octavam paschatis, utrinque inclusive. Hoc tempore non ipse contractus matrimonii, sed solemnitas et celebritas nuptialis, ac solemnis nuptiarum benedictio prohibetur (*f*) II. *Interdictum speciale* Ecclesiæ, id est, Episcopi, et donec causa ad Episcopum referatur, etiam parochi, si nempe indicia impedimenti emergunt, aut de valore prioris matrimonii lis pendet. c. 3. de clandest. desp. Si, non obstante interdicto Ecclesiæ, matrimonium contrahatur, id valet; pœnitentia tamen inobedientibus imponitur. c. 1. h. t. Imo si causa de valore prioris matrimonii nondum

discussa est, conjuges interea separantur c. 3. h. t. et c. 4. de sponsa duor. secus si sententia feratur de nullitate prioris matrimonii. c. 18. de sponsal. et matr. III. *Sponsalia* cum alia persona prius inita, nec legitime dissoluta. §. 76. IV. *Votum simplex.* §. 103. (*g*).

(*f*) Concil. Trid. Sess. XXIV. c. 10. de ref. matr. adde can. 11. ibid. *Siquis dixerit, prohibitionem solemnitatis nuptiarum certis anni temporibus superstitionem esse tyrannicam, ab Ethnicorum superstitione profectam, aut benedictiones, aut alias ceremonias, quibus Ecclesia in illis utitur, damnaverit: anathema sit.* Olim aliis etiam nonnullis anni temporibus a nuptiis, et diebus orationi ac pœnitentiæ destinatis ab usu conjugii abstinendum erat. c. 4. de feriis. Gratian. caus. XXXIII. q. 4. et ibid. can. 8. et 10.

(*g*) Quaternarius horum impedimentorum numerus his versibus exprimitur:
Sacratum tempus, Vetitum, Sponsalia, Votum,
Impediunt fieri, permittunt facta teneri.

§. 163. Interpretes ad hunc titulum agere solent de dispensationibus in impedimentis matrimonii, et de istius revalidatione, quæ fit detecto impedimento matrimonii jam initi. Quæstionem Juris Ecclesiastici publici de potestate dispensandi attigi tum, quando de jure statuendi impedimenta egi. Est enim potestas utraque et faciendi impedimenta, et eadem relaxandi per se connexa. Hoc igitur loco, quæ ad praxin pertinent, quoad summa capita indicari debent: distincta enim ejus explicatio limites harum institutionum longe excedit (*h*). Quoad usum et praxin dispensationum matrimonialium fit I. distinctio inter impedimenta matrimonii, in quibus dispensare *non potest* Summus Pontifex §. 28., et impedimenta, in quibus *potest*, *sed non solet*, nisi casu

rarissimo et maxime urgenti: demum alia, in quibus *et potest*, *et solet* dispensare, ex justa nempe causa. II. Inter dispensationes super impedimentis pro matrimonio *contrahendo*, vel ad remanendum in matrimonio jam *contracto*. III. Inter dispensationes, quæ petendæ sunt ex *Dataria* pro impedimentis publicis, et pro utroque foro: aut ex *Pœnitentiaria* pro impedimentis ex delicto occulto, aut ex voto ortis, et pro foro conscientiæ tantum. IV. Denique inter impedimenta, in quibus ad alterutrum tribunal omnino recurrendum est, et alia, in quibus nullo opus est recursu Romano §. 36. Episcopis Germaniæ Summus Pontifex inter facultates quinquennales concedit potestatem pro foro etiam externo in civitate et diœcesi tantum, gratis dispensandi in tertio et quarto gradu simplici et mixto (*i*) tantum cum pauperibus in contrahendis: in contractis vero cum hæreticis conversis etiam in secundo simplici et mixto, dummodo nullo modo attingat primum gradum; et in his casibus prolem susceptam declarandi legitimam: item dispensandi super impedimento publicæ honestatis justitiæ ex sponsalibus proveniente: item super impedimento criminis, neutro tamen conjuge machinante; ac restituendi jus amissum petendi debitum: item dispensandi in impedimentis cognationis spiritualis præter levantem et levatum (*h*).

(*h*) De praxi harum dispensationum vid. Pyrrhus Corradus in Praxi dispens. Apostol. l. 7. et 8. de praxi Pœnitentiariæ vid. Marcus Paulus Leo Prax. ad Liter. Maj. Pœnitentiar.

(*i*) Per *mixtum* intelligitur gradus quartus mixtus cum tertio, nequaquam gradus tertius mixto cum secundo. Unde quando dispensatio petitur, uterque gra-

dus dehet exprimi: et in gradibus mixtis concipitur formula dispensationis iis verbis, quibus dispensatur in proximiore, et declaratur non obstare remotiorem. Ex his illustrantur ea, quæ in nota §. 135. pro declarando c. 3. de cons. et affin dicta sunt.

(*k*) Clausulæ his facultatibus annexæ sunt: I. *Hæ dispensationes matrimoniales non concedantur, nisi cum clausula*: Dummodo mulier rapta non fuerit, et si rapta fuerit, in potestate raptoris non existat. II. *In dispensationibus hujusmodi declaretur expresse, illas concedi tanquam a Sedis Apostolicæ Delegato; ad quem effectum etiam tenor hujusmodi facultatum inferatur cum expressione temporis, ad quod fuerint concessæ; alias nullæ sint.* III. In fine facultatum quinquennalium additur generalis facultas *communicandi has facultates in toto, vel in parte: prout opus esse secundum ejus conscientiam judicaverit, sacerdotibus idoneis in conversionem animarum laborantibus, et præsertim tempore sui obitus, ut Sede vacante fit, qui possit supplere, donec Sedes Apostolica certior facta alio modo provideat.*

§. 164. Dispensationes matrimoniales Concilium Trid. Sess. XXIV. c. 5. de ref. matr. hisce regulis constringit. I. „ In contrahendis matrimoniis vel nulla omnino detur dispensatio, vel raro, idque ex causa, et gratis concedatur. II. In secundo gradu nunquam dispensetur, nisi inter magnos Principes, et ob publicam causam. III. Siquis intra gradus prohibitos scienter matrimonium contrahere præsumserit, separetur, et spe dispensationis consequendæ careat; idque in eo multo magis locum habeat, qui non tantum matrimonium contrahere, sed etiam consummare ausus fuerit. IV. Quodsi ignoranter id fecerit, siquidem solemnitates requisitas in contrahendo matrimonio neglexerit, eisdem subjaceat pœnis. Non enim dignus est, qui Ecclesiæ benignitatem facile ex-

periatur, cujus salubria præcepta temere contemsit. V. Si vero solemnitatibus adhibitis, impedimentum aliquod postea subesse cognoscatur cujus ille probabilem ignorantiam habuit; tunc facilius cum eo, et gratis dispensari poterit. „

§. 165. Præmissis regulis explicanda est *causa*, *forma*, *executio* dispensationum matrimonialium. Causa, ex qua a Pœnitentiaria petitur et obtinetur dispensatio, plerumque est evitatio peccati, et scandali (*l*). Si matrimonium ob latens impedimentum est nullum, dispensatur ob ignorantiam, bonam fidem, et publicitatem matrimonii in facie Ecclesiæ contracti. Causæ pro relaxandis impedimentis maxime publicis ad contrahendum primo matrimonium sunt: I. Copula carnalis præcedens et propalata. II. Infamia mulieris ob suspectam conversationem cum Oratore agnato. III. Angustiæ loci. IV. Incompetentia vel defectus dotis. V. Extinctio litis, vel assistentia in lite super successionem bonorum. VI. Aetas Oratricis vigesimum quartum annum excedens. VII. Habitatio ad litus maris, vel inter Hæreticos. VIII. Compositio inimicitiarum. IX. Confirmatio pacis X. Multitudo filiorum Oratricis viduæ XI. Spes conversionis ad religionem catholicam. XII. Conservatio familiæ, vel bonorum in familia. XIII. Excellentia meritorum. XIV. Prærogativa dignitatis. XV. Denique conceduntur in gradibus saltem remotioribus, personis Nobilibus aut alias valde honestis dispensationes *ex certis rationabilibus causis*, nulla expressa in specie; quæ ob id vocantur dispensationes *sine causa*, non quod nulla subsit, sed quod ea in specie non exprimatur; ut adeo executor in eam inquirere non debeat, sed in alia narrata in li-

teris, e. g. utrum Oratores sint de familia nobili, vel honesta, uti in literis exprimitur (*m*).

(*l*) Ob hanc causam Major Pœnitentiarius facultatem dispensandi committere solet in voto simplici castitatis, religionis, non nubendi etc. In affinitate ex copula illicita etiam in primo gradu lineæ transversae ad contrahendum, in primo autem lineae rectae ad remanendum in contracto; in compaternitate; in impedimento criminis: in tertio vel quarto gradu consanguinitatis aut affinitatis ad effectum remanendi in matrimonio vigore invalidae dispensationis nulliter contracto. In aliis Pœnitentiarius M. eget auctoritate Apostolica expresse et praevia consultatione concessa.

(*m*) Sunt sine dubio justae causae in decentia naturali, faecunditate matrimoniorum, et propagatione caritatis (uti disserit S. Augustinus can. un. XXXV. q. 1.) fundatae, ut prohibitio nuptiarum ultra gradum Consobrinorum, atque adeo ad quartum gradum extendatur; incidunt etiam non raro justae causae, ut intra gradum quartum matrimonia contrahantur. Recte ergo sancta Ecclesia et prohibitionum nuptiarum ad quatuor gradus extendit, et ex incidente justa causa ad dispensandum benignam se praebet.

§. 166. *Forma dispensationis* tum ex Dataria tum ex Pœnitentiaria obtinendæ est *commissoria*, qua facultas dispensandi alteri committitur Auctoritate Apostolica sub certis conditionibus, quæ ab Executoribus literarum diligentissime impleri debent. *Ex Dataria* commissio fit Ordinario, quo nomine intelligitur etiam Vicarius Generalis, quem Romanæ literæ *Officialem* vocant, nunquam expresso nomine Episcopi aut Vicarii, ut dispensandi facultas commissa censeatur dignitati et officio, non autem personæ. Literæ Officiali inscriptæ si Episcopus interea obiit; a Vicario Capituli executioni dari non possunt. Si autem Sede Episcopali vacante dispensatio peti-

tur, hæc committitur non Vicario Capitnli, sed vicino Episcopo, aut ejus Vicario seu Officiali Si oratores sint diversæ Diœceseos, literæ mittuntur ad Ordinarium Oratricis.

§. 167. *Ex Pœnitentiaria* dispensatio pro foro conscentiæ committitur Confessario, Magistro in Theologia, vel Decretorum Doctori ex approbatis ab Ordinario, ab Oratore eligendo. Aperiendi has literas et exequendi facultatem ex privilegio habent Presbyteri S. J. per Superiores suos designati, et ab Ordinario loci approbati (per Breve Gregorii XIII. quod incipit: *Exponi nobis.*) etsi Magisterii in Theologia, vel Doctoratus in Jure Canonico gradu insigniti non sint.

§. 168. Ad formam dispensationum etiam pertinet, quod hanc facultatem dispensandi Pœnitentiaria concedat *gratis*, nihil exigendo etiam *pro Scriptura.* In Dataria solvenda est *Taxa* Cancellariæ, et insuper *Compositio* major vel minor pro diversitate gradus, in quo dispensatur: aut opum, quibus pollet persona honestæ vel nobilis familiæ. Hæc compositio minuitur vel omnino remittitur, si Vicarius Generalis Episcopi attestetur de pauperate, præsertim si accedat periculum infamiæ, aut præcesserit copula carnalis. *Pauperes* censentur, qui stabiles reditus non habent, aut census ex bonis propriis; quales sunt omnes; qui labore manuum victum quærunt, aut ex salario Principis vivunt.

§. 169. In Executione dispensationum id maxime inquirendum est, utrum verificentur causæ in literis Pontificiis expressæ; cum Pontifex aliter nolit concedere facultatem dispen-

sandi. Similiter verificandæ sunt clausulæ, quæ adjici solent, et quibus stricte inhærere debent Executores (*n*). Si ex Pœnitentiaria commissa est facultas dispensandi, executio non tantum *gratis*, uti gratis conceditur, sed in ipso actu Sacramentalis Confessionis fieri debet, ita, ut literæ nequaquam prosint pro foro externo; et ideo facta dispensatione mox lacerandæ sunt, vel saltem ad eum statum redigendæ, ut nullam probationem pro foro externo facere possint.

(*n*) Dispensationum matrimonialium causas veraciter exponendas, et ab Executoribus omnino verificandas esse, docuit singulari Constitutione: *Ad Apostolicæ*. Benedictus XIV. data 25. Febr. 1742. ibi §. 2. agit de clausula: *Et Oratori vitæ periculum immineret*: quae addi solet, quando femina infamiam contraxisse dicitur ob suspectam familiaritatem cum consanguineo. Imminere periculum vitae Oratori potest a parentibus aut fratribus feminae in vindictam, quod filiam aut sororem ipsorum familiaritate sua ab aliis honestis nuptiis impediverit. Haec clausula raro verificatur in Germania; unde raro etiam executioni dari poterunt literae dispensationum tali clausula munitae.

§. 170. ***Revalidatio*** seu confirmatio matrimonii jam contracti fit, si, quod antea fuit nullum, obtenta dispensatione super impedimento, quod illud diremerat, aliove legitimo modo fiat validum. Ac tum quæritur, utrum hæc revalidatio, ac novus sponsorum consensus iterum coram Parocho, ac duobus vel tribus testibus peragi debeat? R. 1. Si matrimonium antea publice initum fuit, coram Parocho nempe, et duobus vel tribus testibus; *et impedimentum quoque publice innotuerit*: idem matrimonium rite revalidari et confirmari non potest, nisi consensus iterum coram Parocho et duobus vel

tribus testibus præbeatur. 2. Si matrimonium antea publice initum fuit, coram Parocho nempe et duobus vel tribus testibus; et *impedimentum dirimens mansit occultum*: tunc novus quidem consensus requiritur, sed clam et inter contrahentes præstandus est; nec amplius Parochus, aut duo vel tres testes requiruntur. Cessat enim adæquate finis Decreti Tridentini de clandestinis matrimoniis. Atque ita declaravit Pœnitentiaria S. Pii V. auctoritate (o).

(*o*) Conf. Bened. XIX. Institut. 87. n. 62.

§. 171. Alia se offert non modica difficultas in revalidando matrimonio jam contracto, si occultum impedimentum intercessit, quod uni solum ex conjugibus cognitum est. Tunc enim si a Pœnitentiaria remedium dispensationis quæritur, literæ redduntur in hanc sententiam: *Dummodo impedimentum præfatum occultum sit, et separatio inter latorem et dictam mulierem fieri non possit absque scandalo, aliudque non obstet, cum eodem latore, ut dicta muliere de nullitate prioris consensus certiorata, sed ita caute, ut latoris delictum nunquam detegatur, matrimonium cum eadem muliere, et uterque inter se de novo secrete ad evitanda scandala, præmissis non obstantibus, contrahere, et in eo postmodum remanere legitime valeat, misericorditer dispenses.* Difficultatem facessit clausula: *Dicta muliere de nullitate prioris consensus certiorata*; quid enim? si pars inscia impedimenti, nullitate matrimonii cognita discedere velit, et ad libertatem aspiret? est tamen hæc certioratio, conditio necessaria ad revalidationem, ne novus consensus præstetur *ex errore* de matrimonio valide jam ini-

to : et consequenter pariter nullus sit (*p*). Putant nonnulli, hanc certiorationem non requiri, si primus contractus fuit nullus ex defectu consensus e. g. ob vim, quam altera pars in contrahendo passa est: ac tum, si hæc eadem pars de novo consentiat libere, matrimonium revalidari censent. Ita P. Pichler cum aliis ad h. t. At enim Clemens VIII. a quo super hac re consilium petitum fuit, expendens primum illum consensum pertinuisse ad materiam neque legitimam, neque idoneam, respondit, pro matrimonii confirmatione novum consensum ab utroque conjuge esse tribuendum, ab eo nempe, qui matrimonium per vim contraxit, et simul ab altero, qui vim ejusmodi ignorans, ultro ac libenter eodem se matrimonio illigavit. Insuper adjecta fuit ea conditio, ut maritus, qui jam libere consenserat, prius moneretur, irritum fuisse matrimonium; eoquod uxor ad assentiendum coacta fuerit, cum primo celebratæ sunt nuptiæ: *Admonito prius marito de matrimonii nullitate* (*q*). Quapropter ad verificandam clausulam aliud non videtur relinqui, quam ut pars impedimenti conscia alteri libere declaret, se haud rite matrimonio consensisse, cum primo initum fuit: ideoque oportere consilio confessarii, atque internæ tranquillitatis causa, ut ambo consensum renovent, seque id libenter facturam ostendat. Quodsi alter conjux eandem voluntatem patefaciat, id satis erit, ut novus consensus secundum præscriptam normam elicitus intelligatur.

(*p*) Sic aperte habet Glossa in c. 1. de eo, qui duxit. Pars enim consentiens *in primo consensu, qui nullus fuit, intelligitur perdurare*; sicuti probatur de servo, qui creditur liber, dum mulier libera cum eo contrahit; si post manumittitur uxore ignorante, non ob id coale-

scit matrimonium; quia post manumissionem factam uxor cum eo manendo, semper intelligitur approbare consensum primum, qui fuit erroneus, nec sufficiens ad perficiendum matrimonium. Secundum generalia principia id declarari potest ex l. 8. C. de J. et F. J: ubi haec species proponitur: Titius fecit testamentum, in quo Eroti relicta libertas. Heres, qui ab intestato alias succedere poterat, putat testamentum esse validum; et profitetur, Erotem esse libertum orcinum ipsius defuncti. Quaeritur, an haec professio heredis noceat heredi? Quod hic negatur; nam ut approbatio actum aliquem confirmet, necesse est, ut approbans plenam habeat actus notitiam. Aliud exemplum extat l. 9. ib. Contraxi cum servo meo, ceu cum homine libero. Quæritur, an non obstante hoc contractu, si per errorem feci, quaestionem status illi movere possim; et affirmatur.

(q) Conf. Bened. XIV. Instit. 87. n. 66. et seq.

TITULUS XVII.

QUI FILII SINT LEGITIMI.

ARGUMENTUM.

I. Diversitas prolium ratione natalium. §. 172. *II. Naturales sensu juris canonici legitimantur per subsequens matrimonium.* §. 175. *III. Plene quidem, at sine præjudicio aliarum legitime natarum.* §. 177. *IV. Spuriæ non legitimantur, ceu natæ ex adulterio.* §. 180. *V. Legitimatio per rescriptum Principis.* §. 184. *VI. Ex causa natalium oritur quæstio status, et præjudicialis.* §. 187.

§. 172. Proles per adoptionem, non naturam suscepta, dicitur *legitima tantum*: quæ ex valido matrimonio, aut bona fide saltem unius in facie Ecclesiæ contracto nata est, ap-

infidelibus, qui secundo, tertio vel ulteriori gradu contraxerant, et postea ad fidem conversi sunt. c. fin. h. t. IV. Nati ex matrimonio publice et bona fide contracto, licet ob latens aliquod impedimentum postea deprehendatur nullum. Hinc c. *cum inter.* 2. h. t. liberi nati, aut etiam tantum concepti ante sententiam divortii (dissolutionis) a parentibus, qui ignorabant impedimentum, declarantur legitimi quoad jus hereditarium succedendi in bona parentum, et quoad alimenta de eorum facultatibus obtinenda. Hoc etiam procedit quoad liberos natos post litem contestatam, qua valor matrimonii impugnatur, uti colligitur ex cit. c. 2. et ex c. *laudabilem.* 2. Ut lite pendente; ubi carnale commercium permittitur in conjuges, quamdiu lis pendet super matrimonio bona fide contracto. Adde tamen c. 44. de Sentent. excomm. Statutum est autem, ut, si matrimonium ob latens impedimentum est nullum, non requiratur bona fides in utroque conjuge, sed sufficiat bona fides unius ex ipsis. c. fin. §. 1. de cland. desp. Si ergo conjugatus vivente sua uxore ducat aliam, et hæc, sciat, illum esse conjugatum, illegitima est proles. cit. c. fin. de cland desp. c. *causam.* 4. et c *referente.* 10. h. t. At contra legitima erit proles, si secunda uxor ignorat impedimentum ligaminis, quo vir laborat. c. *Ex tenore.* 14. h. t. Unum his casibus necessarium est, ut matrimonio publicæ denuntiationes fuerint præmissæ; ne scilicet conjuge. *affectatores ignorantiæ* videantur. cit. c. fin. de cland. despons. Exceptio est, si denuntiationes omissæ; non potuissent ullo modo conferre ad detegendum impedimentum; uti si matrimonium fuit nullum

ex defectu consensus interni in altero conjuge. Sanchez. de Matr. l. 3. disp. 42. n. 5. (*b*).

(*b*) Hic casus de matrimonio putativo extat in Thesaur. Res. S. Congregationis in una Mechliniensi legitimitatis prolis. Die 6. Jul. 1726. T. III. pag. 342. et 347. Tom. IV. pag. 170. et p. 222.

§. 174. Dubia fit legitimitas I. in prole præcoce, aut sera. l. 12. D. de Statu hom. l. 3. §. penult. et ult. D. de suis et legitim. II. In ea, quæ reperitur exposita. III. Si mater prolis durante conjugio cum aliis viris male versari consueverit; proles tamen, donec contrarium probetur, legitima præsumitur, etsi mater eam ex adulterio natam affirmet. Gabriel Palæotus de Nothis. c. 22. IV. Si proles concepta et nata est, postquam maritus ad sacros Ordines promotus est, et uxor continentiæ votum emisit, ea quoad effectus canonicos, nempe susceptionem Ordinum, admissionem ad beneficia, censetur illegitima. c. *Literas.* 14. de Filiis presb. Quoad effectus civiles, seu successionem, passim auctores pro legitima habent talem prolem. Res tamen carere difficultate non videtur. Nam istiusmodi votum continentiæ relate ad uxorem habet vim voti quasi solemnis §. 103. quo edito leges civiles abominantur conjuctiones quasvis sacrilegas. l. 45. C. de Episc. et Clericis. V. Mulierem vi oppressam, si concipit et prolem edit, nonnulli comparant uxori in matrimonio nullo, bona fide versanti.

§. 175. Proles illegitimæ Jure canonico censentur *naturales* ex habilitate parentum ad nuptias tempore, quo proles concepta est, aut etiam (quæ est satis recepta opinio) tempore

nativitatis, vel demum intermedio quodam temre. l. 11. C. de naturalibus liberis. Ibi: *Generaliter definimus, ut semper in hujusmodi quæstionibus, in quibus de statu liberorum est dubitatio, non conceptionis, sed partus tempus inspiciatur; et hoc favore facimus liberorum, ut editionis tempus statuamus esse inspectandum: exceptis his tantummodo casibus, in quibus conceptionem magis approbari, infantium conditionis utilitas expostulat.* Quæ generaliter hic definiuntur de tempore conceptus et partus, sic intelligenda sunt, ut etiam tempus *intermedium* contineatur; vel enim tempus conceptionis involvit totum illud spatium, quo proles in utero est: aut quodvis tempus intermedium referri debet ad tempus partus l. 7. D. de Statu hominum. Ibi: *Qui in utero est, perinde ac si in rebus humanis esset, custoditur, quotiens de commodis ipsius partus quæritur.* Adde l. 26. ibid. et pr. Inst. de Ingenuis. Si vero inter parentes prolis nec conceptionis, nec partus, nec intermedio tempore validum matrimonium consistere potuisset; proles edita dicitur *Spuria* in sensu Juris canonici.

§. 176. *Liberi naturales* (eo, quo dictum est, sensu) *legitimantur per subsequens matrimonium inter parentes eorum.* c. 1. h. t. Nec fit differentia, quo tempore, quantumvis longo, post editam prolem, contrahatur matrimonium: nec utrum immediatum, aut mediatum sit (c), modo validum sit matrimonium, cui is legitimationis effectus jure affixus est; quod enim nullum est, effectum juris operari non potest: nec sane sola ad id sponsalia de futuro sufficiunt. Satis est autem, si in matrimonio consensus de præsenti rite præstitus, etiam in articulo mor-

tis intervenerit. Nuptias enim consensus, non concubitus facit.

(*c*) Casus de matrimonio mediato exhiberi solet hac figura, ex qua dein alia de effectu istiusmodi legitimationis enascitur controversia. Joachimus illustrissimæ alicujus familiæ filius ex illustri puella extra matrimonii statum filium Josephum suscipit illegitimum. Contrahit dein cum alia illustri matrimonium, ex quo legitimum filium generat Isidorum. Defuncta uxore primam Amasiam sibi matrimonio copulat, quo filius prior Josephus legitimatur. Defuncto Joachimo patre magna inter Isidorum legitime natum, et Josephum per subsequens matrimonium legitimatum oritur controversia de successione in feuda paterna et fideicommissa, quæ ex pacto et providentia Majorum primogenito debentur, reliquis fratribus certa pecuniæ quantitate in vim legitimæ designata, Habes casum de legitimatione per matrimonium mediatum, et speciem controversia de effectu ejusdem; utrum is tantus sit, ut legitimatus per subsequens matrimonium in primogenitura præferri debeat alteri fratri ex intermedio matrimonio legitime nato.

§. 177. Generalis decisio est: Legitimati per subsequens matrimonium parentum, quoad omnes juris effectus, excepta sola dignitate Cardinalitia (*d*) æquiparantur legitime natis: imo pro legitimis judicandi sunt. c. 1. et 6. h. t. ibi: *Tanta est vis matrimonii, ut, qui antea sunt geniti, post contractum matrimonium legitimi habeantur.*

(*d*) Sixtus V. Const. *Postquam verus.* edita an. 1586.

§. 178. Non obstante hoc generali favore legitimationis per subsequens matrimonium factæ, dicendum, eum tantum non esse, ut liberis legitime natis, eorumque juri jam quæsito derogare, aut præjudicare possit. Quare in casu §. 176. in nota proposito legitimatus per subsequens matrimonium in primogenitura præ-

ferri non potest alteri fratri ex intermedio matrimonio legitime nato, cui per legitimos natales jus primogenituræ absolute quæsitum et radicatum fuit concurrente et naturali et civili vinculo antequam alter evaderet legitimus et successionis capax. Legitimatio nititur illa quidem *simplici* fictione, qua non legitime natus habetur pro legitime nato; at tanta fictio *retrotractiva*, quæ contra omnem juris rationem juri alterius quæsito deroget, neque per leges, neque per sacros Canones statuta est. Imo Recentiores Interpretes Juris civilis ad tit. Inst. de Nuptiis, quo loco de legitimatione agitur, omnem in ea fictionem retrotractivam a Justiniano sublatam fuisse contendunt. Sacri autem Canones, dum restitutionis in jus quoddam gratiam alicui faciunt, aperte decidunt, quod talis restitutio, *ubi aliud non exprimitur*, *intelligatur fieri sine juris præjudicio alieni*. c. *quamvis*. 8. de Rescriptis. in 6.

§. 179. Alia in hoc genere agitatur controversia de nepote legitime nato ex patre illegitimo, seu naturali; utrum succedat avo, si hic defuncto filio, patre nepotis, matrimonium contrahat cum muliere, ex qua filium naturalem, nepotis patrem susceperat (*e*). Sciendum ex legibus, nepotem ex filio naturali aut spurio non succedere avo. l. fin. C. de nat. lib. At nepoti, ex justis præmortui naturalis filii nuptiis nato, prodesse avi matrimonium non videtur absurdum (*f*). Repræsentat enim patrem suum, ejusque jure in omnibus utitur. Per subsequens matrimonium liberi legitimantur. Quid causæ est, cur non hic, ut in toto jure, sub liberorum appellatione nepotes contineantur? l. 220. D. de V. S. Cum

ducitur concubina, seu mulier, ex qua filium naturalem genuit avus, tunc omnes ex ea nati legitimantur; et vere dici potest, nepotes ejus progeniem esse. cit. l. 220. Quoties lex simpliciter *liberorum* nomine utitur, omnes descendentium gradus intelligit: et hoc ipso loco *liberorum* nomine utuntur leges, quos per matrimonium subsequens legitimari volunt. Patria potestas æque competit in nepotem ac filium; et legitimatio est causa patriæ potestatis; ergo æque operatur in nepotem.

(*e*) Casus figurari potest hoc modo: Desiderius filium naturalem in juventute sua ex persona soluta suscepit; qui filius subinde adultus contracto legitimo matrimonio, alium filium, adeoque respectu sui patris naturalis nepotem genuit; quo relicto brevi post vita functus est. Avus singulari in hunc suum ex filio naturali nepotem affectu commotus nihil magis optat, quam ut eundem legitimum familiæ suæ successorem et heredem habere possit. In quem finem cum prædicta muliere, ex qua filium, hujus nepotis patrem progenuerat, matrimonium contrahit, hoc modo filium jam defunctum tanquam per subsequens matrimonium legitimaturus, aut certe suum ex hoc nepotem.

(*f*) Sic disserit Ulricus Huberus in L. I. digest. tit. 6. n. 10. Similiter decidit Fachinaeas L.3. controv. 59. Propositus casus distingui debet ab alio simili, sed paulum mutato, de quo fit mentio eadem cit. l. fin. C. de nat. lib. Sit avus, ejusque filius legitimus et naturalis, et ex hoc nepos naturalis tantum. Hic utique legitimari non poterit, nisi per matrimonium patris sui; eoque ante tale matrimonium defuncto non succedet avo.

§. 180. Spurii (in sensu juris canonici) ceu adulterini, incestuosi non legitimantur per subsequens matrimonium c. 4. et 6. h. t. (*g*). Idem de Spuriis sensu juris civilis, et natis ex damnato coitu obtinuit; cum inter eorum

parentes ne fingi quidem potuerint nuptiæ. Fictio enim personas habiles requirit. Nov. 89. c. 14. et Nov. 74. c. 6.

(g) Fac, maritum vivente uxore adulterium commisisse cum ancilla soluta, quae et concepit et edidit prolem vivente ea uxore. Si hac postmodum defuncta maritus ancillam valido sibi matrimonio copulet (solum enim adulterium sine machinatione aut promissione matrimonii ejus valori non obstat, nec impedimentum criminis inducit. §. 158.); non tamen prior soboles posteriore matrimonio evadet legitima. Ponitur ergo adulterium utrinque fuisse formale. Aliter enim fortassis loquendum est de casu, quo mulier ignorat, virum esse in conjugio; cujusmodi quidpiam proponitur c. 1. et 7. de eo, qui duxit.

§. 181. Proposui de liberis naturalibus per subsequens matrimonium legitimandis, de spuriis per idem non legitimandis regulam Canonici juris, quam *verissimam, et a nemine in dubium revocandam* dicit Benedictus XIV. Tom. I. Bull. Constit. 113. in qua respondet Archiepiscopo S. Dominici in insula Hispaniola, qui Papam interrogaverat, an filii ex adulterio procreati legitimentur per subsequens matrimonium. Rationes pro tali legitimatione Archiepiscopus descripserat ex Bœhmero Jur. Eccl. Protestantium h. t. a §. 21. tacito hujus auctoris nomine, et proposita hac specie facti: Vir nobilis uxoratus rem habuit, stante matrimonio, cum libera muliere, pari cum ipso natalium nobilitate, duosque filios ex ea procreavit. Defuncta vero uxore matrimonium contraxit cum prædicta muliere, quæ duos, ut præfertur, filios ei pepererat. Horum alter jam mortem obierat; atque ille procul dubio natus erat priore uxore in vivis agente. Alter superstes est;

sed nondum satis est exploratum, an eadem prima uxore vivente conceptus aut natus fuerit. Dubitatur de utroque, an legitimi, sive spurii sint habendi; seu potius an per subquens matrimonium cum ipsorum matre contractum, ambo censendi sunt legitimati.

§. 182. Huic quæstioni se respondere, ait Pontifex, *non tamen ex auctoritate Apostolicæ Sedis, -- sed meram sustinentes personam Doctoris privati, cujus vitæ ætas fere omnis in sacrorum Canonum studiis -- exacta est.* Decidit ergo I. filius præmortuus, qui et conceptus et natus est, prima uxore superstite, legitimus non evasit per matrimonium cum ipsius matre postea contractum. II. Si alter filius prima uxore vivente conceptus quidem, at post ejus mortem natus sit, resolutio pendet ex controversia Doctorum, qua inter se disputant, utrum pro statuenda legitimatione tempus nativitatis, an præterea tempus conceptus inspici debeat; in qua re textus textibus, Doctores Doctoribus, et tribunalia tribunalibus adversari videntur. *Si a Nobis*, inquit, *judicium nostrum in casibus particularibus interponendum foret, non aliter id a Nobis fieret, quam secundum sententiam in tribunalibus et curia illius regionis receptam; in qua esset pronuntiandum.* Quia vero de hoc altero filio, illud tantum certum habetur, quod inter ipsius parentes matrimonium postea contractum fuerit; incertum vero, utrum is prima uxore vivente, an jam defuncta et conceptus et natus sit, hinc Pontifex addit: *Si nostrum de eo judicium exquireretur, filium hunc legitimum censeremus; cum Judex in dubio debeat in bonum, et commoda prolis propensus esse.*

§. 183. His præmissis decisionibus Pontifex respondet ad Argumenta contraria. Præcipuum erat hoc: Proles adultera non legitimatur per subsequens matrimonium eo tantum casu, *quo illud nulliter contrahitur*, ut in casu c. 6, ob machinationem in mortem uxoris. Hinc. cit. c. dicitur: *Si autem vir vivente uxore sua aliam cognoverit, et ex ea prolem susceperit, licet post mortem uxoris eandem duxerit, nihilominus spurius erit filius, et ab hereditate repellendus; præsertim si in mortem uxoris alteruter eorum aliquid fuerit machinatus.* R. n. Pontifex duos recenset casus, in quibus per matrimonium non legitimatur proles: 1. Si ea ex adulterio nata est. 2. Si ad adulterium accessit machinatio in mortem conjugis. Dictio *Præsertim* idem indicat, ac *multo magis*; ut sensus sit: Si filii adulterini non legitimantur per subsequens parentum matrimonium; *multo magis* id tenendum est pro casu, que subsequens matrimonium fuit nullum ob adulterium cum machinatione conjunctum. Etsi vero in proposita specie machinatio intercesserit, Pontifex tamen de solo adulterio etiam sine machinatione mentem suam et sententiam profert. Nec si planus et apertus est sensus ejus Decretalis, prout in compilatione Gregorii IX. extat, ad fontes et Decretalem integram recurri potest pro eruendo sensu contrario. Compilatio enim auctoritatem legalem nacta est a Gregorio IX., non fontes, a quibus multa decisa, refecta et cum mutatione posita sunt (*h*).

(*h*) Putat Bœhmerus, posito etiam solo adulterio sine machinatione prolem adulteram per subseqaens matrimonium tempore Alexandri III. legitimari non potuisse, quia inter adulteros validum matrimonium ea ætate con-

trahi non potuit; cum autem ea disciplina ab Innocentio III. postmodum fuerit immutata, nihil obesse opinatur, quo minus proles ex adulterio nata vivente altero conjuge, post ejus mortem per subsequens matrimonium hac aetate legitimetur. At falsitatem hujus opinionis adcurate ostendi supra a §. 158.

§. 184. Alia est legitimatio prolium quarumvis illegitimarum per *Rescriptum Principis*, quam Justinianus primus induxit Nov. 89. c. 9. et nostris temporibus ad preces oblatas frequenter expedit vel Princeps ipse, vel alius, qui jus legitimandi a Principe impetravit, *Comes Palatinus* hodie dictus. Hoc quidem modo juvantur illi, quorum parentes non contraxerunt inter se matrimonium, aut qui ex damnato coitu concepti et nati sunt. Besoldus part. 5. consil. 199. filium adulterinum sic legitimari censet, quando parentes oblatis precibus manifestant Principi intentionem suam contrahendi matrimonium ad effectum legitimandi prolem adulterinam; Princeps dein permittendo matrimonium ad has preces, effectum legitimationis concedere censetur, quamvis in rescripto expressa ejus mentio non fiat.

§. 185. Princeps quidem laicus legitimat ad effectus civiles: Ecclesiasticus vero ad effectus ecclesiasticos; quamquam conveniens videtur, ut qui a Papa ad spiritualia tractanda et obtinenda legitimatus est, æque ad temporalia, quæ longe inferioris conditionis sunt, censeatur habilis; uti exponitur. c. 13. h. t. Est tamen legitimatio Pontificia a sola dispensatione ad Ordines vel quædam beneficia omnino distinguenda. Illa plenior est, hæc strictæ interpretationis. Lib. I. Decret. de filiis presbyt. §. 451.

§. 186. Tribuitur etiam Summo Pontifici potestas dispensandi *in radice matrimonii*; quo modo legitimi finguntur, et censentur illi, qui nati sunt ex matrimonio mala fide contracto cum impedimento; cujus dispensationem retrotrahit Pontifex ad initium matrimonii, ita, ut licet parentes nunc jam mortui sint, liberi tamen habeantur nati ex justis nuptiis, etiam in ordine ad effectus civiles. Sanchez. de Matr. l. 8. disp. 7. Boerius decisione 263. n. 26. Hujusmodi legitimatio, quæ etiam dispensatio *ex tunc* appellatur, *non sine urgentissima causa concedi consuevit*, et in iis tantum impedimentis, quæ sunt juris ecclesiastici, nec omnino manifesta extiterunt, uti inquit Benedictus XIV. Tom. I. Bullar. in cit. const. 113. §. 40. (*i*).

(*i*) Alii modi juris civilis Romani, queis proles illegitimae natalibus restitui poterant, ceu oblatio curiae, nominatio filii, et arrogatio Nov. 89. penitus ab usu nunc recesserunt.

§. 187. Ex iis, quæ dicta sunt hactenus, colligi potest, frequentes incidere *controversias status*, præsertim cum de jure successionis agitur. Appellantur eædem *quæstiones præjudiciales* l. II. Decret. §. 139. ac si petenti hereditatem coram Judice laico opponitur defectus natalium, hæc quæstio præjudicialis ad Judicem ecclesiasticum remittenda est, suspenso progressu judicii secularis c. 5. h. t. Ad ejusmodi quæstiones præterea referri debent capitula 3. 11. 12. h. t. Exempla et animadversiones de probanda filiatione exhibet cl. Zech de Judiciis Eccl. civilibus §. 290. seqq. de causis autem matrimonialibus generatim inscribitur sequens titulus.

TITULUS XVIII.

Qui matrimonium accusare possunt, vel contra illud testari.

ARGUMENTUM.

I. Causarum matrimonialium Judex. §. 188. *II. Natura et qualitas.* §. 190. *III. Accusatores et testes.* §. 191.

§. 188. Causæ matrimoniales intelliguntur hoc loco quæstiones non Theoreticæ de sponsalibus et matrimonio, quæ ad scholas et Doctores pertinent, sed Juridicæ, et litigiosæ de natura et qualitate actus initi, utrum sponsalitius, vel matrimonialis sit: de valore aut nullitate sponsalium, vel matrimonii, consequenter de impedimentis, et dispensationibus: de effectibus eorum, nempe juribus et obligationibus sponsorum et conjugum e. g. circa reddendum debitum, de quo, cum actio deficiat, officium judicis ecclesiastici imploratur: de dissolutione sponsalium, aut matrimonii ob detectum impedimentum: de divortio ex causa adulterii, aut sævitiei: de benedictione nuptiali, et jure benedicendi: de malitiosa desertione, longa absentia sponsi, vel conjugis: de legitimitate prolium. Ejusmodi causæ aliquando sunt *meri facti*, an matrimonium vel sponsalia fuerint contracta, aut *juris*, utrumne valide, an secus. Actio item aut *affirmativa est*, si mulier velit declarari pro legitima uxore: vel *negativa*, si maritus neget esse uxorem. Intervenit etiam *possessio aut quasi possessio* status conjugalis, filiationis. Unde si altera pars ab altera divertit, *actio spolii* competit.

§. 189. Causæ enumeratæ, earumque similes omnium judicio, ipsoque tribunalium usu censentur *matrimoniales.* Judex autem causarum matrimonialium est *Ecclesiasticus*, non secularis; uti tota observavit antiquitas et definivit Concilium Trid. Sess. XXIV. can. 12. de Sacr. matr. ibi: *Siquis dixerit, causas matrimoniales non spectare ad judices ecclesiasticos, anathema sit.* Ad Ecclesiam enim spectat, rata habere matrimonia, impedimenta statuere, et in iis dispensare. Ergo eidem etiam competit jurisdictio circa has causas. Imo nec quivis jurisdictione pollens ecclesiastica ad eas cognoscendas causas sufficit. c. 1. in fin. de consang. et affin. ibi: *Non sunt causæ matrimonii tractandæ per quoslibet, sed per judices discretos, qui potestatem habent judicandi, et statuta canonum non ignorent.* Ordinarie ergo solus Episcopus est judex competens in his causis, non inferior aliquis. Concil. Trid. cit. Sess. c. 20. de ref. ibi: *Causæ matrimoniales et criminales, non Decani, Archidiaconi, aut aliorum inferiorum judicio, etiam visitando, sed Episcopi tantum examini et jurisdictioni relinquantur* Causæ profanæ de bonis conjugum, successione liberorum, alimentatione prolium haud ægre relinquuntur judicibus laicis. c. *causam* 7. Qui filii sint legit. (*a*).

(*a*) Solerter adnotat P. Zech. tit. de divort. §. 371. conjuges Principes Protestantes circa causam matrimonialem discrepantes non inventuros competentem judicem, nisi aliorum exemplo Episcopum catholicum vel Pontificem adeant; cum summa Imperii tribunalia, quæ alias causas Principum decidunt, non habeant jurisdictionem fundatam circa matrimonialia.

§. 190. Causæ matrimoniales suas habent proprias qualitates. I. Ex officio tractantur ab Epi-

scopo, sed *summarie*, ut celeriter expediantur. c. 1. ut lite non contestata, Clem. 2. de judiciis. II. Eædem annumerantur causis *arduis*, et suo modo publicis, c. fin. de procurat. in 6. imo æquiparantur criminalibus. c. 9. in fin. de in integ. rest. Hinc, etsi usus *accusationum* in criminibus tantum habeat locum; tamen etiam adhibetur ad allegationem et deductionem impedimentorum. Conjunctiones enim illegitimæ inter eos, qui impedimento laborant, tolerandæ non sunt; et ante quidem, quam matrimonium contrahatur, Canones suppeditant *denuntiationem* impedimenti: post contractum *accusationem*. c. 13. de despons. impub. III. In casu denuntiati impedimenti unus testis fide dignus, aut semiplena probatio sufficit, ut matrimonium impediatur, et prohibeatur ad evitanda gravia scelera; et cohabitationem fornicariam. c. 12. de sponsal. c. 2. de consang. et affin. Contra ut matrimonium jam contractum declaretur irritum, et concedatur facultas aliud ineundi, plenissima requiritur probatio tum ob periculum, ne homo separet, quod Deus conjunxit; tum ob possessionem conjugum, et præsumtionem pro valore actus; pro quo in defectu plenæ probationis pronuntiari solet. arg. c. fin. de sent. et re jud. IV. Sententia tamen pro valore matrimonii lata nunquam transit in rem judicatam, c. 7. eod. Neque ulla quoad valorem aut nullitatem locum habet præscriptio, transactio, compromissum, juramentum, restitutio in integrum. Unde accusatio etiam post longissimum tempus fieri potest, nisi conjuges jam essent mortui, et liberis moveatur quæstio status. Quo casu præscriptio locum habet, uti in aliis actionibus civilibus, vel criminalibus. V. Contra contumaciter absentem, agi potest ad declarandam matrimonii nullitatem et si testes et probationes suppetant, usque ad definiti-

vam sententiam c. 1. h. t.; non tamen ad decernendum divortium ex causa adulterii. c. 1. ut lite non contestata.

§. 191. Ut intelligatur, quis accusare matrimonium, aut contra illud testari possit, distinctio fieri debet inter impedimenta, ob quæ accusatur, vel nullitatis arguitur matrimonium. Sunt enim I. quædam velut juris privati, quæ nolentes conjuges non afficiunt, neque invitos separant; ut si matrimonium impugnatur ex capite doli, metus, erroris; ac tum lædens in foro externo non auditur; læsus cessante errore vel metu novum consensum ponere potest, ac posuisse præsumitur, si cessante errore vel metu sponte cohabitet. c. 4. h. t. c. 2. de conj. serv. Ob eandem causam matrimonium accusare ob impotentiam nemo potest, nisi ipsi conjuges. Etsi enim ea subsit; possunt, si velint, cohabitare instar fratris et sororis. c. 4. et 5. de frigid. et malef. can. *requisisti* 2. XXXIII. q. 1. II. Sunt alia impedimenta, quæ absolutam nullitatem et separationem inducunt. In his regulariter ad accusandum omnes admittuntur, qui conscii sunt impedimenti, idque probare, aut sufficientia indicia ad inquirendum dare possunt. Suspecti censentur, qui diu ante tacuerunt, conjugibus quiete et sine quæstione cohabitantibus: c. 1. h. t. Repelluntur, qui ad accusandum, vel desistendum ab accusatione pecuniam acceperunt. c. 5. Qui impedimentum sciverunt ante nuptias, et tamen non denuntiarunt. Accusatio autem esse debet personalis. Solæ enim literæ præsumtionem quidem faciunt; non tamen sufficiunt ad ferendam sententiam, nisi alia accedant adminicula. 2. h. t.

§. 192. Testes pro vel contra matrimonium jam contractum esse possunt omnes, qui possunt accusare, si alias sint testes idonei secundum generalia principia de testibus et attestat. (*b*). Præ aliis ad denuntiandum et accusandum matrimonium admittuntur illi, qui majorem ejus notitiam habere præsumuntur, ceu parentes, consanguinei, affines, si de consanguinitate vel affinitate agitur. c. 3. Pro matrimonio autem suspectum est testimonium eorum, quorum præcipue interest, illud contrahi, et valere. c. 22. de testib.

(*b*) Can. de parentela. 5. et seq. XXXV. q. 6. exhibetur formula juramenti, qua accusatores et testes uti deberent. Personis illustribus et nonnullis aliis hodie permittitur, ut testimonium in scriptis ferant.

TITULUS XIX.

De Divortiis.

ARGUMENTUM.

I. Notio Repudii, Divortii, Dissolutionis sponsalium et matrimonii secondum jus utramque. §. 193. *II. Dissolutio sponsalium.* §. 195. *III. Dissolutio matrimonii cum impedimento contracti.* §. 199. *IV. Divortium soluto vinculo* §. 201. *V. Divortium manente vinculo, perpetuum et temporale.* §. 202. *VI. Indissolubilitas matrimonii consummati inter fideles.* §. 207.

§. 193. Jure Romano *divortium inter virum et uxorem fieri dicitur: Repudium vero sponsæ remitti videtur: quod et in uxoris personam non absurde cadit.* l. 101. D. de V. S. *Non recte autem*

sponsa divertisse dicitur : quod divortium ex eo dictum est, quod in diversas partes eunt, qui discedunt. l. 191. ib. Inter *conjuges* ergo secundum leges Romanas et divortium habebat locum, et repudium : inter *sponsos* solum repudium. Repudium sola voluntatis causa fiebat ab alterutra parte : Divortium etiam invitis poterat obtingere e. g. ex captivitate conjugis alterius. Erat etiam apud Romanos in usu judicium de moribus conjugis, de quo inscribitur Rubrica Codicis *de repudiis, et judicio do moribus sublato.* Ac si in eo judicio pronuntiatum fuerat, mulierem moribus suis causam divortio præbuisse, maritus sextam dotis partem lucrabatur, aut octavam, si mores fuissent leviores. Sed hoc judicium postea sublatum est. Verum in hac re nec leges Ethnicorum pro norma haberi possunt, nec Imperatorum Christianorum, iis tum temporibus latæ, quæ valde instabiles fuerunt, cum inveteratæ divortiorum et repudiorum cousuetudini mederi per constitutiones suas etsi vellent, nec semper potuerunt, nec cum poterant, voluerunt. A multis jam ætatibus circa divortia solum spectatur, observaturque Jus canonicum.

§. 194. Jure canonico divortium ad quamvis conjugum separationem refertur. Proprie autem dicitur fieri *dissolutio* tum sponsalium de futuro justa ex causa, tum matrimonii cum impedimento dirimente contracti, quo vinculum nullum inter contrahentes coaluit. ***Divortium*** autem proprie refertur tum ad vinculi conjugalis solutionem, tum, eo manente vinculo, ad separationem conjugum a toro et mensa, eamque perpetuam, vel temporalem. De his jam receptæ juris decisiones ordine quodam recensendæ sunt, re-

jecta in finem questione de insolubilitate matrimonii consummati inter fideles quoad vinculum conjugale, nisi istuc solvatur per mortem naturalem conjugis.

§. 195. Dissolutio sponsalium de futuro per se est odiosa; nam et gravem obligationem justitiæ §. 14. et conjunctionem animorum continent, ob quam juste introductum fuit impedimentum publicæ honestatis. Hinc c. 2. de spons. generatimdeciditur: *Hi, qui de matrimonio contrahendo pure et sine omni conditione fidem dederunt, commonendi sunt, et modis omnibus inducendi, ut præstitam fidem observent. Si autem ad invicem admittere noluerint, ne forte deterius inde contingat, ut talem scilicet ducat, quam odio habet: videtur, quod ad instar eorum, qui societatem interpositione fidei contrahunt; et postea eandem sibi remittunt, hoc possit in patientia tolerari.* C. 16. de spons. deciditur de eo, qui post jurata sponsalia religionem vult ingredi: *Tutius est ei, religione juramenti servata, prius contrahere, et postea si elegerit, ad religionem migrare* (*a*). In dissolutione sponsalium, quæ fit altera parte invita, auctoritas Judicis ecclesiastici intercedere debet, nisi causa sit publica.

(*a*) Expertissimus Gobatus p. 2. Alphab matr. n. 248. ait: Tractavi cum permultis desponsatis. Non memini ullius, qui non significaverit, timeri a se culpam, si absque causa rationabili recederet etiam cum consensu consortis.

§. 196. Justæ dissolvendorum sponsalium causæ partim *communes* sunt omnium contractuum, ceu mutuus dissensus, lapsus temporis, conditio non impleta etc. partim *propriæ* sponsalium. Atque hæc ipsæ maxime fundantur in

generali discrimine actus *promissorii* et *executivi.* Priori enim, non posteriori inest conditio: *rebus sic stantibus*, *si potero*, morali nempe sensu. Fit etiam aliquando, ut actus sponsalitius sit *clauditans* vel principio, seu ut ajunt, *in fieri*, uti si impubes sponsalia contrahat cum pubere c. 9. et 11. de desp. impub. aut *postea* vel *in conservari*, emergente facto, ob quod alteri tantum parti jus resiliendi competit. Si jurata fuerint sponsalia, et adest justa causa dissolvendi, seu communis seu propria, non requiritur specialis absolutio vel dispensatio in juramento; quod sequitur naturam contractus.

§. 297. Sponsalia dissolvi *possunt* natura sua, contra ac matrimonium. Solvuntur ergo ob *causas communes* aliis contractibus, qui natura sua solvi possunt; ceu I. *mutuo dissensu* c. 2. §. 195. quo pertinet regula 1. juris: *Omnis res per quascunque causas nascitur, per easdem dissolvitur*; modo dissensus non obtineatur vi aut dolo. II. *Lapsu temporis* pro finienda obligatione definiti: c. 5. et 22. de spons. c. 6. de dolo. III. Conditione non impleta. Ad causas communes etiam pertinet rescissio judicis, dispensatio Superioris maxime ex causa publica.

§. 198. Causæ propriæ dissolvendi sponsalia sunt: I. *Mutatio notabilis* in corpore, animo, fortunis, quæ contingit ex parte unius, et matrimonium redderet multo molestius. II. *Factum* partis unius, quo ipsa impedimentum ponit matrimonio promisso, aut animum juri suo renuntiandi manifestat. Uti siquis post sponsalia edit votum religionis. Ordinum, cœlibatus, aut novitiatum ingreditur: si faciat alia sponsalia: si contrahat affinitatem cum sponsa: si discedit in

terras remotas. c. 5. de sponsal. si incidat in hæresin. Universe omnis causa, quæ post matrimonium contractum sufficit ad divortium perpetuum vel temporale, censenda est a potiori sufficere ad dissolvenda sponsalia. Tria sunt adnotanda: I. His casibus fere uni tantum parti præbetur justa causa resiliendi, permanente alterius obligatione. Unde contractus *claudicare* incipit. II. Si talis mutatio aut factum præcesserit sponsalia, sed ab altera parte fuerit ignoratum, valet principium: *Paria sunt, ignoranter præcedere, ac supervenire.* arg. c. 4. de except. et c. fin. qui matrim. accusare. arg. l. 77. D. de contrah. emtione III. Ejusmodi causa superveniens, aut ignoranter præcedens sufficit ad solvenda sponsalia, etsi hæc fuerint jurata c. 25. de Jurej. conf. §. 196. fin. (*b*).

(*b*) Disputant de fornicatione tum antecedente tum, euperveniente sponsi unius, vel utriusque: quærunt itiam, utrum delicta mutua compensatione tollantur; sd quod de divortio ex causa adulterii statuitur. Dum autem aliqui generatim decidunt, ex fornicatione tum antecedente, tum consequente soli sponso causam resiliendi præberi, non item sponsæ, id probare non possum; cur enim ad imparia judicentur?

§. 199. Dissolutio non tantum ad sponsalia, sed etiam ad matrimonium refertur tunc, quando illud ratione impedimenti dirimentis declaratur nullum, separatis conjugibus. Si de valore matrimonii jam contracti oritur dubium aut quæstio, videndum, I. quæ sint jura conjugum: II. quæ jura et partes judicis ecclesiastici. Si inito matrimonio uni vel utrique conjugi dubium supervenit de impedimento *ex causa levi et temeraria*, tunc et reddi et peti potest debitum conjugale: *si ex causa probabili et discreta*, peti

non potest, sed petenti reddi debet: cui certo innotuit impedimentum, is nec petere potest, nec reddere: imo potius sententiam excommunicationis sustinere debet. c. 44. de sentent. excomm. Si impedimentum utrique certo innotuit, tenentur mox separationem a toto instituere *privatim.* Si dein dispensationem nolint petere, nec in casu impotentiæ cohabitare instar fratris et sororis, separationem *publice* facere non possunt sine auctoritate Judicis ecclesiastici; multo minus una pars alteram invitam expellere, et novum etiam conjugem superinducere potest, etsi manifestum dicat impedimentum. Eo nihilominus attentato alteram partem agentem de spolio cogitur recipere. c. 3. de divortiis.

§. 200. Judex Ecclesiasticus, qui est Episcopus in his causis (*c*), si impedimentum est manifestum et publicum, sua auctoritate, nemine denuntiante vel accusante, inquirit, et illegitimas conjunctiones dirimit. cit. c. 3. in fin. h. t. Si autem causa nullitatis matrimonii ad Judicem defertur, maxime cavendum, ne nimis facile dissolvantur matrimonia; id quod in quibusdam curiis Episcopalibus contigisse, queritur Benedictus XIV. in constit. *Dei miseratione.* T. I. Bullar. n. 33. variis ex causis, quas distincte enumerat Pontifex. Egregie dein providet: I. Ut in singulis diœcesibus eligatur aliquis, si fieri potest, Ecclesiasticus, qui sit defensor matrimoniorum, data Episcopo facultate eum removendi, et alium substituendi. II. Ut lis de nullitate matrimonii nunquam finiri possit per unam instantiam, sed si in ea de nullitate contra matrimonii valorem pronuntiatum fuit, necessario appellatio a defensore matrimonii interponi debeat, donec saltem duæ

conformes sententiæ de nullitate habeantur. Si in prima instantia pro valore pronuntiatum est, defensor appellare non debet. III. Conjugibus interdicuntur aliæ nuptiæ sub pœnis polygamiæ, donec lis in utraque instantia finita sit (*d*).

(*c*) Supra §. 189. conf. Bened. XIV. const. *Inter multa.* T. 2. Bull. N. 33. §. *Tertium.* Ubi ejusmodi causas non ab Abbate Cryptæ Ferratæ loci Ordinario, sed ab Episcopo Tusculano cognosci voluit.

(*d*) Exscripsi summa capita hujus constitutionis; quæ occurrente casu, omnino legenda est, ut recte procedatur in re gravissimi momenti. Ejusdem mentionem facit ipse Pontifex in const. *Si datam.* 47. T. 2. Bullar.

§. 201. *Divortium*, uti denotat solutionem vinculi conjugalis, quod antea coaluerat (§. 194.), in *matrimonio consummato fidelium* fit morte I. Cor. VII. 39. eaque sola, non alia ex causa. Concil. Trid. Sess. XXIV. pr. de Sacr. matr. et can. 5. et 7. de qua re afferam nonnulla in fin. hujus tituli. In matrimonio consummato infidelium non sola morte, sed etiam conversione alterius conjugis ad fidem, fit solutio vinculi conjugalis in casu §. 50. n. IV. *Matrimonium ratum* solvitur 1. utroque casu, quo consummatum. 2. Inter fideles professione religiosa unius conjugis. Concil. Trid. l. c. can. 6. §. 105. Demum 3. dispensatione Pontificis, quæ non datur, nisi causa diligenter cognita (*e*). Si enim Pontifex dispensare potest in professione religiosa; quod haud ægre concedunt omnes nostra præsertim ætate; cur non possit solvere vinculum matrimonii rati, quod minus forte est vinculo professionis, et per hanc solvitur.. Dici ergo potest: Si vinco vincentem te; multo magis vinco te. arg. l. *de acces-*

sionibus. 14. §. 3. D. de diversis temporal. præscript. Dein professio religiosa vim solvendi matrimonium ratum neque natura sua, neque ex jure divino, sed Ecclesiæ constitutione habet; atque in primis ex auctoritate supremi Pastoris. Quodsi vero hic tantam vim, ut solvatur matrimonium ratum, conferre potest religiosæ professioni; cur non poterit ipse immediate auctoritate sua matrimonium ratum dissolvere?

(*e*) Conf. cit. constit. Bened. XIV. Dei miseratione. §. 15. Tom. I. Num. 33. Ubi declaratur, quomodo et quo ritu matrimonium ratum a Sede Apostolica dissolvatur.

§. 202. Divortium, uti denotat separationem conjugum, manente vinculo est perpetuum, vel temporale. *Perpetuum* fit. I. mutuo conjugum consensu maxime ex causa status perfectionis, nempe clericalis, aut religiosi §. 102. et 106. (*f*). II. Ob adulterium partis unius, nisi exceptio obstet, de qua vid. §. seq. Adnota I. Jus divortii perpetui ex causa adulterii competit tam uxori innocenti adversus maritum adulterum; quam marito innocenti adversus uxorem adulteram (*g*). II. Fieri ab innocente potest divortium etiam altera parte invita, et reconciliationem petente; imo SS. Canones id præscribunt, nisi pars adultera pœnitentiam agat. can. 4. et 6. XXXII. q. 1. Sed post pœnitentiam recipi eandem volunt. can. 7. ib. Si tamen vir adulteram recipere nolit, ea dicitur in claustro collocanda, ut perpetuam pœnitentiam ibi agat. c. 19. de convers. conjug. III. Ipsa pars rea, si toleretur, divertere non potest; et post divortium semper parata esse debet ad redeundum, si repetitur. Hinc innocens

potest religionem ingredi, non autem pars rea sine consensu alterius. IV. Si innocens publice velit divertere, aut nocentem domo expellere, necesse est, ut adulterium sit publicum, aut coram judice ecclesiastico satis probatum. c. 9. de sponsal. c. 4. h. t. De lucro dotis, aut donationis propter nuptias, quod facit pars innocens, agitur tit. seq. V. Quia autem delicta carnis sunt difficilis probationis: hinc ad divortium sufficit etiam adulterium gravibus et violentis indiciis præsumtum; qualia recensentur c. 12. de præsumt. c. 27. de testib. can. *Nec aliqua.* 4. XXVII. q. 1. In jure civili l. 8. §. 2. 3. C. de repudiis.

(*f*) Tale divortium fit animo nunquam redintegrandi conjunctionem, animique deliberationem poscit. Unde l. 3. D. de divortiis animadvertitur. *Quidquid in calore iracundiæ vel fit, vel dicitur, non prius ratum est, quam si perseverantia apparuit, judicium animi fuisse.*

(*g*) Secundum leges civiles conjugatus cognoscens solutam judicio adulterii non tenetur. l. 6. §. 1. D. de adult. et l. 2. C. eod. Aliud statutum est jure canonico, ac civiles leges improbatae sunt ab antiquissimis Patribus, ab Ambrosio can. *Nemo.* 4. XXXII. q. 4. ab Hieronymo can. *Apud nos.* 20. ead q. 5. et can. *Præcepit.* 19. ibid. Ab Innocentio P. I. can. fin. XXXII. q. 3. Admitti igitur nec potest, quod Besoldus p. 2. consil. 55. n. 50. scripserat, per subsequens matrimonium legitimari liberos ex conjugato et soluta natos; quia conjunctio mariti cum soluta secundum leges civiles adulterium non est. Nam et de legitimo liberorum statu, et de ratione adulterii non civiles leges, sed Ecclesiae Canones normam judicandi praebent.

§. 203. Exceptiones a jure divortii ex causa adulterii sunt cessatio vel diminutio culpæ ex parte nocentis, aut factum quoddam innocentis. I. Si mulier vi oppressa fuit. can. *ita*,

ne. 3. XXXII. q. 5. et alii canones ibid. Vis autem distingui debet a metu gravi c. 5. de his, quæ vi. II. Si vir deceptus aliam mulierem habuerit pro uxore sua. can. in *lectum* 6. XXXIV. q. 1. et ibi Glossa. Idem est, si uxor probabiliter credens virum mortuum alteri nupserit. III. Ex facto innocentis jus divortii cessat, si ea parti nocenti culpam remiserit tacite vel expresse, cum delictum sciverit. can. *Siquis uxorem.* 4. XXXII. q. 1. (*h*). IV. Si pars innocens fuit causa vel auctor adulterii. c. 6. de eo, qui cognovit. V. Si pars innocens æque dein fiat nocens. Paria enim crimina mutua compensatione tolluntur. c. 4. h. t. in fin. c. 6. et 7. de adulteriis. Imo si mulier ob adulterium separata jam est a viro, et hic postea in idem labatur flagitium, matrimonium redintegratur. c. 5. h. t.

(*h*) Rectius id infertur ex principiis generalibus de remissione injuriae, et auctoritate Doctorum. Conf. Schmalzgruber n. 108. h. t.

§. 204. De Divortio temporali generatim deciditur per Canones: I. Illud auctoritate ecclesiastica decerni justa de causa potest. Concil. Trid. Sess. XXIV. de Sacr. matr. can. 8. ibi: *Siquis dixerit, Ecclesiam errare, cum ob multas causas separationem inter conjuges, quoad torum, seu quoad habitationem, ad certum, incertumve tempus fieri posse, decernit, anathema sit.* Aequitas hujus decisionis mox patebit ex enumeratione causarum. II. Divortium etiam temporale non quovis de crimine aut molestia cohabitationis decerni debet. c. 2. h. t. can. *Præceptum.* 21. seq. XXXII. q. 5. Id manifestum est ex natura societatis conjugalis, inter homines, nempe fragiles initæ. Hinc S. Hiero-

nymus in Matth, XIX. sic ait; *Grave pondus uxorum est, si excepta causa fornicationis eas dimittere non licet. Quid enim si temulenta fuerit, si iracunda, si malis moribus, si luxuriosa, si vaga, si jurgatrix, si maledica: tenenda erit istiusmodi? Volumus, nolumus, sustinenda est. Cum enim essemus liberi, voluntarie nos subjecimus servituti.* Conf. c. 1. de conjug. leprosorum.

§. 205. Justæ causæ divortii temporalis sunt: I. Lapsus in hæresin vel idololatriam. c. 6. 7. h. t. II. Periculum animæ, et salutis æternæ, aut fidei. c. 2. h. t. can. *Idololatria.* 5. XXVIII. q. 1. ubi S. Augustinus cum docuisset, idololatriam, quamlibet noxiam superstitionem, et avaritiam instar fornicationis esse, subjungit: *Ex quo intelligitur, quod propter illicitas concupiscentias non tantum, quæ in stupris cum alienis viris aut feminis committuntur, sed omnino quaslibet, quæ animam corpore male utentem a lege Dei aberrare faciunt, et perniciose turpiterque corrumpunt, possit sine crimine et vir uxorem dimittere, et uxor virum: quia exceptam facit Dominus causam fornicationis; quam fornicationem, sicut supra commemoratum est, generalem et universalem intelligere cogimur.*

§. 206. III. Periculum vitæ et corporis ex morbo contagioso, aut insidiis partis alterius; quo referri potest sævitia et furor præsertim mariti. can. *Siqua mulier.* 6. XXXI. q. 1. addito c. 1. h. t. c. 8. et 13. de restit. spoliat. Si maritus caveat de non vexanda uxore; neque sit tanta ejus sævities, ut satis caveri non posse videatur, præstita cautione divortium non conceditur.

§. 207. Expositis decisionibus juris huc pertinentibus attingenda est quæstio de insolubilitate matrimonii consummati inter fideles: quæ etsi Theologorum propria sit; tamen sæpe occurrit in collectionibus Canonum, et ipsis decidendis causis. Adversarii etiam doctrinæ et praxeos catholicæ, sæpe male abutuntur in hac re jure nostro. Ipsa dein controversiæ expositio revocandis in memoriam principiis et fontibus Canonicis perquam idonea est; per omnes enim Jurisprudentiæ locos vagantur adversarii, patrocinium erroris frustra inquirentes. Ut autem hæc quæstio illustretur, facti species videtur ponenda ob oculos.

§. 208. Georgius d'Ascoli, græcus et catholicus, matrimonium contraxit cum muliere Lutherana coram duobus testibus, et Prædicante Lutherano in civitate *di Viburgo*, quæ est sita in Finnonia, quæ olim regnum fuit, et nunc est pars regni Suecici. Cumque Georgius militem agens captivus factus fuerit ab hostibus, et post reditum a captivitate tres filios se absente a sua uxore progenitos invenerit, eam in judicium vocavit; cumque ipsa triplicatum confessa fuerit adulterium, prolata est in Synodo sententia super dissolutione matrimonii quoad vinculum, et libertatem Georgii ad alias nuptias transeundi, juxta Græcorum praxin, et sic intellectam a Græcis S. Basilii doctrinam, in qua potissimum Synodus suæ sententiæ reposuit fundamentum. Cumque in prædictæ sententiæ executionem Georgius velit matrimonium contrahere cum alia femina, cui dicitur suam fidem dedisse; et P. Apollinaris Capucinus Missionarius in Moscovia, et degens in civitate Petersburgo inducias a Georgio obtinuerit, ut

Sanctæ Sedis judicium exquireret, re delata ad S. Congregationem de propaganda fit, et facta ejus remissione ad S. Congregationem Concilii; quæritur in præsenti, quid sit statuendum (*i*):

(*i*) Haec causa proposita fuit S. Cougregationi Concilii die 15. Jan. 1724. ac continetur in Thesauro Resolutionum ejus Cougregationis Tom. III. pag. 6.

§. 209. Decisum fuit ab eadem Congregatione eodem die: *Scribatur, Oratorem non posse aliud matrimonium contrahere.* De Valore matrimonii inter Græcum Catholicum et mulierem Lutheranam animadverte I. illud fuisse illicitum, at certo validum. §. 51. II. Nec valori obstabat, quod clandestinum fuerit, quippe contractum coram duobus testibus et Prædicante Lutherano; qui utique pro Parocho proprio a Sancta Ecclesia haberi nequit. At constabat ex Epistola Missionarii, Decretum Tridentinum de clandestinis matrimoniis eo in loco non fuisse promulgatum; et solum in civitate Petersburgo, quæ centum distat milliariis a prædicto loco, sacerdotes adfuisse catholicos, quorum unus advocari poterat, ut matrimonium coram ipso contraheretur.

§. 210. Matrimonium hoc validum nec per adulterium mulieris, nec per sententiam Synodi solutum fuit. Atque hæc jam est præcipua hujus loci quæstio, decidenda in primis auctoritate divina et divinitus instituta, nempe ecclesiastica. S. Concilium Trid. Sess. XXIV. De Sacr. Matrim. can. 5. sic definit: *Siquis dixerit, propter hæresim, aut molestam cohabitationem, aut affectatam absentiam a conjuge, dissolvi posse matrimonii vinculum: anathema sit.* Can. 7. *Siquis dixerit, Ecclesiam errare, cum docuit, et docet,*

juxta Evangelicum et Apostolicam doctrinam, propter adulterium alterius conjugum matrimonii vinculum non posse dissolvi; et utrumque, vel etiam innocentem, qui causam adulterio non dedit, non posse, altero conjuge vivente aliud matrimonium contrahere; mæcharique eum, qui dimissa adultera aliam duxerit, et eam, quæ dimisso adultero, alii nupserit: anatema sit. Ante Concilium Trid. Eugenius IV. Decreto pro Armenis sic docuerat: *Quamvis autem ex causa fornicationis liceat tori separationem facere; non tamen aliud matrimonium contrahere fas est; cum matrimonii vinculum legitime contracti perpetuum sit.*

§. 211. Concilium definitionis fundamentum ponit 1. in Evangelica et Apostolica doctrina: 2. in Traditione; cum dicat, Ecclesiam ex ea doctrina sic *docuisse*, et *docere*. Verba Evangelii aperta sunt Marci X. 10. *Et in domo iterum discipuli ejus de eodem* (de libello repudii, et matrimonio, de quo Christus antea publice docuisset: *Quod Deus conjuxit, homo non separet*) *interrogaverunt eum. Et ait illis: Quicunque dimiserit uxorem suam, et aliam duxerit, adulterium committit super eam: et si uxor dimiserit virum suum, et alii nupserit, mæchatur* Aeque perspicua, et generalia sunt verba Christi. Luc. XVI. 18. *Omnis, qui dimittit uxorem suam, et alteram ducit, mæchatur: et qui dimissam a viro ducit, mæchatur.* Apostolica doctrina extat I. Cor. VII. 10. 11. *Iis, qui matrimonio juncti sunt, præcipio: non ego, sed Dominus, uxorem a viro suo non discedere; quodsi discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari. Et vir uxorem non dimittat.*

§. 212. Ex hac Evangelicæ et Apostolicæ doctrinæ luce illustrari deberet, siquis est alius

obscurior hac de re Scripturarum locus. Est enim hæc certa interpretandi regula, ut, siquæ obscura videntur, ea clarioribus, si suppetunt, explicentur sententiis, non ut interpretatione obscuriorum ad privatas detorta opiniones, obscurentur ea, quæ clara sunt. Id faciunt adversarii, cum verba Christi Matth. XIX. 9. tractant: *Dico autem vobis, quia quicunque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, et aliam duxerit, mæchatur: et qui dimissam duxerit, mæchatur.* Locum hunc reddunt ambiguum interposita verba: *Nisi ob fornicationem*; quæri enim potest, utrum ea tantum referenda sint *ad licentiam dimittendi adulteram*, an etiam ad licentiam *ducendi aliam.* Difficultatem sensit S. Augustinus (*k*); senserunt Patres celebris Concilii Forojuliensis a Paulino Aquilejensi congregati an. 791. (*l*).

(*k*) L. de fide et Oper c. 19. ibi: *Et in ipsis divinis sententiis ita obscurum est, utrum et iste, cui quidem sine dubio adulteram licet dimittere, adulter tamen habeatur, si alteram duxerit; ut, quantum existimo, venialiter ibi quisque fallatur.*

(*l*) Concil. edit. Mansi Tom. XIII. col. 829. ibi can. X. (col. 849.). *Sed quoniam in medio ambiguus interponitur sermo, id est* nisi ob fornicationem, *quæri nimirum potest, utrum ad solam licentiam dimittendi uxorem*: Qui dimiserit uxorem, nisi ob fornicationem; *an etiam ad utrumque dictum refertur, hoc est, ad aliam vivente illo accipiendam, quasi dixerit*: Qui dimiserit uxorem suam, et aliam, nisi ob fornicationem, duxerit, mæchatur.

§. 213. Sed verba interjecta: *Nisi ob fornicationem*, referenda sunt, ad solam licentiam dimittendi uxorem, non autem ad licentiam, ea vivente, ducendi aliam. Prob. 1. ex ipsa verborum positione; nam exceptio:

Nisi ob fornicationem, adjecta est soli prohibitioni dimittendi uxorem; verba autem: *Qui dimissam duxerit mœchatur*, sunt generalia, et nullam habent exceptionem, vel limitationem. 2. Idem manifestum est ex verbis SS. Marci, Lucæ, et Pauli. §. 211. 3. Sic interpretatur locum Matthæi, et sic definit Ecclesia §. 210. secundum Evangelicam et Apostolicam doctrinam: sic eadem et docuit et docet. 4. S. Augustinus etsi locum dicat obscurum, tamen illum *falli* asserit, qui, dimissa uxore, aliam duci posse opinatur. *Venialiter* eum falli ait, nempe dubio nondum deciso per Ecclesiæ auctoritatem, apertamque definitionem; qua jam proposita veniam erranti certe non concederet S. Doctor. 5. Patres Concilii Forojuliensis exposito eo dubio sic ajunt: *Et idcirco peritissimi viri beati Hieronymi libellum commentariorum recenseri nobis studiose mandavimus, anxie utique cognoscere festinantes, qualiter idem famosissimus Doctor hæc sacrata Dominica verba, juxta capacioris ingenii sui subtilitatem sensisse monstraretur. Cujus nimirum sensum sagaciter explorantes, in promtu nihilominus patuit; ad solam dimittendi uxorem licentiam pertinere. Nam cum more suo vir sanctus hujus capituli summatim seriem exponendam transcurreret, inter cetera, et post pauca sic ait:* Et quia poterat (*inquit*) accidere, ut aliquis calumniam faceret innocenti, et ob secundam copulam nuptiarum veteri crimen impingeret, sic priorem dimittere jubetur uxorem, ut secundam, prima vivente, non habeat. *Non enim debet imitari malum adulteræ uxoris, ut si illa duo, imo unam carnem, per scissuras fornicationum divisit in tres, dividat in quatuor* (m). *Unde patenter datur intelligi: quamdiu vivit*

adultera, non licet viro, nec potest impune, secundas contrahere nuptias.

(*m*) Vis hujus sententiae est haec: Si injuste agit uxor, quando ex duobus, nempe ex se et viro, qui sunt una caro, per adulterium cum alio viro, facit quasi partes aut scissuras tres; aeque injuste aget maritus; si dimissa prima uxore postea per matrimonium cum alia faciat partes seu scissuras quatuor. Ceterum haec expositio S. Hieronymi ex Commentario in Matth. XIX. exhibetur a Gratiano in can. *dixit*. 2. XXXII. p. 1.

§. 214. Traditionem ex sententiis venerabilium Patrum et Synodorum particularium collectam passim exhibent Theologi, et qui de hac controversia ex instituto agunt Interpretes Juris sacri. Unde in Resolutione causæ §. 108. propositæ dicitur: „ Quoad matrimonii dissolutionem quoad vinculum ratione adulterii „ ab uxore commissi, tres tantum ex Theologis enumerantur, qui dictam dissolutionem „ approbarunt, Erasmus videlicet art. 6. C. 1. „ ad Corinth. Cajetanus in Commentar. ad „ cap. 19. Matth. et Ambrosius Catharinus lib. „ Adnotat. in Cajetani Commentaria (*n*). Ceteri autem omnes sentiunt, matrimonium „ quoad vinculum non dissolvi propter adulterium, et neutri conjugi licere, altero superstite, ad alias nuptias transire, uti Conciliorum et Patrum auctoritatibus fuse cumulatis, late prosequuntur *Cardinalis Bellarminus in suis controversiis lib.* 1. *de Matr. c.* 15. „ *et duob. seq. Valent. lib. unica de indissolubilitate matrimonii c.* 3. *et duplici seq. Sanchez de matr. l.* 10. *disp.* 2. *per totam. Pontius eod. Tract. de Matr. l.* 9. *c.* 16. *Perez* „ *de Matr. disp.* 35. *sect.* 3. *per totam. Novis-*

sime Juvenin. in suo tractatu de Sacram. dissert. 10. *quaest.* 4. §. 2. (o)."

(n) Hos quidem aptius non excusabis, quam si dicas, eos solemnem definitionem Concilii Tridentini non percepisse, ac ne vivendo quidem attingisse. Nam Sessio XXIV. qua illa definitio prolata est, habita fuit die 11. Nov. 1563. At Erasmus obiit an. 1536. Cajetanus an. 1534. Ambrosius Catharinus, qui ipse interfuit antea concilio, an. 1553. Erasmus quidem, ut inquiunt critici, *damnatus est in plerisque, suspectus in multis, caute legendus in omnibus.* Ejusdem de matrimonio quatuor propositiones an. 1527. a facultate Parisiensi hac perstringuntur censura: *Hæ quatuor propositiones, quatenus per eas prætendi videtur, matrimonium per adulterium dissolvi quoad vincula, hæreticæ sunt: est enim vinculum matrimonii jure divino indissolubile, ut ad Corinthios scribens Apostolus demonstrat, cum inquit*: Iis autem, qui matrimonio juncti sunt, præcipio: non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere: quodsi discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari; *et rursum*: Mulier alligata est legi, quanto tempore vir ejus vivit; *et eadem omnino est ratio de viro, sicut de muliere; quia in ejusdem B. Pauli sententia*, sicut mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir; ita vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier. *Tanta præterea indissolubilitas est matrimonii, ut nec per hæresim, quæ est fornicatio spiritualis, dissolvatur.* Continuat. Fleurii l. 131. §. 74.

(o) Erudite solerterque auctoritates contrarias, totamque controversiam examinavit Scriptor cogitationum suarum de indissolubilitate matrimonii valide initi, consummatique edito Germanico opusculo ICti nomine an. 1789.

§. 215. Eandem de insolubilitate matrimonii doctrinam in praxin deduxere RR. Pontifices per Decretales suas. Ac Innocentii I. Decretalis data an. 405. ad Exsuperium Tolosanum, quam Dionysius Exiguus in Collectione Canonum in-

ter constituta Sedis Apostolicae exhibuit, n. 9. et 10. sic habet: *De His etiam requisivit dilectio tua qui interveniente repudio alii se matrimonio copularunt. Quos in utraque parte adulteros esse manifestum est. Qui vero vel uxore vivente, quamvis dissociatum videatur esse conjugium, ad aliam copulam festinarunt, neque possunt adulteri non videri, in tantum, ut etian hæ personæ, quibus tales conjunctiones sunt, etiam ipsae adulterium commisisse videantur, secundum illud, quod legimus in Evangelio*: Qui dimiserit uxorem suam, et duxerit aliam, mœchatur. Similiter, et qui dimissam duxerit, mœchatur, *et ideo omnes a fidelium communione abstinendos.* Manifeste agitur hoc loco non tantum de quocunque repudio, sed etiam de *divortio ex causa adulterii.* Hinc ait: Etiam tales personæ, quæ alterum conjugem adulterii causa dimiserunt, si ad alias nuptias convolant, sunt adulteræ. Eadem forma decidit Alexander. III. c. 9. de spons. Clemens III. c. 4. de eo, qui duxit. Innocentius III. c. 8. h. t. Similiter decidit de infidelibus. Ibi: *Qui secundum ritum suum legitimam repudiavit uxorem, cum tale repudium veritas in Evangelio reprobaverit, nunquam ea vivente licite poterit aliam, etiam ad fidem Christi conversus, habere, nisi* in casu expresso supra §. 201. et §. 50. n. IV. (*p*).

(*p*) Gratiani nullam esse auctoritatem, nisi quæ ex fontibus derivatur, constat. Ipse autem methodo scholastica de proposita quaestione utramque in partem disputandi usus saepe sibi contradicere videtur, uti in iis, quae adnotat, post Can. 16. XXXII. q. 7. et post Can. 19. ib. Can. 17. ead. Non ex Ambrosio, sed Ambrosiastro docet, mulierem ob adulterium dimissam manere debere innuptam, non item virum, *quia viro licet ducere aliam.* Sed post Can. 18. ibid. subdit: *Illud Ambrosii a*

falsatoribus dicitur insertum; quod idem animadvertit Petrus Lombardus Lib. IV. Sent. dist 35. Certe Ambrosius nullum inter virum et feminam discrimen agnoscit. Can. 4. XXXII. q. 4. sic ait: *Nemo blandiatur sibi de legibus hominum. -- Nec viro licet, quod mulieri non licet.*

§. 216. De Græcis, qui ob adulterium matrimonia aliquando dividunt, nota I. ex decisione S. Congregationis loc. cit. ubi sic habetur: In eo, quod attinet ad Græcos, Arcudius in suo tractatu de Concordia Ecclesiæ Orientalis et Occidentalis L. 7. per totum, petitis undique argumentis impugnat Græcorum praxim solvendi matrimonia quoad vinculum propter adulterium, et C. 13. fuse examinat oppositam S. Basilii auctoritatem, ut sensus ejus sit, verum haberi matrimonium viri ab uxore dimissi cum altera *juxta præjudicatam hominum opinionem*, sed rem aliter habere *secundum sententiam Salvatoris nostri.* Quocirca idem Sanctus peccatum in dicto viro agnoscit, sed non ita grave *propter inolitam consuetudinem.* II. Eugenius Papa IV. in Synodo Florent. Sess. 25. sic Græcos allocutus est: Primo dico, *omnes conqueri de separatione matrimonii*; *idque correptione indiget.* Quid post pacificum Græcorum discessum statuerit in Decreto pro instructione Armenorum, dictum est supra §. 210. III. In Concilio Tridentino paratus erat canon edendus, in quo anathema proferebatur adversus asserentes, matrimonium solvi quoad vinculum ex causa adulterii; sed exponentibus Venetis Oratoribus, satis constare, in more positum apud Græcos, ut uxorem adulteram deserant, et aliam ducant: plures etiam ex eis degere in insulis Reipublicæ subjectis, Gretæ videlicet, Cypri, Corcyræ, Hyacinthi, Cephaleniæ; et Canonem prædictum, esse di-

ctos Græcos provocaturum ad tumultum, et ad integram a Sede Apostolica successionem; sic res accommodata fuit, ut anathema non respiceret contendentes, matrimonium dissolvi quoad vinculum, sed asserentes, Ecclesiam errare, cum docet, matrimonium quoad vinculum non solvi ex causa adulterii (*q*).

(*q*) Conf. Pallavicin. Hist. Concil. Trid. l. 22. c. 4. n. 27. seq. Summi Pontifices diligentissimam semper dedere operam, ut Græcos a pravo usu avocarent, uti patet ex Instructione Clementis VIII. super ritibus Græcorum edita 31 Augusti 1595. Ex constit. *Etsi pastoralis*. §. 8. Tom. I. Bull. Benedicti XIV. N. 57. Adde collectanea Scriptorum, quæ postremis temporibus super gravissimis argumentis pro defensione veritatis prodierunt Tom. XXIII. contra Neupancrum professorem Græcensem. Ceterum Evangelicæ Doctrinæ et Apostolicæ Traditioni, Ecclesiaeque definitioni officere non potest pravus quorundam Graeculorum usus, cui a quibusdam Episcopis indulgeri, jam Origenes questus est in Matth. Tom. 4. n. 23. *Jam vero contra Scripturam mulieri, vivente viro, nubere quidam Ecclesiæ Rectores permiserunt, agentes contra id, quod scriptum est, in quo sic habetur*: Mulier alligata est, quanto tempore vir ejus vivit. *Et contra illud*: Igitur vivente viro vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro. Multo etiam minus ex hac quorundam Graecorum difformitate cum Launojo inferri potest, rem totam pertinere *ad disciplinam*. Concilia enim et Patres ad Evangelicam et Apostolicam doctrinam provocant. Paulus ait: *Præcipio, non ego, sed Dominus*. Facultas Parisiensi opinionem de solubilitate matrimonii ex causa adulterii *hæreticam* vocat. §. 214. in nota. Si anathema Tridentini non cadit in Graecos; qui matrimonio ex causa adulterii quoad vinculum solvi posse opinantur: at certe cadit in Protestantes, qui Ecclesiam contrariam docentem erroris arguunt.

§. 217. Novatores nostræ ætatis, ut matrimonii vincula pro libidine ac concupiscentia carnis disrumpant, ad Jus Philosophicum, seu po-

tius opinionum suarum deliramenta pro more recurrunt. *Secundum jus naturæ privatum*, inquiunt, omnes contractus ex conventione accipiunt legem. Conveniri ergo potest, ut pro certo eventu matrimonii contractus resolvatur. *Secundum jus naturæ sociale* societas mutuo consensu coalescit: ergo etiam mutuo dissensu cessat. Imo societas conjugalis, quæ pro liberis procreandis, tanquam primario fine, iniri solet, detecta sterilitate, aut fracta fide, animisque ob adulterium divisis per se cessat. Demum secundum *jus naturæ publicum* Principis est, leges præscribere contractibus, societates initas dirimere, aut læsos restituere in integrum. Recensent etiam várias causas divortii per leges civiles approbatas soluto vinculo matrimonii, datoque jure transeundi ad alias nuptias R. 1. Secundum hæc principia nihil jam differet matrimonium a concubinatu, imo a vaga scortatione; quia totum pendet a voluntate contrahentium; sicque iniri poterit matrimonium diurnum, menstruum, annuum; quia ipsa etiam educatio prolis á parentibus poterit aliis committi. Societas conjugalis non ab hominibus inventa, sed a natura, seu potius ab Auctore naturæ instituta est, certisque informata honestatis legibus. De hac societate, non de alia quavis dici debet: *Quod Deus conjunxit, homo non separet.* Quantopere perpetuitas status conjugalis rationi conveniat, vel ex eo patet, quod apud ipsos Romanos per annos fere sexcentos nullum repudii exemplum existerit; uti Tertullianus in Apologetico c. 5. testatur. De Legibus civilibus respondeo cum S. Hieronymo in Epist. ad Oceanum, de morte Fabiolæ; *Aliæ sunt leges Cæsarum, aliæ Christi. Aliud Papinianus, aliud Paulus noster præcipit.* (r).

(r) Conf. dicta in Jure nat. Sociali §. 174. p. 356.

TITULUS XX.

De Donationibus inter virum et uxorem et de dote post divortium restituenda.

ARGUMENTUM.

I. Diversitas bonorum inter sponsos et conjuges §. 218. *II. Donationes inter virum et uxorem* §. 224. *III. Jura et privilegia dotis et donationis propter nuptias.* §. 225. *IV. Controversia de hypotheca privilegiata dotis illustratur ex jure canonico.* §. 228. *V. Amissio dotis propter adulterium.* §. 230. *VI. Auctoritas Ecclesiæ in protegendis viduis, earumque dotibus.* §. 231.

§. 218. Noscendæ sunt variæ appellationes bonorum inter sponsos, et conjuges. I. *Arrha sponsalitia* mutuo datur inter sponsos in probationem et securitatem futuri matrimonii, quod sibi promiserunt (*a*). Hæc secuto matrimonio redit ad dantem more pignoris, seclusa contraria consuetudine: amittitur a dante, vel in duplum restituitur ab accipiente, si absque legitima causa resilierit. l. 3. et 5. C. de sponsal. Ex conventione fieri potest, ut quadruplum restitui debeat, cui tamen inest simplum e. g. ut 200. restituat, qui accepit 50. cit. l. 3. et 5.

(*a*) Est haec arrha, cautio liberae voluntatis, non necessitatis, ac sine piaculo istiusmodi solemnitates omitti possunt, contra ac Graeci opinabantur. Can. *Nostrates.* 3. §. 1. XXX. q. 5.

§. 219. II. *Sponsalitia largitas* est donatio inter sponsos in signum amoris, non in pignus matrimonii. Hæc manet accipienti irrevocabili-

ter secuto matrimonio: eo non secuto redit ad dantem, nisi ex hujus culpa matrimonium non sequatur. l. 15. C. de donat. ante nuptias.

§. 220. III. *Donationes sponsis matrimonium contrahentibus factae* ab aliis, præsertim consanguineis, censentur fieri communes utrique sponso; earumque pars dimidia accensetur postea paraphernis uxoris.

§. 221. IV. Bona uxoris speciatim distinguuntur in Dotalia, Paraphernalia et Receptitia. *Dotalia* sunt, quæ ab uxore, vel alio ejus nomine, dantur ad ferenda matrimonii onera. l. 7. pr. l. 56. §. 1. l. 76. in fin. D. de jure dotium. Bona, quæ extra dotem uxor, vocantur *Paraphernalia*, si ea marito administranda cum usufructu in familiæ utilitatem tradidit: *Receptitia*, si eorum administrationem et usumfructum sibi reservavit, l. 8. et l. fin. C. de pactis conventis.

§. 222. Ex parte viri spectatur 1. *Donatio propter nuptias*, seu contrados, nempe id, quod maritus vel alius ejus nomine promittit vel constituit uxori tanquam in securitatem dotis. De jure communi id debet exæquare dotem. Auth. *aequalitas*. C. de pactis conv. 2. *Morgengaba* est id, quod maritus altero nuptiarum die uxori dat propter creditam sibi pudicitiam. De hoc genere sæpe convenitur pacto ante matrimonium inito. 3. *Dotalitium* est ususfructus, quem maritus in eventum mortis suæ constituit in bonis suis uxo-

ri in compensationem dotis, vel ad meliorem sustentationem (*b*).

(*b*) Saepe in his vocabula confunduntur, nec servatur proprietas verborum, quae deberet servari c. 6. in fin. h. t. Sic c. 15. de foro competente confunditur dotalitium: et donatio propter nuptias.

§. 223. *Bona communia* appellantur, quæ stante matrimonio utrique conjugi junctim obvenerunt. Antiquis Germaniæ legibus introducta fuit communio omnium bonorum inter conjuges; quæ postea multis in locis abrogata est ex principiis juris Romani, alicubi retenta. *Acquaestus* sunt lucra, constante matrimonio acquisita unius vel utriusque conjugis opera et industria.

§. 224. Denique huc pertinent *Donationes inter conjuges* factæ constante matrimonio, de quibus inscribitur etiam Rubrica hujus tituli, et agitur tot. tit. D. et C. *de donat. inter virum et uxor.* Ubi generatim decernitur, eas firmitatem non habere, ac revocari posse expresse vel tacite, et morte donatarii, superstite donante, per se cessare. c. fin. h. t. Restringitur hæc donationum irritatio ad eas, quæ fiunt ex donantis patrimonio l. 5. §. 13. D. de donat. int. vir. et ux simulque donantem pauperiorem, accipientem faciunt locupletiorem. l. 5. §. 8. l. 32. §. 9. ibid. Quæ fiunt extra ordinem et præter morem consuetum. l. 31. §. 8. ib. ac inter vivos. l. 9. et 10. ib. Exceptio fit de donationibus, quæ fiunt inter Imperatorem et Augustam. l. 26. C. eod Inter alios factæ confirmantur morte donantis. l. 3. C. eod. ac pre-

babiliter etiam juramento. arg. c. 28. de jurej. (*c*).

(*c*) Causa istarum legum indicatur Nov. 74. c. 4. ne *concupiscentiæ magnitudine victi, latenter paulatim conjuges semetipsos privarent sua substantia*, indeque ditatus ab altero expoliato diverteret, quod sæpe eveniebat apud Romanos.

§. 225. Circa conjugum bona, ac præsertim circa dotem et donationem propter nuptias, tum quando constituenda primum, tum quando alteri conjugi restituenda est, respici *primo* debet ad *pacta dotalia*, seu nuptialia, quæ in contrahendo matrimonio conjuges stipulari solent, ac omnino observanda sunt, nisi alterutri conjugi nimis nociva sint. c. fin. h. t. *Secundo* respiciendæ sunt consuetudines et statuta locorum. cit. c. fin. *Tertio* demum ad jus commune in subsidium recurritur.

§. 226. Dos *profectitia* dicitur, vel *adventitia*: *necessaria*, aut *voluntaria*: *æstimata*, solius taxationis, aut etiam venditionis causa: aut *non æstimata*. Dominium *naturale* dotis, quamdiu in rerum natura existit, est penes uxorem: *civile* penes maritum cum omnibus juribus, actionibus, et usufructu. Regulariter ab uxore non repetitur stante matrimonio. Excipe 1. si maritus sua culpa ad inopiam vergit l. 24. pr. soluto matr. (*d*). 2. Si bona mariti propter crimen fisco inferuntur. l. 31. pr. ib. c. 14. de Hæret. in 6. Demum 3. si matrimonium solvitur quoad vinculum; aut quoad torum et cohabitationem tantum absque uxoris culpa et delicto. c. 1. 2. et fin. h. t. ibi: *Soluto matrimonio, sicut dos ad mulierem, sic et donatio pro-*

pter nuptias redit ad virum; nisi pacta dotalia justa, aut consuetudines obsistant. ib. aut delictum adulterii, de quo infra (*e*)

(*d*) Aliud est, si inopia viri praecedat promissionem aut constitutionem dotis; tunc enim vir de restituenda dote cavet, quantum potest; aliterve providetur securitati dotis. c. 7. h. t.

(*e*) Instar principii sumitur in utroque jure: Sine matrimonio nec dos, nec donatio propter nuptias intelligitur. c. 5. h. t.

§. 227. Privilegia circa restituenda dotem hæc sunt. I. Marito et liberis competit privilegium *competentiae*, ob quod non tenentur in plus, quam ut congrua sustentatio ipsis reservetur, etiam non obstante pacto contrario, saltem regulariter. l. 12. et 14. D. soluto matr. II. Uxor in rebus dotalibus vindicandis, si extant, omnem habet prærogativam. l. 30. C. de jure dotium. Si autem non amplios extant, *privilegiatam* hypothecam habet in omnibus bonis mariti l. 12. C. qui potiores in pign. (*f*). III. In bonis paraphernalibus et receptitiis uxor hypotheca tacita, non tamen singulari privilegio prælationis gaudet. l. ult. C. de pactis conventis. IV. Hypotheca tacita etiam datur ob donationem propter nuptias, a die nuptiarum. l. 29. C. de jure dotium

(*f*) Privilegium hypothecae uxore mortua omnibus ejus heredibus competit, non item singulare privilegium praelationis.

§. 228. De privilegiata hypotheca dotis celebris agitatur controversia, an uxor pro dote sua præferenda sit creditoribus anter iorem hy

pothecam non tantum *tacitam*, sed etiam *expressam* habentibus. Sunt, qui affirmant, quia l. *assiduis.* 12. C. qui potiores in pign. mulieri pro dote jus prælationis præ omnibus creditoribus conceditur generatim, sine distinctione: addunt Nov. 97. c. 2. et Nov. 109. c. 1. Alii contra negant; quia privilegium dotis lege concessum non debet obesse provisionis hominis, nec juri conventione quæsito detrahere arg. l. 2. §. 16. D. nequid in flumine publico. l. 4. C. de emancip. conf. Gail lib. 2. obs. 15. n. 10. Sit hæc species. Acquiro primum hypothecam *tacitam* in bonis Sempronii ob pecunias creditas ad refectionem ædium. Progressu temporis Sempronius bona sua *expresse* obligat Titio creditori. Demum matrimonium contrahit cum Caja; et Sempronii bona subjiciuntur hastæ. Porro jure communi inter hypothecas ejusdem generis, qui prior est tempore, prior est jure, nec fit discrimen inter hypothecam tacitam et expressam. Quodsi jam uxor præfertur hypothecario tacito, non item expresso (quæ videtur æquior sententia, et statutis Bavariæ Cod. Judiciar. p. 2. c. 20. §. 6. recepta est), manifestus oritur circulus adhibito principio: *Si vinco vincentem te, vinco te* arg. l. 14. D. de diversis temporal. præscript. Nam in specie facti dicere potero ad Cajam: Si vinco vincentem te (Titium, ob prioritatem temporis et juris), etiam vinco te. Vicissim Titius mihi regeret: Si vinco vincentem te (Cajam, ob expressam hypothecam), etiam vinco te.

§. 229. Ejusmodi circulum inter tres habentes jus ad vacaturam præbendam in eadem Ecclesia feliciter solvit Pontifex c. 7. de concess. præb. in 6. Ubi hæc species proponitur. Tres

O 2

exspectarunt præbendam in Ecclesia Parmensi primo vacaturam; primus Auctoritate Martini P. IV. secundus Auctoritate Bonifacii VIII. Tertius Auctoritate ejusdem *cum prærogativa gratiæ, quod omnibus Praedecessorum nostrorum Auctoritate, non autem Nostra receptis* (ut inquit Bonifacius VIII.) *in assecutione praebendae debeat anteferri.* Atque hi præbendas consequentur hoc ordine: ut *primam secundus, secundam tertius, et tertiam primus debeat obtinere.* cit. c. 7. de concess. præb. in 6. Secundus igitur consequitur per tertium, ut præferatur primo; nam jure communi tales admitebantur secundum datam gratiæ. Sic fortassis in priore exemplo, si hypotheca uxoris præcedit tacitas aliorum, non item expressas hypothecas, Titius consequitur per Cajam, ut mihi præferatur, etsi jure communi mihi preferri non debeat (g).

(g) De alia circuli specie mentionem feci l. I. Decret. de Rescriptis §. 214.

§. 230. Leges civiles antiquiores, quæ matrimonia quoad vinculum solvi variis ex causis permittebant, illi conjugi, qui causam discidii dederat, præter alias pœnas dictant, mulieri quidem amissionem dotis, viro autem amissionem donationis propter nuptias. l. 8. D. de Captiv. et postlim l. 8. §. 4. et 5. C. de repudiis. Jus canonicum, etsi vinculum matrimonii ob adulterium solvi non permittat; tamen uxori adulteræ amissionem dotis, marito adultero amissionem donationis propter nuptias, legibus civilibus dictatam confirmat. c. 4 h. t. Amittit præterea pars adultera partem bonorum communium inter conjuges. c. 10. de consuetud. Ad alia bona, ceu ad paraphernalia et receptitia

uxoris pœna extendi non potest. Si igitur uxor adultera judicio Ecclesiæ, aut etiam propria voluntate et conscientia criminis a marito recesserit, nec ei postea reconciliata sit; eidem dotem vel dotalitium petenti post mariti mortem, istius heredes exceptionem adulterii opponunt, etiam mere præsumti ex indiciis violentis (§. 202.), imo etiam *ficte* probati, scilicet per contumaciam uxoris de adulterio accusatæ, citatæ et non comparentis (*h*). Cessat autem amissio dotis aut donationis propter nuptias: 1. Si hæ non uxori aut marito, sed tertio, a quo constitutæ fuerant, restitui deberent. 2. In casibus, in quibus jus divortii cessat. §. 203. Denique 3. ob privatam mariti vindictam, si adulteram in adulterio deprehensam occidit. l. 10. §. 1. D. solut. matr. Sed conf. Propos. 19. inter damnatas ab Alexandro VII.

(*h*) Bœhmer. Jur. Eccles. Protest. h. t. §. 31.

§. 231. Jure canonico *communi* Judex Ecclesiasticus, etiam delegatus tantum, qui pronuntiat de divortio, etiam de dote vel donatione propter nuptias pronuntiare debet c. 3. h. t. nempe ob continentiam causarum; de qua tamen conf. L. II. Decret. §. 48. Ceterum Ecclesia et viduas et earum dotes protegere solet tum miserationis intuitu post mortem maritorum, tum etiam his viventibus, ne *occasione dotis* (ab alio) *detentæ uxor a viro dimissa, aut vir, qui dimisit uxorem, adulterii reatum incurrat.* c. 7. in fin. h. t. Ex quo tamen haud inferas, viro licitum esse, uxorem expellere ob dotem non solutam; sed Ecclesia periculo providet, ne id, etiam contra jus fiat. Memorabilis autem est doctrina SS. Canonum de favore, quem dotibus, ac viduis impendunt. *Licet Ecclesia* (inquit Pontifex

c. 6. h. t.) *in causis viduarum se favorabilem debeat exhibere; contra justitiam tamen non est eis favor ecclesiasticus concedendus* (*i*). Hinc si vir uxori in dotalitium vel donationem propter nuptias, quam post ejus mortem lucretur, concessit usumfructum, quem ipse habuit ad vitam (nam morte extinguitur), aut feudum, aliamve rem post mortem, revocabilem; uxor ista viro defuncto retinere non potest; quia vir plus juris in eam transferre non potuit, quam ipse habuit. cit. c. 6.

(*i*) Similis decisio extat c. 11. de for. competente. Ibi: *Sic sumus viduis in justitia debitores, quod aliis injustitiam facere non debemus.*

TITULUS XXI.

DE SECUNDIS NUPTIIS.

ARGUMENTUM.

I. Moralitas secundarum nuptiarum. §. 232. *II. Licita sunt eæ quidem, sed minus favorabiles in utroque jure.* §. 237. *III. De morte prioris conjugis constare debet.* §. 239.

§. 232. Secundæ nuptiæ intelliguntur hoc loco, quæ non sunt primæ valide contractæ, etsi forte tertiæ, quartæ, vel ulteriores sint. Fieri potest, ut sint primæ nuptiæ relate ad unum conjugem, secundæ relate ad alterum. Prima est quæstio de *moralitate* secundarum nuptiarum ex ratione naturali, causis politicis, principiis Christianæ Religionis.

§. 233. Spectata ratione naturali fieri aliquando potest, ut necessitas quædam aut justa causa impellat ad secundas nuptias; neque considerata *corporum* conjunctione adest ratio, cur secundæ potius, quam primæ sint evitandæ. Feminis tamen viduis cavendum, ne ad immaturum properent conjugium intra annum luctus tum ratione honestatis, tum ad evitandam sanguinis perturbationem. Hæc ratio ad sponsas, aut maritos viduos non pertinet. Nam *uxores viri lugere non compelluntur: sponsi nullus lectus est* l. 9. D. de his, qui notantur infamia. Si, quod præcipuum est in conjugio, *animorum* inter conjuges spectatur conjunctio, secundæ nuptiæ mutationem affectus, et genus quoddam infidelitatis continent, ob quod illæ ab antiquis Scriptoribus quibusdam *decorum adulterium*, et *honesta fornicatio* dictæ sunt. Primæva matrimonii institutio non tantum simultaneam, sed etiam successivam polygamiam videtur excludere. *Prima hominis creatura nos doceat plures nuptias refutare. Unus Adam, et una Eva, imo una ex eo costa separatur in feminam; rursumque quod divisum fuerat, nuptiis copulatur, dicente Scriptura. Erunt duo in carnem unam, non in duas, nec in tres. Propter quod relinquet homo patrem et matrem, et adhaerebit uxori suae, certe non uxoribus*; ut inquit S. Hieron. de Monogamia Epist. 11. ad Ageruchiam.

§. 234. Ex causis politicis variæ gentes aversabantur secundas nuptias, præsertim quod illæ liberis prioris matrimonii essent infestæ, quibus a noverca aut vitrico bonorum aut sæpe etiam vitæ periculum imminebat. Leges Romanæ feminas intra annum luctus nubentes notant infamia, aliisque afficiunt pœnis. l. 1. C.

de secund. nupt. (*a*). Sed pœna infamiæ abrogata est jure canonico, quod etiam in foro obtinet civili. c. 4.et5.h. t. Paulus enim inquit de muliere: *Si dormierit vir ejus, liberata est; cui vult, nubat.* I. Cor. VII. 39. Hanc correctionem usus utriusque fori extendit ad alias pœnas, quatenus pœnæ sunt. Nam illud naturale est secundis nuptiis viduæ, ut amissis juribus prioris mariti transeat in domum, potestatem, forum et conditionem posterioris mariti. L. 22. §. 1. D. ad Municipal. Nov. 22. c. 36.

(*a*) De anno luctus conf. Merill. observat. l. 5. c. 30.

§. 235. Sunt alia ex causis politicis in favorem liberorum prioris matrimonii constituta, quæ abrogatis etiam pœnis secundarum nuptiarum vigent: I. Mater ad secundas nuptias transiens amittit tutelam liberorum l. 2. Auth. *Matri et Aviae.* et Auth. *Sacramentum.* C. quando mulier tutel. offic. fungi potest. II. Nec potest donata liberis primi matrimonii ob ingratitudinem revocare. l. 7. C. de revocandis donat. Exceptis tribus casibus expressis in Auth. *quod mater.* ib. ex Nov. 22. c. 35. III. Conjux ad secundas nuptias transiens amittit tum proprietatem lucrorum a priore conjuge ei relictorum, tum usumfructum a prædefuncto relictum. Utrumque accrescit liberis prioris matrimonii. l. 6. §. 1. et 3. l. 8. §. 1. C. de secund. nupt. Nov. 98. c. 1. l. un. C. si secundo nupserit. IV. Non potest superstes conjux in alterum conjugem plus conferre, quam uni ex liberis, cui minimum dedit, obvenerit. l. 6. pr. l. 10. pr. C. de secund. nupt.

§. 236. Secundum principia Christianæ Religionis maximo in honore erat virginitas: alte-

ro censenbantur gradn, qni primas contraxissent nuptias, quibus morte solutis maximopere commendabatur status viduitatis, orationi, sanctorumque operum studiis addictus. I. Cor. VII. 8. et I. Timoth. V. 3. seq. Tertio demum aut infra tertium gradum habebantur, qui ex miserabiliore infirmitate secundas aut ulteriores contraxissent nuptias. In secundis ergo nuptiis incontinentiæ præsumtio inesse videbatur sanctis Ecclesiæ Patribus. Viduitatem enim ex doctrina Apostoli suadentes præsertim feminis, solo incontinentiæ periculo secundas nuptias admittebant (*b*). Agnoscebant præterea SS. Patres, in secundis nuptiis perfectam mysterii significationem non inesse. Primo enim matrimonio junctus uxori maritus Christum Ecclesiæ junctum repræsentat; quod quidem fœdus indissolubile est. At secundæ nuptiæ, etsi idem mysterium significare quoquo modo possint, tamen quia prioris conjugii dissolutionem indicant, minus perfecte id faciunt. Unde S. Hieronymus post verba §. 233. recitata illico subjungit: *Quod testimonium* (Gen. II. 24. Matth. XIX. 5.) *Paulus edisserens ad Christum refert, et ad Ecclesiam; ut primus Adam in carne, secundus in spiritu monogamus sit. Sit una Eva mater cunctorum viventium; et una Ecclesia, parens omnium Christianorum. Sicut illam maledictus Lamech in duas divisit uxores: sic hanc haeretici in plures Ecclesias lacerant; quae juxta Apocalypsin Joannis synagogae magis diaboli appellandae sunt, quam Christi conciliabula.*

(*b*) I. Timoth. V. 14. ibi., *Volo juniores* (viduas) *nubere, filios procreare, matresfamilias esse: nullam occasionem dare adversario maledicti gratia.* In quae verba sic commentatur S. Hieronymus loc. cit *Volo*, iu-

quit, *adolescentulas nubere. Cur, quæso (Quia nolo adolescentulas fornicari. Procreare filios; quam ob causam ? Ne metu partus ex adulterio filios necare cogantur. Matresfamilias esse; quare obsecro? Quia multo tolerabilius est, digamam esse, quam scortum; at secundum habere virum, quam plures adulteros.*

§.237. His præmissis decidendum: I. Secundæ nuptiæ ipsæ malæ non sunt, nec damnandæ. I. Cor. VII. 39. Montanistæ et Novatiani, qui illas damnabant, ita, ut cum binubis nec communicare vellent, damnati sunt in Concilio Nicæno can. 8. Idem Ecclesia declaravit contra Græcos, et Concilium Florentinum in Decreto pro Jacobinis (*c*). II. Sunt tamen secundæ nuptiæ minus favorabiles, quam primæ, in utroque jure, ex rationibus supra indicatis.

(*c*) Concilium Neocæsariense, quod refertur a Gratiano can. *de his.* 8. XXXI. q. 1. tempus quoddam pænitentiæ et temporalem separationem a communione præscripsit iis, *qui frequenter uxores ducunt*, et illis, *quæ sæpius nubunt*; hoc addito: Sed *conversatio et fides eorum tempus abbreviat* Can. *hac ratione* 9. ib. ubi honesta fornicatio appellatur secundum matrimonium, non est S. Chrysostomi, sed alterius auctoris, qui sæpius cespitavit. S. Hieronymus loco supra cit. scribit. *Rem dicturus sum incredibilem, sed multorum testimoniis approbatam. Ante annos plurimos, cum in Chartis ecclesiasticis juvarem Damasum, Romanæ urbis Episcopum, et Orientis atque Occidentis Synodicis consultationibus responderem, vidi duo inter se paria, vilissimorum e plebe hominum comparata, unum, qui viginti sepelisset uxores; alteram, quæ vicesimum secundum habuisset maritum, extremo sibi, ut ipsi putabant, matrimonio copulatos.*

§. 238. Jus utrumque parum favere secundis nuptiis, ex his patet decisionibus: I. Bigami sunt irregulares, nec admittuntur ad Or-

dines clericales. L. I. Decr. tot. tit. *de Bigamis non ordinandis.* Olim etiam diaconissa non fiebat, nisi unius viri uxor (*d*). II. In secundis nuptiis non adhibetur solemnis benedictio c. 1. et 3. de secund. Nupt. quia benedictiones rerum et personarum iterandæ non sunt. Cum vero totum hoc ad disciplinam pertineat, quæ varia est variis locis et temporibus, quivis statuta et Ritualia suæ Diœceseos sequi debet (*e*). III. Olim presbyteri interesse prohibebantur convivio secundarum nuptiarum; ne ipso facto eas approbare viderentur. cit. can. 8. XXXI. q. 1. IV. Si heredi aut legatario, qui in matrimonio nondum fuerat, adjicitur conditio: *Si matrimonium non contraxerit*; ea habetur pro non adjecta, ita, ut hereditas vel legatum non obstante matrimonio possit, exigi (*f*). Id ad casum secundarum nuptiarum extendi non potest. Nov. 22. c. 43. seq. ubi corrigitur l. n. C. de indicta viduit. Nec vero per sacros Canones huic dispositioni juris civilis derogatum est.

(*d*) I. Tim. V. 9. ibi: *Vidua eligatur non minus sexaginta annorum, quæ fuerit unius viri uxor, in operibus bonis testimonium habens.*

(*e*) In Rituali Augustano Tit. 58. n. 17. sic præscribitur; „ Caveat etiam Parochus, ne, quando conjuges „ in primis nuptiis benedictionem acceperunt, eos in „ secundis benedicat; nisi consuetudo vigeat, quæ non „ improbanda et in nostram Diœcesin utiliter introducenda, ut, si mulier nemini unquam nupserit, „ etiamsi vir aliam uxorem habuerit, nuptiæ benedicantur: sed viduæ nuptias non benedicat, etiamsi vir „ ejus nunquam uxorem duxerit. „

(*f*) L. 22. et l. 72. §. 5. D. de condit. et dem.

§. 239. Nuptiæ secundae nec viduo, nec viduæ concedi debent, nisi tales re ipsa esse *constiterit*, h. e. nisi de morte prioris conjugis habeatur certitudo moralis c. 19. de spons. et c. 2. h. t. (*g*). De hac certitudine regula generalis dari nequit ob varia adjuncta remotæ regionis, diuturnæ absentiæ, ætatis, belli aut pestis grassantis etc.: ex quibus judex arbitrari debet, utrum transitus ad secundas permitti, an prohiberi vel attentatus puniri debeat. Fieri potest, ut testimonium unius, aut fama, si alia concurrant adminicula, sufficiat. Arg. l. 5. §. 6. de re militari. et c. 24. de accusat. Si contractis secundis nuptiis dubium aut certitudo de vita prioris conjugis supervenit, decisio facienda ex c. 2. h. t. et ex principiis alibi datis §. 190. 199.

(*g*) Verbum *constat*, eam indicat notitiam, quæ formidinem de opposito excludit. Ex his autem locis supplendus et explicandus est can. 1. §. 1. XXXIV. q. 1. et c. 5. §. 4. ut lite non contestata. Conf. Emanuel Gonzalez ad c. 19. de sponsal. Ceterum tum aductis supra locis, tum in Novella Justiniani 117. c. 11. corrigitur l. 6. D. de divortiis, quæ dubitanti de morte conjugis absentis, licentiam concedit nubendi post quinquennium exspectatum, vel post quadriennium, ut habet l. 7. C. de repudiis.

O. A. M. D. Gl.

REIMPRIMATUR

Si videbitur Reverendissimo Patri Sacri Palatii Apostolici Magistro.

Jos. della Porta Patr. Constantinop. Vicesgerens

REIMPRIMATUR

Fr. Philippus Anfossi Sac. Palatii Apostolici Magister

NIHIL OBSTAT

D. Paulus Pancaldi Abbas Cisterciensis.

